

НАЦИОНАЛНА ПРОЦЕНА РИЗИКА

ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА
ТЕРОРИЗМА У СЕКТОРУ ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ

НАЦИОНАЛНА ПРОЦЕНА РИЗИКА
Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма
у сектору дигиталне имовине

Радна група за ажурирање националне процене ризика
од прања новца и финансирања тероризма

НАЦИОНАЛНА ПРОЦЕНА РИЗИКА

Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине

Издавач

Министарство финансија
Управа за спречавање прања новца
Ресавска 24, Београд

Уредник

Радна група за ажурирање националне процене ризика од прања новца и финансирања тероризма
Одлука Владе РС о изменама Одлуке о образовању радне групе за ажурирање националне процене ризика од прања новца и финансирања тероризма,
05 Број: 02-5487/2024 од 20. јуна 2024. године
Јелена Пантелић, председник Радне групе – координатор националне процене ризика

Лектура и коректура

Јасна Алибеговић

Дизајн корица

Ивана Зорановић

Припрема

Досије студио, Београд

Штампа

Jovšić Printing Centar

Тираж

50

ISBN 978-86-81546-19-2

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Напомене:

Овај документ је припремљен уз подршку пројекта „Сузбијање економског криминала у Србији”, који финансира Шведска коју заступа Шведска агенција за међународну развојну сарадњу и спроводи Савет Европе. Садржај документа је искључива одговорност институција које су учествовале у његовој изради и усвајању и не представља нужно званичне ставове Шведске ни Савета Европе.

Ставови изречени у овом тексту припадају искључиво ауторима и не представљају нужно званичан став Мисије ОЕБС-а у Србији.

НАЦИОНАЛНА ПРОЦЕНА РИЗИКА

ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД
ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА
ТЕРОРИЗМА У СЕКТОРУ
ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ

Новембар, 2024

НАЦИОНАЛНА ПРОЦЕНА РИЗИКА

- ▶ ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПРАЊА НОВЦА
- ▶ ПРОЦЕНА РИЗИКА ПРАВНИХ ЛИЦА И ПРАВНИХ АРАНЖМАНА
- ▶ ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА
- ▶ ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ЗЛОУПОТРЕБЕ НЕПРОФИТНИХ ОРГАНИЗАЦИЈА У СВРХУ ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА
- ▶ ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА У СЕКТОРУ ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ
- ▶ ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ФИНАНСИРАЊА ШИРЕЊА ОРУЖЈА ЗА МАСОВНО УНИШТЕЊЕ

СВЕОБУХВАТНИ ПРИКАЗ

Непосредни исход 1 (*Financial Action Task Force – FATF*)¹ усмерен је на то да обезбеди да земље детаљно разумеју своје ризике од прања новца и финансирања тероризма и да то рефлектују на своју националну политику и стратегију. ФАТФ наглашава важност динамичног, свеобухватног и инклузивног приступа борби против прања новца и финансирања тероризма, имајући у виду сталне промене које су присутне у борби против прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење.

Разумевање државе сагледава се кроз свеобухватне политике и стратегију СПН/ФТ и процесе које спроводи. Одлуке државе морају бити флексибилне и треба да се прилагођавају изазовима окружења – ризицима од прања новца, финансирања тероризма, пролиферације, ризицима у вези са сектором дигиталне имовине, злоупотребима правних лица и правних аранжмана, могућностима злоупотребе цивилног сектора и њиховог коришћења за нелегалне активности.

Кроз стално преиспитивање ризика сагледавају се претње и рањивости државе и ресурси које држава ангажује за борбу против нелегалних радњи, на који начин држава расподељује ресурсе, које механизме користи како би елиминисала и/или умањила ризике да се могу „ставити под контролу” и пратити. Сагледава се колико су законодавне, регулаторне и оперативне мере државе сразмерне утврђеним ризицима.

Пратећи овај приступ, Србија стално унапређује своје оквири за СПН/ФТ и кроз редовно трогодишње спровођење процеса процене ризика покушава да благовремено идентификује претње и открије слабости система. Циљ државе је да се ефикасно супротстави свим облицима финансијског криминала и нелегалних активности и омогући да имовина нелегалног порекла буде одузета.

Кроз редовно процењивање ризика омогућава се стална евалуација система и обезбеђује се да оквири за СПН/ФТ остану прилагодљиви условима који се у систему за спречавање прања новца и финансирања тероризма стално мењају. Препознавање нових изазова, претњи и промена у финансијском, нефинансијском и регулаторном окружењу, од суштинског су значаја за одржавање ефикасности и делотворности државе.

Србија у 2024. години преиспитује процењене ризике у систему за спречавање прања новца и финансирања тероризма државе из 2021. године и спроводи :

Процену ризика од прања новца

Процену ризика од финансирања тероризма

Процену ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине

Процену ризика од финансирања ширења оружја за масовно уништење

Процена ризика злоупотреба непрофитног сектора у сврху финансирања тероризма

Процену ризика правних лица и правних аранжмана

¹ Радна група за финансијску акцију (*Financial Action Task Force – FATF*) – међународно тело које поставља стандарде у борби против прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење.

У складу са идентификованим ризицима Србија ће донети план мера и активности како би заштитила свој финансијски и нефинансијски систем од криминала.

Та побољшања ће помоћи Србији да делотворније испуни препоруке ФАТФ и ојача свој општи оквир за СПН/ФТ.

Организација процеса ажурирања процене ризика

Дана 20. 6. 2024. године Влада Републике Србије донела је Одлуку о образовању Радне групе за израду Националне процене ризика од прања новца и финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење. Задатак Радне групе је да преиспита ризике утврђене претходном проценом ризика и утврди постојање евентуалних нових ризика, као и изазове који су детектовани у систему за спречавање прања новца и финансирања тероризма, пролиферацији, цивилним друштвима, присутне ризике за привредне субјекте и правне аранжмане и ризике својствене сектору дигиталне имовине.

Одлуком Владе већином су именовани представници институција који су учествовали у проценама ризика у претходном периоду што са једне стране доприноси бољем разумевању процеса процене ризика и разумевању система, а са друге стране допринело је конзистентности и ефикасности процеса.

За Националног координатора целокупног процеса израде процена ризика и председника радне групе именована је Јелена Пантелић, финансијски форензичар у Јавном тужилаштву за организовани криминал.

За потребе израде процена ризика формиране су подгрупе: Претње, Рањивост националног система, Рањивост финансијског и нефинансијског сектора и Финансирање тероризма којима су руководили представници институција.

За координаторе сепаратних делова система који су били предмет ажурираног процењивања формиране су групе:

1. Претње систему (Миљко Радисављевић, заменик тужиоца, Републичко јавно тужилаштво и Јасмина Милановић Ганић, заменик тужиоца, Јавно тужилаштво за организовани криминал);
2. Рањивост националног система (Маријана Симић Вујашевић, виши саветник, Јавно тужилаштво за организовани криминал и Татјана Јеросимић, Управа за спречавање прања новца);
3. Рањивост финансијског система (Виолета Бојић, виши супервизор, Народна банка Србије и Горан Купрешанин, секретар, Комисија за хартије од вредности);
4. Рањивост нефинансијског система (Данијела Танић Зафировић, виши саветник, Управа за спречавање прања новца);
5. Процена ризика од финансирања тероризма и пролиферације (Владимир Стевановић, виши саветник, Јавно тужилаштво за организовани криминал и Сања Дашић, виши саветник, Канцеларија Савета за националну безбедност и заштиту тајних података).

У оквиру група формиране су и мањи тимови (подгрупе) којима су координирали:

- Подгрупа за оцену ризика правних лица и правних аранжмана (Јасмина Милановић Ганић, Јавно тужилаштво за организовани криминал);
- Подгрупа за оцену ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине Србије (Филип Савић, самостални стручни сарадник, Народна банка Србије и Александар Божовић, виши саветник, Комисија за хартије од вредности);
- Подгрупа за оцену ризика злоупотребе непрофитног сектора у циљу финансирања тероризма (Драгана Видаковић, главни саветник, Безбедносно информативна агенција).

Чланови Радне групе за израду националне процене ризика поред наведених руководилица процеса били су и представници Врховног суда, Министарства унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције и Министарства правде.

Поред чланова Радне групе у раду на ажурирању ризика учествовале су и друге релевантне институције, представници Агенције за привредне регистре, Пореске управе, Министарства привреде, Министарства финансија, Републичког завода за статистику, Високог савета судства, Високог савета тужилаштва, Јавнобележничке коморе, Адвокатске коморе, Министарства унутрашње и спољне трговине, Министарства информисања и телекомуникације, Министарства за државну управу и локалну самоуправу, Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом, Управе царина и др.

Подршку у процесу пружили су и међународни експерти на радионицама за израду стратешких докумената и кроз размену идеја, независном приступу закључцима у вези са анализама ризика, приоритизацији података и начину сагледавања истих.

У читавом процесу било је ангажовано више стотина учесника (*stakeholder*), како из јавног тако и из приватног сектора (обвезници, удружења, коморе, организације цивилног друштва и др.).

У процес су укључени и академски закључци и анализе, као и анализе релевантних међународних организација и удружења.

Учешће приватног сектора

Партнери из приватног сектора имали су једну од кључних улога у унапређењу делотворности мера и откривању ризика у систему за спречавање прања новца и финансирање тероризма.

Уз подршку Привредне коморе Србије, цивилног сектора (представници НПО) и преко других секторских удружења (Удружење банака, Удружење осигуравача, Удружење посредника у сектору некретнина, ЈУТА – Удружење туристичких организација и др.) остварена је директна комуникација са лицима из приватног дела система који је на овај начин имао могућност да објективно и непристрасно исказа своје мишљење и закључке о промени ризика у претходном периоду. У том смислу поред непосредних састанака, коришћени су и бројни упитници за процену претњи, рањивости, финансирања тероризма, пролиферације и сектор дигиталне имовине. Упитници су коришћени и за питања која се односе на транспарентност података, а питања са приватним

сектором разматрана су и за правни оквир, институционални оквир, транспарентност података, регистрацију привредних субјеката и утврђивање стварног власништва.

Јавно приватно партнерство у систему за спречавање прања новца и финансирање тероризма нарочито долази до изражаја у процесу преиспитивања и утврђивања ризика, где су учесници из приватног сектора равноправан партнер у доношењу закључака.

Коришћене методологије и профилисање ризика

За процену ризика од прања новца и финансирања тероризма коришћена је методологија Светске банке, која је коришћена и за процену ризика привредних субјеката и правних аранжмана и процену ризика злоупотреба НПО сектора у сврху финансирања тероризма.

За процену ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине коришћена је методологија Савета Европе, док је за процену ризика од спречавања ширења оружја за масовно уништење коришћена методологија коју је Србија развила користећи ФАТФ методологију и Смернице ФАТФ за пролиферацију, али и искуства која има из претходне процене ризика за коју је коришћена Руси методологија.

У току рада одређени критеријуми из методологија су допуњени на начин да се уважи специфичност државе – правни институти који су успостављени, геополитичка локација, географска позиција Србије, положај Србије у међународном окружењу, те су извесни критеријуми из методологије, како је наведено, претрпели одговарајућа прилагођавања да би се ризик што објективније проценио.

На овај начин уважен је јединствен економски, геополитички и културолошки контекст државе.

Такође, Стручни тим Координационог тела за преиспитивање ризика од прекограничних претњи формиран 2019. године допунио је критеријуме из методологије Светске банке који се односе на прекограничне претње, узимајући у обзир географску позицију државе, међународну сарадњу, структуру клијената и ризичности по резидентности код обвезника и размену података. Та иновирани листа критеријума користила се и за процену прекограничних претњи и у процени ризика 2021. године, уз методологију Светске банке, као и у актуелној процени ризика.

Поред наведеног, представници Радне групе за процену ризика (национални координатор и руководиоци група) у току спровођења процене ризика 2018. године развили су сопствене критеријуме за процену ризичних форми привредних друштава узимајући у обзир правни и институционални оквир и процес регистрације и пословања привредних субјеката у Србији, како би ризици карактеристични за земљу били откривени и објективно процењени. У овој процени ризика коришћени су и ови критеријуми за коначну оцену ризичности.

Прикупљање, анализа и управљање подацима

Ово је четврта по реду Национална процена ризика од прања новца и финансирања тероризма, трећа по реду Процена ризика привредних субјеката и правних аранжмана, а друга по реду Процена ризика у сектору дигиталне имовине и процена ризика од спречавања ширења оружја за масовно уништење.

Од кључне важности за успешно реализовање процеса јесте ефикасно прикупљање и управљање подацима. Укључени су детаљни подаци из различитих извора, и то: подаци финансијских и нефинансијских институција, регулаторних тела, органа кривичног гоњења, полиције, тужилаштва, судова, регистратора, ресорних министарстава, надлежних инспекцијих служби и цивилних организација.

О свим прикупљеним подацима и начину коришћења биће више елаборирано у самом документу, а овде наводимо само неке од података који су коришћени у сврху процењивања ризика:

- како би се утврдила претња од прања новца прикупљани су и анализирани подаци о кривичним поступцима за прање новца: висина процењене имовинске користи, вредности имовине укључене у прање новца, вредности одузете имовине, подаци о броју пријављених, истраживаних, оптужених и осуђених лица, као и укљученост организованог криминала, подаци о „тамним бројкама”, привремено и трајно одузетој имовини из предикатних кривичних дела, подаци о кривичним пријавама, извештаји о сумњивим активностима, повратним информацијама и домаћој сарадњи, међународној сарадњи, преносу новца преко државне границе, прекограничним претњама, приливима и одливима новца из државе у чије се порекло сумња, модалитетима прања новца, начинима извршења прања новца и др.
- прикупљани су подаци о производима и услугама које се могу употребити/злоупотребити у сврху прања новца финансирања тероризма и финансирања оружја за масовно уништење и они повезани са сектором дигиталне имовине, подаци о финансијским трансакцијама, услугама, платном билансу државе, корпоративне информације, трансакције у вези са дигиталном имовином, пословним односима, коришћеним секторима, укљученим правним лицима, регистрованим привредним субјектима, резидентима, нерезидентима у финансијском и нефинансијском систему и сектору дигиталне имовине, подаци цивилних друштава итд.
- у процени ризика финансијског, нефинансијског сектора дигиталне имовине у првом кораку вршена је процена критеријума и прикупљани подаци који су у вези са контролним механизмима за спречавање прања новца (свеобухватност правне мреже за спречавање прања новца; ефективност надзорних процедура и праксе; расположивост и примена управних и казних мера; расположивост и примена санкција за учињено кажњиво дело; расположивост и ефикасност улазних контролних механизма; интегритет запослених у посматраном сектору; ниво знања запослених у посматраном сектору у вези са спречавањем прања новца; ефикасност функције усклађености пословања; ефикасност праћења и пријављивања сумњивих активности; расположивост и приступ информацијама о стварном власништву; доступност поуздане идентификационе инфраструктуре и расположивост независних извора информација). У другом кораку извршена је процена укупне величине/обима сектора, профил клијената, географска изложеност, производи и услуге, трансакције, канали испоруке и др. Затим је за сваки сектор процењиван преостали ризик који настаје након што су примењени напори за ублажавање ризика, тј. процењивано је да ли постоји резидуални ризик. У ту сврху је процењивана ефикасност система управљања ризиком од прања новца код свих институција и квалитет напора за смањење ризика.
- прикупљени су и анализирани подаци о институционалном и правном оквиру и променама које су уследиле у односу на претходни период државе, успостављеним механизмима сарадње, радним телима и групама, стручним тимовима, подаци који се односе на пореску транспарентност, ниво формализације економије, ефективност контрола граница и царинских контрола, кадровским капацитетима и интегритету запослених у институцијама у систему за спречавање прања новца и финансирања тероризма, транспарентности података у систему, институтима ревизије који функционишу у држави, стварном власништву и др.
- анализирани су спроведене активности и предузете мере у претходном периоду као резултат акционог плана државе за умањење и отклањање ризика, активности које и даље чекају на реализацију или нису спроведене у пуној мери, као и активности које нису дале резултате, па је потребно ревидирати их и променити приступ.

Коришћени су и подаци из научних и академских студија. Консултована су академска истраживања, релевантни закључци међународних организација, анализе и истраживања организација грађана и др.

ВРЕМЕНСКИ ПЕРИОД

Ново процењивање ризика обухвата период од три године, од 1. 1. 2021. године, када је урађена претходна процена ризика до 31. 12. 2023. године.

Нарочиту захвалност за помоћ и стручну подршку у процесу националне процене ризика надлежни органи исказују Привредној комори Србије и међународним донаторима Мисији ОЕБС-а у Србији, Пројекту за спречавање прања новца и финансирања тероризма у Србији који финансира Краљевина Шведска, а спроводи Савет Европе, Пројекту УНДП „Подршка јачању теничких капацитета и институционалном развоју Министарства финансија и координација у области економског управљања” и Канцеларији за дрогу и криминал (*United Nations Office of Drugs and Crime*) везано за разумевање Препоруке број 1 ФАТФ и питања која се односе на процену ризика од прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење.

ОСНОВНИ ПОЈМОВИ

Процена ризика у контексту прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења ОМУ захтева структурирани приступ који укључује разумевање материјалности, контекста, претњи, рањивости и резултирајуће вероватноће и последица.

- „**Материјалност**” је полазна тачка процене и односи се на значај различитих сектора у финансијском систему и економији и њихову релевантност за потенцијалне ризике од ПН/ФТ/ФП. У то су укључени изложеност прекограничним трансакцијама, регионални утицаји и међусобно повезане финансијске институције у земљи. Процена материјалности помаже да се одреди које области захтевају више фокуса и контроле у ширем оквиру процене ризика.
- „**Контекст**” обухвата шире регионалне и националне околности које обликују пејзаж ризика, укључујући геополитичке факторе, регионалну нестабилност и прекограничне утицаје који могу утицати на склоност ка активностима ПН/ФТ/ФП у Србији. Регионални фактори, као што су близина зона сукоба, економске везе са суседним државама и обрасци миграција доприносе укупном контексту у којем се могу појавити кривична дела финансијског криминала. Ово разумевање контекста пружа информације неопходне за идентификацију специфичних претњи – као што су криминалне мреже, терористичке групе или актери укључени у ФП, које могу представљати ризик за финансијски систем и националну безбедност.
- **Претње** укључују појединце, групе, ентитете и активности са потенцијалом да нанесу штету држави, друштву или финансијском систему криминалним или другим незаконитим средствима. То укључује криминалне актере, организоване криминалне групе, појединачне терористе или терористичке организације, професионалне пераче који делују као појединци и у организованим групама, појединце или организације које подлежу циљаним финансијским санкцијама, који настоје да прикрију незаконите приходе или да каналишу легалне приходе у незаконите сврхе, често користећи софистициране шеме и сложене структуре.
- **Рањивости** идентификују слабости у финансијским и институционалним системима који могу бити искоришћени од стране претњи. Рањивости могу варирати од неадекватног регулаторног надзора и слабих контрола до карактеристика специфичних за сектор, као што су карактеристике одређених финансијских производа, који се могу користити у незаконите сврхе.
- **Вероватноћа** сценарија за ПН/ФТ/ФП је производ ових фактора и одражава вероватноћу да ће претње искористити идентификоване рањивости у датом контексту и секторској материјалности.
- **Последица** је утицај или штетно деловање које активности ПН/ФТ/ФП могу имати, а обухватају потенцијалну штету по економију, социјалну стабилност, финансијски сектор, међународни финансијски положај, домаћу, регионалну и међународну безбедност.

Дакле, **ризик** у овом оквиру постаје функција начина на који последице активности ПН/ФТ/ФП утичу на стратешке циљеве Србије у различитим областима развоја и безбедности. Проценом материјалности, контекста, претњи, рањивости, вероватноће и коначним утврђивањем ризика од активности ПН/ФТ/ФП, држава може да одреди приоритете међу мерама за делотворно ублажавање таквих ризика, јачање безбедности и пружање подршке свеобухватним националним развојним циљевима.

СИСТЕМ ЗА СПРЕЧАВАЊЕ ПРАЊА НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА ТЕРОРИЗМА

Стратешки оквир

Влада Србије узима своју политику СПН/ФТ као критичну компоненту својих ширих националних развојних и безбедносних стратегија. Ове стратегије, артикулисане у кључним документима као што су Стратегија националне безбедности Републике Србије, Ревидирана фискална стратегија за период 2023–2025. и Програм економских реформи за период 2023–2025. постављају примарне циљеве земље за економску стабилност, управљање и безбедност. СПН/ФТ циљеви су интегрисани у ове шире националне приоритете, јер играју виталну улогу у заштити интегритета економског система, социјалне сигурности и стабилности. Влада признаје да би неконтролисано прање новца и финансирање тероризма могло поткопати ове шире стратешке циљеве, представљајући значајне ризике за дугорочну стабилност и националну безбедност Србије. Стога интегрисањем мера за спречавање прања новца и финансирања тероризма у ове шире оквире, Србија даје приоритет ублажавању ризика од прања новца и финансирања тероризма који би могли угрожити њен економски развој и безбедносне циљеве. На основу овог приступа, српске власти су дале приоритет бројним контекстуалним циљевима из ових стратегија како би осигурале да напори у области прања новца и финансирања тероризма буду усклађени са ширим националним развојним и безбедносним циљевима. Израда процене ризика је стога фокусирана на процену како и у којој мери су ови шири циљеви угрожени од стране прања новца.

Следећи свеобухватни циљеви су стога идентификовани и повезани са ризиком од прања новца:

РИЗИЦИ ОД ПН ЗА КЉУЧНЕ СТРАТЕШКЕ ЦИЉЕВЕ СРБИЈЕ

Висок ризик	<p>Циљ: Смањење економског раслојавања у Србији (Циљ Стратегије националне безбедности из 2021. године, одељак 4.6. Економски развој и укујни просјеритијет)</p> <p>Објашњење: Привредни напредак Србије у последње три године праћен је незапамћеним растом у изградњи, развоју сектора непокретности и тржишту некретнина, који су од суштинског значаја за егзистенцију домаћег становништва. Такви позитивни трендови морају бити заштићени снажним мерама како би се осигурала праведна економска конкурентност и спречили неправедни поремећаји на тржишту који имају за резултат негативне социјалне последице. У ту сврху Србија треба да да приоритет акцијама за спречавање интеграције опраних средстава која потичу од домаћег и страног криминалног капитала у тржиште, што може погоршати тржишне услове и социјално раслојавање. Стога, ова процена ризика даје приоритет свеобухватним мерама за борбу против претњи које представљају одређене професије (gatekeepers) које служе овом тржишту, као и другим аспектима српске привреде.</p>
Висок ризик	<p>Циљ: Спречавање криминализације привредне активности (Циљ Стратегије националне безбедности из 2021. године, одељак 4.6. Економски развој и укујни просјеритијет)</p> <p>Објашњење: Недавни трендови организованог економског криминала указују на све већу софистицираност финансијских техника, укључујући професионалне канале прања новца којима управљају припадници одређених професија (gatekeepers). Стално се дешавају покушаји кршења превентивног режима за СПН/ФТ како би се створили сигурни и стабилни канали за прање имовинске користи од криминала кроз српску привреду са утицајем на домаћи и међународни финансијски систем. Стога је императив да се такви покушаји непрестано решавају и да се појачају ресурси за превенцију и спровођење закона.</p>
Средње до висок ризик	<p>Циљ: Јачањем професионалне етике и превентивним антикорупцијским активностима повећаће се поверење грађана у државне институције и степен њиховог демократског развоја (Циљ Стратегије националне безбедности из 2021. године, одељак 4.2. Очување унутрашње стабилности и безбедности Републике Србије и њених грађана)</p> <p>Објашњење: ПН представља ризик по антикорупцијске циљеве Владе Србије када софистициране технике прања спречавају откривање прихода од претходних кривичних дела у вези са корупцијом, посебно када се покуша кршење система за СПН/ФТ уз учешће корумпираних функционера који делују у дослуху са обвезницима из ЗОСПН/ФТ.</p>
Средње до висок ризик	<p>Ризик од ПН за фискалну стабилност и јавне финансије (Програм економских реформи и ревидирана фискална стратегија (2023–2025))</p> <p>Објашњење: У току ове процене ризика утврђено је да ПН генерише значајне количине незаконитих прихода од утаје пореза, што представља значајан ризик за циљеве Владе у обезбеђивању фискалне стабилности и ресурса за јавне финансије. Иако постоји смањење сиве економије, добици у овој области могу се потрети ако се ресурси за спречавање прања новца не повећају како би се спречила координирана кршења превентивних система за спречавање прања новца од стране софистицираних криминалаца који имају за циљ стварање стабилних путева за утају пореза.</p>

РИЗИЦИ ОД ПН ЗА КЉУЧНЕ СТРАТЕШКЕ ЦИЉЕВЕ СРБИЈЕ

<p>Средњи ризик</p>	<p>Финансирање тероризма представља средњи ризик за очување унутрашње стабилности и безбедности Републике Србије и њених грађана.</p> <p>Финансирање тероризма представља средњи ризик за циљеве Србије да спречи подстицање, организовање и учешће својих грађана у ратовима или сукобима у иностранству, као и да сузбије пораст насилног екстремизма у региону.</p> <p><i>(Циљ Стратегије националне безбедности из 2021. године, одељак 4.2. Очување унутрашње стабилности и безбедности Републике Србије и њених грађана)</i></p> <p>Објашњење:</p> <p>Бројне претње у вези са тероризмом манифестовале су се унутар и око Србије и суседних региона, укључујући саморадикализоване појединце, етно-сепаратистичке покрете, идеолошки и верски екстремизам, регионалне мреже, борце на страним ратиштима и стране сукобе – све то потенцијално подупиरे активности финансирања тероризма кроз бројне канале по избору финансијера тероризма (платне институције, мењачнице, финансијске технологије и непрофитне организације), који би могао делимично да продре у финансијски систем Србије. Одмеравајући амбијент инхерентне претње и постојеће контроле, финансирање тероризма представља средњи ризик за стабилност и безбедност Србије и њених грађана, као и за напоре за спречавање тероризма у суседним регионима.</p>
<p>Средњи ризик</p>	<p>ПН представља средњи ризик за стварање услова за стране и домаће инвестиције и економски развој</p> <p><i>(Циљ Стратегије националне безбедности из 2021. године, одељак 4.6. Економски развој и укујни просјеритијет)</i></p> <p>Објашњење:</p> <p>Директна страна улагања у Србију, предвођена великим међународним и европским инвестицијама у реалну економију, у посматраном периоду су у стабилном порасту. Имајући у виду побољшану репутацију Србије засновану на реформама у систему за СПН/ФТ, транспарентности стварног власништва (у контексту СПН и Пореске управе) и смањењу сиве економије, смањени су ризици од прања новца на домаће и стране директне инвестиције. Свака будућа промена у финансијском профилу Србије (нпр. повећање обима шпекулативног финансирања) оправдала би преиспитивање овог фактора у средњорочном периоду.</p>
<p>Средњи до низак ризик</p>	<p>Ризик од прања новца за развој тржишта капитала у Србији</p> <p><i>(Стратегија развоја тржишта капитала у Републици Србији за период од 2021. до 2026. године)</i></p> <p>Објашњење:</p> <p>С обзиром на неразвијеност тржишта капитала у Србији услед макрофинансијских фактора, ризик од прања новца тренутно игра занемарљиву улогу у питању развоја овог тржишта. Међутим, потребно је извршити припреме како би се спречили потенцијални поремећаји на тржишту у вези са ПН уколико тренд развоја тржишта капитала постане изражен у наредном извештајном периоду.</p>
<p>Низак до средњи ризик</p>	<p>ФП представља низак до средњи ризик за допринос Србије очувању мира и стабилности на глобалном нивоу</p> <p><i>(Циљ Стратегије националне безбедности из 2021. године, одељак 4.4. Очување мира и стабилности у региону и свету)</i></p> <p>Објашњење:</p> <p>Имајући у виду профил материјалности, ниво инхерентних претњи и делотворности контрола, Србија не представља повољно окружење за финансијере ширења ОМУ, иако и даље постоји ниска до средња вероватноћа ретких, једнократних трансакција правних лица која се баве пословима реекспорта користећи као камуфлажу одређене рањивости и прања новца засновано на трговини.</p>

**ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПРАЊА
НОВЦА И ФИНАНСИРАЊА
ТЕРОРИЗМА У СЕКТОРУ
ДИГИТАЛНЕ ИМОВИНЕ**

САДРЖАЈ

САЖЕТАК	21
Глава 1: УВОД	25
Глава 2: ПРОФИЛ ЗЕМЉЕ, МАТЕРИЈАЛНОСТ СЕКТОРА ДИ И ПУДИ И КОНТЕКСТУАЛНИ ЧИНИОЦИ	27
2.1. Опште	27
2.1.1. Општи географски подаци	27
2.1.2. Релевантни макроекономски подаци	27
2.1.3. Употреба савремених технологија	27
2.1.4. Финансијска укљученост (инклузија)	27
2.1.5. Коришћење дигиталног идентитета у свакодневном пословању	28
2.1.6. Степен прихватљивости виртуелних валута у Републици Србији	28
2.2. Доступност статистичких и других података	28
2.3. Сектор ДИ и ПУДИ	29
2.4. Употреба ДИ у регулисаним секторима који нису ПУДИ	32
2.4.1. Употреба ДИ у финансијском сектору	32
2.4.2. Прихватање ДИ као средства плаћања (употреба ДИ у нефинансијском сектору)	32
2.5. Регулатива	33
2.6. Употреба блокчејн анализа	34
Глава 3: ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН КРОЗ ПРЕТХОДНО КРИВИЧНО ДЕЛО И ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ФТ ЗА ДИ/ПУДИ	35
3.1. Хипотеза	35
3.2. Демонстрација	35
3.3. Закључак	39
Глава 4: ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН/ФТ ПРЕМА ПРОФИЛУ КЛИЈЕНТА/КОРИСНИКА	41
4.1. Хипотеза	41
4.2. Демонстрација	42
4.3. Закључак	44
Глава 5: ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН/ФТ НА ОСНОВУ ОДНОСА С ДРУГИМ ПРИВРЕДНИМ СЕКТОРИМА	46
5.1. Хипотеза	46
5.2. Демонстрација	46
5.3. Закључак	49

Глава 6: ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН/ФТ ПРЕМА ТИПУ ДИ/УСЛУГА ПУДИ.....	51
6.1. Хипотеза.....	51
6.2. Демонстрација	51
6.3. Закључак.....	55
Глава 7: ТРЕТМАН РИЗИКА	60
7.1. Опште	60
7.2. Садашња улагања у ресурсе у области СПН/ФТ (држава) и покретљивост ресурса	61
7.3. Резиме и приоритети третмана ризика	61
7.4. Смернице за ПУДИ и ФИ	62
7.5. Прекогранични надзор и спровођење СПН/ФТ	62
7.6. Мере које не спадају у СПН/ФТ.....	63
7.7. Финансијско укључивање	63
7.8. Даље праћење и надзор	64
7.9. Саопштавање	64
Глава 8: КРИТЕРИЈУМИ ЗА ПРОФИЛИСАЊЕ РИЗИКА И ПРОЦЕДУРЕ ЗА ВРЕДНОВАЊЕ РИЗИКА КОНКРЕТНИХ ПУДИ	68
8.1. Резимирање претњи, рањивости и ризика	68
8.2. Идентификација ПУДИ који подлежу надзору	70
8.3. Утврђивање приоритета међу ПУДИ у сврху надзора	70
СПИСАК ПРЕДСТАВНИКА ИНСТИТУЦИЈА УКЉУЧЕНИХ У ПРОЦЕС НАЦИОНАЛНЕ ПРОЦЕНЕ РИЗИКА.....	71

СКРАЋЕНИЦЕ

- АПР – Агенција за привредне регистре
АСК – Агенција за спречавање корупције
БДП – Бруто друштвени производ
БИА – Безбедносно-информативна агенција
БНД – Бруто национални доходак
ВСС – Високи савет судства
ВСТ – Високи савет тужилаштва
ГТИ – Глобални индекс тероризма
ДИ – Дигитална имовина
ДРИ – Државна ревизорска институција
ЗДИ – Закон о дигиталној имовини
ЗОРИ – Закон о ограничавању располагања имовином у циљу спречавања тероризма и ширења оружја за масовно уништење
ЗСПНФТ – Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма
ЗППА – Закон о пореском поступку и пореској администрацији
ИСА – Извештај о сумњивим активностима
ЈТОК – Јавно тужилаштво за организовани криминал
ЈФИ – Јединица за финансијске истраге
КД – Командитно друштво
КЗ – Кривични законик
ЈУТА – Национална асоцијација туристичких агенција
КХОВ – Комисија за хартије од вредности
КУС – *Know Your Customer*
МСП – Министарство спољних послова
МУП – Министарство унутрашњих послова
МУСТ – Министарство унутрашње и спољне трговине
НАЛЕД – Национална алијанса за локални економски развој
НБС – Народна банка Србије
НПО – Непрофитне организације
НПР – Национална процена ризика
ОЕЦД – Организација за економску сарадњу и развој
ОКГ – Организована криминална група
ОМУ – Оружје за масовно уништење
ПДВ – Порез на додату вредност
ПН – Прање новца

Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине

- ПИБ – Порески идентификациони број
- ПУДИ – Пружаоци услуга повезаних с дигиталном имовином
- САР – Извештај о сумњивој активности (*Suspicious Activity Report*)
- СБПОК – Служба за борбу против организованог криминала
- СВ – Стварни власник
- СПН/ФТ – Спречавање прања новца/финансирање тероризма
- СУК – Сектор унутрашње контроле
- УКП – Управа криминалистичке полиције
- УСПН – Управа за спречавање прања новца
- ФАТФ/FATF – Радна група за финансијску акцију/*Financial Action Task Force*
- ФП – Финансирање ширења оружја за масовно уништење
- ФТ – Финансирање тероризма
- ФОС – Финансијско-обавештајна служба
- ФШОМУ – Финансирање ширења оружја за масовно уништење
- CDD – *Customer Due Diligence*
- ЦЕСВ – Централна евиденција стварних власника
- ЦФС – Циљане финансијске санкције

САЖЕТАК

Профил земље, материјалност сектора ДИ и ПУДИ и контекстуални фактори

Профил земље и усвајање технологија: Република Србија, балканска земља средње величине, има велику финансијску инклузију и умерено усвајање савремених дигиталних алата. Све више се користи и дигитални идентитет, посебно у финансијском сектору, у виду електронског потписа, квалификованог електронског потписа, двофакторске аутентификације и видео-идентификације. Упркос растућој употреби виртуелних валута у Републици Србији, јавност остаје опрезна, фаворизујући традиционалне начине улагања, као што су штедња и некретнине.

Прикупљање података и мере усклађености: Народна банка Србије је унапредила правни оквир за прикупљање података о активностима у вези с ДИ и ПУДИ, уводећи обавезе редовног (кварталног и годишњег) извештавања о трансакцијама повезаним с ДИ, као и Евиденцију ималаца виртуелних валута за правна лица и предузетнике. Недавне регулаторне промене су побољшале доступност података о трансакцијама с ДИ од ПУДИ, банака и других пружалаца платних услуга, као и картичних система плаћања, решавајући претходне проблеме у прикупљању података и омогућавајући бољу процену секторског ризика.

Регулаторни оквир и усклађеност са међународним стандардима: У Републици Србији постоје законске забране обављања анонимних трансакција с ДИ, употребе анонимне ДИ (попут: *privacy coins*) и употребе миксера и тамблера. Рано усвајање свеобухватне регулативе и успостављање процедуре лиценцирања за ПУДИ сврстава Републику Србију међу водеће европске земље у регулаторној зрелости овог сектора. Последњих година идентификован је значајан број нелиценцираних пружалаца услуга према којима су покренути одговарајући поступци.

Коришћење блокчејн анализа и будући планови: Надлежни органи у Републици Србији се тренутно ослањају на одређене комерцијалне алате и јавне алате за блокчејн анализе, с плановима да прошире приступ додатним комерцијалним алатима за боље праћење незаконитих трансакција. У децембру 2023. године Република Србија је оцењена као „у великој мери усклађена” са стандардима ФАТФ-а у области ДИ и ПУДИ (Препоруком бр. 15), што одражава њену све већу усклађеност са глобалним стандардима за СПН/ФТ.

Процена ризика од ПН кроз претходно кривично дело и процена ризика од ФТ за ДИ/ПУДИ

Преовлађујућа предикатна кривична дела и типологије: Ова процена ризика идентификује уобичајена предикатна кривична дела повезана са злоупотребом ДИ, као што су превара, рачунарска превара, крађа и изнуда. Постоје конкретни случајеви надлежних органа који укључују предикатна кривична дела извршена у иностранству и у земљи, као што су преваре и проневере са делимичном накнадном интеграцијом прихода у српско тржиште некретнина. Утврђено је и да су прекогранична правна лица била укључена у активности преваре уз коришћење ДИ, али је међународна сарадња била ефикасна у разбијању таквих мрежа.

Идентификоване типологије кривичних дела у вези са ДИ: Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова идентификовало је неколико типоло-

гија ПН у вези са ДИ, укључујући употребу анонимне ДИ, миксера, криптомењачница (централизованих и децентрализованих), онлајн клађење, ОЦ трговање, криптомате и НФТ.

Забринутост у вези са ФТ: Иако у посматраном периоду нису забележени значајнији случајеви ФТ у вези са ДИ, Република Србија препознаје ризике од ФТ код П2П трансакција с ДИ које се обављају мимо лиценцираних ПУДИ.

Процена ризика од ПН/ФТ на основу профила клијената

Хипотеза ризика и структура клијената: У складу са смерницама Народне банке Србије за СПН/ФТ, ПУДИ мора да узме у обзир ризик производа, ризик странке и географски ризик при пружању услуга повезаних с виртуелним валутама. Подаци показују да су примарни клијенти ПУДИ физичка лица резиденти, а затим правна лица и предузетници. Забележено је повећање броја клијената нерезидената. ПУДИ примењују строге провере за СПН/ФТ.

Процедуре за смањење ризика: ПУДИ примењују прописе у области СПН/ФТ при утврђивању идентитета клијената. Један ПУДИ примењује изузетак за нискоризичне трансакције с ДИ, али под строгим условима, а овај изузетак користе само три клијента. ПУДИ врши робусне провере идентитета и праћење трансакција, уз појачану контролу високоризичних клијената. Евиденција ималаца виртуелних валута Народне банке Србије помаже у обезбеђивању транспарентности власништва над ДИ од стране правних лица и предузетника.

Профили ризика и високоризични клијенти: ПУДИ клијентима високог ризика сматрају оне клијенте који су укључени у трансакције великог обима, ентитете са сложеном власничком структуром и клијенте из високоризичних јурисдикција.

Типологије ПН: Хипотетички сценарији ПН анализирани са становишта профилисања клијената укључују употребу ПУДИ лиценцираног у Републици Србији од стране нерезидената. Развијање међународних веза ових ПУДИ може на крају довести до раслојавања ПН, где би Република Србија могла да се користи као посредник.

Резидентни клијенти укључени у криминалне активности такође могу да користе ПУДИ за једноставније операције ПН у циљу улагања или прикривања (раслојавања), као и потенцијално за вршење кривичних дела која су извори главних претњи идентификованих у Републици Србији, као што су организовани криминал, трговина дрогом, превара и корупција.

Међународна партнерства и будућа сарадња: Народна банка Србије је склопила споразуме о сарадњи са надлежним органима Луксембурга и Малте за ублажавање ризика од страних јурисдикција кроз размену података и сарадњу у надзору. У току су и преговори са другим јурисдикцијама у којима ПУДИ послују.

Процена ризика од ПН/ФТ због повезаности са другим привредним секторима

Секторске специфичности у коришћењу ДИ: Постоји изричита законска забрана за ФИ под надзором Народне банке Србије да пружају услуге повезане с ДИ или да на други начин буду изложене ДИ. Ове ФИ не могу бити повезане са управљањем или власништвом ПУДИ и не могу да користе услуге ПУДИ. Осим банака (код којих ПУДИ имају платне рачуне), друге ФИ под надзором Народне банке Србије (друштва за осигурање, друштва за управљање добровољним пензијским фондовима, даваоци финансијског лизинга итд.) немају ПУДИ као клијенте. Друге ФИ (које нису под надзором Народне банке Србије, као што су брокерско-дилерска друштва) избегавају трансакције повезане с ДИ, одражавајући консензус за минимизирање изложености повезаним ризицима у финансијском сектору.

Ограничења у нефинансијском сектору: Нефинансијским секторима у Републици Србији је забрањено да директно прихватају ДИ у замену за робу или услуге, него то могу учинити само

преко лиценцираног ПУДИ. За ову услугу тренутно није лиценциран ниједан од два ПУДИ у Републици Србији. Подручја високог ризика, као што су онлајн коцкање и некретнине, ПУДИ наводе као потенцијалне области за злоупотребу ДИ, али свеукупно употреба ДИ у овим секторима има ограничен утицај на криминалне активности.

Ублажавање ризика и запажања: Међусекторски подаци и недавни случајеви преваре указују на минималну интеракцију ДИ са другим привредним секторима, са изузетком некретнина, у којима, у сваком случају, посредују финансијске институције.

Процена ризика од ПН/ФТ према врсти ДИ и услугама ПУДИ

Врсте ДИ и пружених услуга: Од 2023. године, два лиценцирана ПУДИ послују у Републици Србији, првенствено нудећи услуге куповине, продаје и чувања ДИ са фокусом на главне виртуелне валуте (нпр. BTC, ETH, LTC) и стабилну ДИ (нпр. *Tether*, *USD Coin*). ПУДИ у Републици Србији не користе анонимну ДИ, нити користе техничка решења за побољшање приватности (као што су миксери), јер су она забрањена ЗСПНФТ.

Нивои ризика врсте ДИ: Међу врстама ДИ, анонимна ДИ и биткоин представљају највећи ризик од ПН/ФТ због ликвидности и приступачности, док стабилна ДИ такође представља ризик због своје конзистентне вредности. ОТЦ трговање и П2П размена, који често укључују анонимну ДИ, тешко је пратити и представљају ризик, јер су ове трансакције ван регулаторног режима и не постоје поуздани подаци о њиховом обиму.

Фактори ризика ПУДИ: Одређени резидуални ризик се приписује нелиценцираним ПУДИ, као и онима који послују у јурисдикцијама без строге регулативе у области ДИ. ПУДИ у Републици Србији забрањено је да послују са ПУДИ из јурисдикција које нису имплементирале међународне стандарде за СПН/ФТ у области ДИ.

Трансакциони обрасци: Подаци показују све већу употребу стабилне ДИ као што је *USD Coin* од стране различитих клијената и смањење употребе волатилне ДИ (нпр. BTC, ETH). Трансакције са мањим износима ДИ, посебно преко криптомата (услуга ПУДИ заснована на готовини), такође носе специфичне ризике, иако српски прописи налажу примену мера за СПН/ФТ за сваку трансакцију.

Глава 1:

УВОД

Израда националних процена ризика од прања новца и финансирања тероризма (у даљем тексту: ПН/ФТ), према измењеним и ревидираним препорукама Радне групе за финансијску акцију (*Financial Action Task Force – FATF*), међународног тела које поставља стандарде у борби против прања новца, финансирања тероризма и финансирања ширења оружја за масовно уништење, које су усвојене у фебруару 2012. године – представља међународни стандард. Препоруком бр. 1 позивају се земље да идентификују, оцене и схвате ризике од ПН/ФТ с којима се суочавају. Према тој препоруци, државе треба да одреде орган власти или механизам који ће координирати кораке за процену ризика. Препоруком бр. 15 земље се посебно позивају да идентификују и процене ризике од ПН/ФТ који произлазе из активности у вези са дигиталном имовином (у даљем тексту: ДИ) и пружаоцима услуга повезаних с дигиталном имовином (у даљем тексту: ПУДИ).

Република Србија је до сада спровела три националне процене ризика од ПН/ФТ и то 2012/2014, 2018. и 2021. године. Имајући у виду актуелност питања финансирања ширења оружја за масовно уништење и ДИ, као и препоруке међународних институција, 2021. године донета је одлука да се, уз ажурирање националних процена ризика од ПН/ФТ, сагледају и ризици којима је изложен систем Републике Србије и у односу на те две области. С тим у вези, ово је друга национална процена ризика од ПН/ФТ у сектору ДИ. Након законодавних новина у области ДИ крајем 2020. године и спровођења прве националне процене ризика од ПН/ФТ у сектору ДИ, у децембру 2023. године Република Србија је оцењена као у великој мери усклађена (*largely compliant – LC*) са измењеном Препоруком бр. 15.

Циљ Процене ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине јесте да се донесу закључци који сектори и поступања у систему једне државе носе потенцијално виши ризик од ПН/ФТ у том сектору а који нижи, како би држава могла адекватно да одговори на утврђене ризике, кроз низ мера и активности, као и да у складу са процењеним ризицима донесе адекватне одлуке о алокацији ресурса, са намером да се више напора и ресурса уложи у високо-ризичне области.

Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине и овај пут, као и 2021. године, спроведена је као независна процена ризика и извршена је на основу методологије Савета Европе, узимајући у обзир и међународна и сопствена искуства која постоје у овој области.

Влада Републике Србије је 20. јуна 2024. године усвојила Одлуку о образовању Радне групе за ажурирање Националне процене ризика од прања новца и финансирања тероризма, имајући у виду да је ово једна од планираних активности у Акционом плану за спровођење Стратегије за борбу против прања новца и финансирања тероризма (2022–2024). Задатак поменуте радне групе је да размотри ризике утврђене Националном проценом ризика од прања новца, Националном проценом ризика од финансирања тероризма, Проценом ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине и Проценом ризика од финансирања ширења оружја за масовно уништење идентификованих 2021. године, као и да се преиспита могуће постојање нових ризика.

Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине

У израду процене ризика од ПН/ФТ у сектору ДИ били су укључени у представници финансијског и нефинансијског сектора, као и представници ПУДИ.

Процена ризика обухвата период од три године, од 1. јануара 2021. године, када је урађена претходна процена ризика, до 31. децембра 2023. године.

Закључци процене ризика која је извршена помоћу ове методологије требало би да послуже као основ за идентификовање приоритета на плану управљања ризиком, укључујући давање приоритетне важности одређеним деловима сектора ДИ/ПУДИ када је реч о надзору. Ова методологија никако не подразумева да је било који пословни модел ДИ или ПУДИ који се разматра сам по себи криминалан.

Глава 2:

ПРОФИЛ ЗЕМЉЕ, МАТЕРИЈАЛНОСТ СЕКТОРА ДИ И ПУДИ И КОНТЕКСТУАЛНИ ЧИНИОЦИ

2.1. Опште

У овој глави даје се кратак преглед профила Републике Србије и описују њена површина, број становника, одређени макроекономски подаци, употреба савремених технологија (рачунар, интернет, мобилни телефони, дигитални идентитет) и степен прихватања виртуелних валута. Ови подаци ће пружити шири контекст за разумевање употребе ДИ и ПУДИ сектора у Републици Србији.

2.1.1. *Општи географски подаци*

Република Србија је мања континентална европска држава и средња у региону Балкана, како у погледу величине територије тако и у погледу броја становника.

2.1.2. *Релевантни макроекономски подаци*

Република Србија спада међу европске економије у развоју и не сматра се глобалним међународним финансијским центром.¹

2.1.3. *Употреба савремених технологија*

На основу расположивих података може се закључити да је употреба савремених технологија у Републици Србији на високом нивоу уз константни раст дигиталне писмености.

2.1.4. *Финансијска укљученост (инклузија)*

Према подацима Народне банке Србије, дана 31. децембра 2023. године у Републици Србији укупан број активних текућих рачуна у банкама износи 17.530.251, од тога број активних текућих рачуна резидената износи 17.360.993, а нерезидената 169.258. Повећани број рачуна у односу на период када је рађена претходна процена ризика у овом сектору последица је пре свега државних мера и једнократних давања које је држава обезбедила током и након *Covid-19* пандемије и аутоматског отварања тих рачуна за пријем давања. На основу ових и других података може се закључити да је финансијска укљученост у Републици Србији на високом нивоу.

¹ Извор: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099040524061582128/pdf/P5006481fb98fb0db1a9401e200293e761d.pdf> и <https://www.longfinance.net/programmes/financial-centre-futures/global-financial-centres-index/>.

2.1.5. Коришћење дигиталног идентитета у свакодневном пословању

Коришћење дигиталног идентитета у свакодневном пословању је присутно у Републици Србији, у виду употребе електронског потписа, квалификованог електронског потписа (који има исто правно дејство и доказну снагу као и својеручни потпис) и двофакторске аутентификације, као и у виду поступка утврђивања и провере идентитета странке путем видео-идентификације код обвезника под надзором Народне банке Србије и Комисије за хартије од вредности, укључујући ПУДИ. Међутим, употреба електронског потписа код физичких лица и даље је на веома ниском нивоу, и поред свих напора Владе Републике Србије да омогући велики број електронских услуга за физичка лица на порталу еУправа коришћењем квалификованог електронског потписа.

2.1.6. Степен прихватљивости виртуелних валута у Републици Србији

Када је реч о подацима на глобалном нивоу, компанија „Chainalysis”, која се бави анализом трансакција криптовалута, извршила је анализу степена прихватљивости криптовалута за 154 државе при чему је Република Србија заузела 66. место са 0,014 поена (на првом месту се налази Индија која има 1 поен). Међутим, у свакодневном пословању употреба виртуелних валута је занемарљива у привредном сектору због бројних ограничења, укључујући обавезу пословања преко рачуна, ограничења у капиталним токовима са иностранством и немогућност да виртуелне валуте буду део капитала привредних друштава.

На основу података о нивоу коришћења рачунара, интернета, мобилних телефона, електронских услуга, као и виртуелних валута у Републици Србији, закључује се да постоје претпоставке и за употребу ДИ у Републици Србији у већем обиму, али је употреба ДИ и даље на веома ниском нивоу. Разлози за то су углавном аверзија грађана према ризику, као и регулаторни режим у Републици Србији, због чега се највећи број грађана одлучује за традиционалне начине улагања новца, попут штедње или улагања у непокретности. ДИ у Републици Србији и даље користе углавном појединци који су повезани са ИТ сектором, склонији су већим ризицима и имају напредне дигиталне вештине или мањи број грађана који у виртуелним валутама види начин за стицање веће добити у кратком временском периоду, а не располаже софистицираним знањима о финансијским производима.

2.2. Доступност статистичких и других података

Један од изазова приликом израде процене ризика од ПН/ФТ у сектору ДИ и ПУДИ јесте расположивост свих релевантних података с обзиром на то да се један део трансакција одвија и преко децентрализоване размене, односно путем П2П (*peer to peer*) размене/трансакција. Народна банка Србије, као супервизор у области ДИ/ПУДИ, располаже значајним сетом података који се односе на пословање ПУДИ са седиштем на територији Републике Србије. Наиме, иако је и раније, на основу захтева, прикупљала ове податке за различите потребе у области супервизије, Народна банка Србије је у децембру 2023. године усвојила Одлуку о садржини, роковима и начину достављања података у вези с виртуелним валутама Народне банке Србије², којом је утврђена обавеза за ПУДИ да на кварталном нивоу достављају Народној банци Србије податке о броју и врсти корисника виртуелних валута по врстама услуга, податке о криптоматима, њиховим корисницима и трансакцијама, као и податке о трансакцијама с виртуелним валутама. Такође је утврђена обавеза за банке и друге пружаоце платних услуга да на кварталном нивоу достављају Народној банци Србије податке о ПУДИ који имају отворен текући или други платни рачун код банке, односно другог пружаоца платних услуга, као и о платним трансакцијама повезаним с трансакцијама с виртуелним валутама које су извршене преко банке, односно другог пружаоца платних услуга. Поред тога, утврђена је обавеза за картичне системе плаћања у оквиру којих се извршавају платне трансакције на основу платних картица издатих у Републици Србији да Народној банци Србије на годишњем нивоу достављају податке о платним трансакцијама повезаним с трансак-

2 „Службени гласник РС”, бр. 119/23.

цијама с виртуелним валутама извршеним у оквиру тог картичног система плаћања, што се пре свега односи на трансакције извршене преко страних ПУДИ употребом платних картица издатих у Републици Србији. Сви наведени обвезници извештавања достављају наведене податке у складу с прописаним роковима. Међутим, имајући у виду од када је поменута одлука у примени као и први извештајни период прописан том одлуком, за потребе ове процене ризика коришћени су само подаци добијени од наведених картичних система плаћања, а други подаци су прикупљени непосредно од ПУДИ, банака и других пружалаца платних услуга.

2.3. Сектор ДИ и ПУДИ

Још пре доношења Пете директиве ЕУ у области спречавања прања новца и финансирања тероризма (у даљем тексту: СПН/ФТ) 30. маја 2018. године, лица која се баве пружањем услуга куповине, продаје или преноса виртуелних валута или замене тих валута за новац или другу имовину преко интернет платформи, уређаја у физичком облику или на други начин, односно која посредују при пружању ових услуга су већ била обвезници у смислу ЗСПНФТ (од децембра 2017. године), а самим тим и учесници домаћег система борбе против ПН/ФТ, под надзором Народне банке Србије. Идући у корак са Петом директивом ЕУ, изменама и допунама ЗСПНФТ (ступиле на снагу 1. јануара 2020. године), дефинисан је појам и значење виртуелних валута, док су постојећем кругу обвезника придружени и пружаоци кастоди услуге новчаника (*custodian wallet providers*), чија је дефиниција такође усклађена са Петом директивом ЕУ.

Након усвајања Закона о дигиталној имовини³ (у даљем тексту: ЗДИ) и измена и допуна Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма⁴ (у даљем тексту: ЗСПНФТ) из 2020. године, у обвезнике у смислу ЗСПНФТ убрајају се сви ПУДИ. Као обвезници ЗСПНФТ, ПУДИ су дужни да предузимају све радње и мере за СПН/ФТ пре успостављања пословног односа са странком и у току тог пословног односа.

Дана 16. децембра 2022. године Народна банка Србије дала је две дозволе за пружање услуга повезаних с виртуелним валутама у складу са ЗДИ. Детаљнији подаци о сектору ДИ/ПУДИ у Републици Србији дати су у Статистичкој табели 1.

Статистичка табела 1: Сектор ДИ/ПУДИ у Републици Србији

Врста података		Број/вредност ⁵
Укупан обим трансакција које су извршили резиденти Републике Србије код страних ПУДИ, употребом платних картица издатих у Републици Србији ⁶ , по годинама:		
2021	Број трансакција	143.947
	Вредност (у динарима)	3.695.241.901,04
	Вредност (у еврима)	31.537.440,48
2022	Број трансакција	158.482
	Вредност (у динарима)	3.556.976.519,33
	Вредност (у еврима)	30.357.399,67
2023	Број трансакција	125.062
	Вредност (у динарима)	3.521.338.997,86
	Вредност (у еврима)	30.053.247,40

3 „Службени гласник РС”, бр. 153/20.

4 „Службени гласник РС”, бр. 113/17, 91/19, 153/20 и 92/23.

5 Вредности су дате према званичном средњем курсу динара према евр у који утврђује Народна банка Србије на дан 31. децембар 2023. године.

6 Укључује податке које су Народној банци Србије доставиле компаније *Mastercard* и *Visa*.

Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине

Врста података		Број/вредност ⁵
Укупан обим трансакција које су извршили ПУДИ основани у Републици Србији ⁷ , по годинама:		
2021	Број трансакција	116.260
	Вредност (у динарима)	8.468.058.240,45
	Вредност (у еврима)	72.068.580,76
2022	Број трансакција	89.972
	Вредност (у динарима)	51.630.176.374,02
	Вредност (у еврима)	441.283.558,75
2023	Број трансакција	109.093
	Вредност (у динарима)	14.238.211.468,57
	Вредност (у еврима)	121.486.445,97
Укупан приход ПУДИ, по годинама:		
2021	Вредност (у динарима)	1.169.149.000,00
	Вредност (у еврима)	9.950.204,25
2022	Вредност (у динарима)	3.571.947.000,00
	Вредност (у еврима)	30.399.548,94
2023	Вредност (у динарима)	6.383.567.000,00
	Вредност (у еврима)	54.328.229,78
Број криптомата у Републици Србији ⁸ :		3
Број и укупан приход ПУДИ који не пружају услуге чувања и администрирања ДИ за рачун корисника ДИ (кастоди услуге):		Оба ПУДИ пружају услугу чувања и администрирања ДИ за рачун корисника ДИ.
Број и укупан приход ПУДИ који обављају трансакције са анонимном ДИ (<i>privacy coins</i>):		У Републици Србији нема оваквих ПУДИ, имајући у виду да је пружање услуга повезаних са анонимном ДИ, као и вршење трансакција са анонимном ДИ изричито забрањено чланом 44 ЗСПНФТ.
Број и укупан приход ПУДИ који оглашавају своје услуге као услуге које обухватају тзв. „миксовање” или „тамбловање” ДИ (оне могућавање других лица да уђу у траг преносу ДИ све до почетне трансакције)		У Републици Србији нема оваквих ПУДИ, имајући у виду да је чланом 44 ЗСПНФТ изричито забрањено пружање услуга повезаних са анонимном ДИ и вршење трансакција са анонимном ДИ, као и коришћење ресурса информационог система (софтверских компоненти, хардверских компоненти и информационих добара) који омогућавају и/или олакшавају прикривање идентитета странке и/или који оне могућавају и/или отежавају праћење трансакција с ДИ.

7 Подаци за 2021. и 2022. годину односе се само на једног ПУДИ који је пружао своје услуге и пре усвајања ЗДИ, док је други ПУДИ отпочео своје пословање у 2023. години.

8 Помоћу криптомата само један ПУДИ пружа услуге повезане с ДИ.

Врста података	Број/вредност ⁵
Број и укупан приход лица која незаконито пружају услуге повезане с ДИ у Републици Србији, по годинама:	Од почетка примене ЗДИ идентификовано је 29 лица, од тога 23 правних лица, четири предузетника и два физичка лица која су неовлашћено пружала услуге повезане с виртуелним валутама и над којима је Народна банка Србије покренула поступак надзора. Већина наведених лица је одмах обуставила неовлашћено пружање услуга, а према једном правном лицу, два физичка лица и једном предузетнику су изречене новчане казне и предузете мере у складу с чланом 131 ЗДИ. Против једног правног лица и одговорног лица у правном лицу Народна банка Србије је поднела и кривичну пријаву због основа сумње да су учинили кривично дело неовлашћеног бављења одређеном делатношћу из члана 353 КЗ.
Врста података	Јурисдикције
Јурисдикције у којима су основани ПУДИ који пружају услуге клијентима у Републици Србији, али нису основани у Републици Србији:	Уједињено Краљевство, Сједињене Америчке Државе, Луксембург, Италија, Малта, Естонија
Јурисдикције у којима су основани ПУДИ који пружају услуге домаћим ПУДИ:	Луксембург, Уједињено Краљевство, Италија, Сједињене Америчке Државе ⁹

У односу на претходну процену ризика, уочен је знатан пораст и броја и вредности извршених трансакција са ДИ, како преко домаћих ПУДИ, тако и код страних ПУДИ употребом платних картица издатих у Републици Србији. Број трансакција извршених преко домаћих ПУДИ је четири пута већи, а вредност 18 пута већа, иако је удео ових трансакција у укупном броју (0,036% укупног броја домаћих трансакција) и вредности трансакција (0,007% укупне вредности домаћих трансакција) у финансијском сектору,¹⁰ као и са укупним прометом на глобалном нивоу¹¹ и даље незнатан. Број трансакција преко страних ПУДИ употребом платних картица издатих у Републици Србији је 24 пута већи, док је вредност 14 пута већа.¹² У посматраном периоду примећен је значајан раст броја и вредности извршених трансакција са ДИ преко домаћих ПУДИ у 2022. години након чега следи значајан пад у 2023. години, док су број и вредност трансакција стабилни када су у питању трансакције извршене преко страних ПУДИ употребом платних картица издатих у Републици Србији.

9 Према подацима којима Народна банка Србије располаже и које су јој доставили ПУДИ.

10 Подаци о броју и вредности трансакција ДИ за 2023. годину су поређени са збирним подацима о броју и вредности трансакција у 2023. години извршених преко RTGS платног система Народне банке Србије, Клиринг платног система Народне банке Србије и IPS НБС система.

11 Само у четвртном кварталу 2023. године вредност трансакција повезаних с дигиталном имовином на глобалном нивоу је износила 10.300.000.000.000 америчких долара док је вредност ових трансакција извршених путем ПУДИ у Републици Србији у целој 2023. години била 121.486.445 евра. Извор података о вредности трансакција на глобалном нивоу: <https://www.coingecko.com/research/publications/2023-annual-crypto-report>.

12 Битно је истаћи да су подаци о броју и вредности извршених трансакција преко домаћих ПУДИ у претходној процени ризика подаци два привредна друштва која су у време израде те процене ризика била у поступку лиценцирања, од којих је једно привредно друштво пружало услуге повезане с ДИ и пре усвајања ЗДИ. С друге стране, подаци у овој процени ризика су подаци два лиценцирана ПУДИ (од којих је један ПУДИ поменуто привредно друштво, а други ПУДИ није пружао услуге повезане с ДИ у периоду који је обухваћен претходном проценом ризика). У погледу броја и вредности трансакција извршених код страних ПУДИ употребом платних картица издатих у Републици Србији, битно је истаћи да подаци из претходне процене ризика укључују само податке које је Народној банци Србије доставила компанија Mastercard, док подаци из ове процене ризика укључују податке које су Народној банци Србије доставиле компаније Mastercard и Visa, што може објаснити велике разлике у броју и вредности ових трансакција.

Комисија за хартије од вредности је, у посматраном периоду, одобрила два бела папира за издавање дигиталних токена које је поднело привредно друштво ФИНСПОТ ДОО БЕОГРАД – Стари град које пружа услугу факторинга.

2.4. Употреба ДИ у регулисаним секторима који нису ПУДИ

2.4.1. Употреба ДИ у финансијском сектору

ДИ се не користи у финансијском сектору у Републици Србији, а када су у питању ФИ које су под надзором Народне банке Србије, на основу законске регулативе не постоје ни могућности за њено коришћење.

Подаци о односу финансијских институција (у даљем тексту: ФИ) у Републици Србији према ДИ и ПУДИ дати су у Статистичкој табели 2, на основу анализе података које су доставиле све банке, платне институције и институције електронског новца, као и девет друштава за осигурање, 12 друштава за управљање (инвестиционим и добровољним пензијским) фондовима, седам давалаца финансијског лизинга, 26 посредника у осигурању и девет брокерско-дилерских друштава.

Статистичка табела 2: Употреба ДИ у финансијском сектору

Врста података	Обим/број
Број ФИ које пружају услуге повезане с ДИ у Републици Србији:	ФИ под надзором Народне банке Србије не могу пружати услуге повезане с ДИ у Републици Србији.
Број ФИ које пружају своје услуге ПУДИ (апсолутни број и проценат укупног броја ФИ):	Укупно 10 ФИ, што чини 10,2% укупног броја ФИ које су доставиле податке.
Број ФИ које у оквиру своје пословне политике третирају куповину или продају ДИ коју обављају њихови клијенти као „red flag” (индикатор највећег ризика) (апсолутни број и проценат укупног броја ФИ):	Укупно 84 ФИ, што чини 85,71% укупног броја ФИ које су доставиле податке. ФИ које су се изјасиле негативно као образложење негативног одговора наводе да не дозвољавају извршавање платних трансакција повезаних с ДИ и да не пружају финансијске услуге ПУДИ.

2.4.2. Прихватање ДИ као средстава плаћања (употреба ДИ у нефинансијском сектору)

Законом о дигиталној имовини изричито је забрањено прихватање ДИ у замену за продату робу и/или пружене услуге *нејосредним* преносом ДИ са потрошача на трговца (и то без обзира на врсту робе и/или услуга). Прихватање ДИ у замену за продату робу и/или пружене услуге у трговини на мало може се вршити искључиво преко ПУДИ који има дозволу за пружање услуге прихватања/преноса ДИ. Међутим, и поред ове могућности, на дан 31. децембра 2023. године ниједан ПУДИ нема дозволу за пружање услуге прихватања/преноса ДИ, те ниједан трговац у Републици Србији не нуди својим потрошачима могућност плаћања робе и/или услуга у ДИ.

Статистичка табела 3: Употреба ДИ у другим секторима

Врста података	Обим/број
Број других регулисаних (нефинансијских) привредних субјеката који прихватају ДИ као средство плаћања:	Прихватање ДИ у замену за робу и/или услуге дозвољено је искључиво посредством ПУДИ који има дозволу надзорног органа за пружање те услуге. На дан 31. децембра 2023. године ниједан ПУДИ није имао ту дозволу, тако да прихватање ДИ у замену за робу и/или услуге није дозвољено у Републици Србији.
Број ПУДИ који као клијенти користе услуге у следећим секторима:	
Услуге играчница (стварне и онлајн)	Нема их.
Купопродаја непокретности	Нема их.
Купопродаја племенитих метала и купопродаја драгог камења	Нема их.
Адвокати, јавни бележници, друге независне правничке професије	Оба ПУДИ користе услуге адвоката и јавних бележника.
Ревизори, рачуновође, порески саветници	Оба ПУДИ користе услуге рачуновођа.
Купопродаја уметничких дела	Нема их.

На основу анализе података које су доставили обвезници ЗСПНФТ из нефинансијског сектора (сектор игара на срећу, сектор агената у промету и закупу непокретности, сектор рачуновођа и сектор ревизора) нису обављали трансакције у вези с ДИ. Трансакције с ДИ не обављају ни поштански оператори.

2.5. Регулатива

Обвезници ЗСПНФТ од 1. априла 2018. године су и лица која се баве пружањем услуга куповине, продаје или преноса виртуелних валута или замене тих валута за новац или другу имовину преко интернет платформи, уређаја у физичком облику или на други начин, односно која посредују при пружању ових услуга, а од децембра 2019. године обвезници су и пружаоци кастоди услуге новчаника. Надзор над применом овог закона над тим обвезницима од 1. априла 2018. године вршила је Народна банка Србије сходном применом одредаба закона којим се уређује пружање платних услуга које се односе на надзор над платним институцијама, укључујући и предузимање мера према овим обвезницима које се могу предузети према платним институцијама у складу с тим законом.

У децембру 2020. године у Републици Србији усвојен је ЗДИ и Закон о изменама и допунама Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма¹³, којима је на свеобухватан начин уређено тржиште ДИ у Републици Србији. ЗДИ уређује издавање ДИ (виртуелних валута и дигиталних, односно инвестиционих токена) и секундарно трговање ДИ, пружање услуга повезаних с ДИ које подлеже строгом режиму лиценцирања, као и надзор над издавањем ДИ и пружањем услуга повезаних с ДИ. ЗДИ и Законом о изменама и допунама Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма проширен је круг обвезника у сектору ДИ који су дужни да примењују опште превентивне мере за СПН/ФТ и посебне превентивне мере које се односе на ПУДИ. На тај начин је извршено потпуно усклађивање с међународним стандардима у области СПН/ФТ који су дефинисани ФАТФ Препоруком бр. 15, а водило се рачуна и о одредбама Пете директиве ЕУ о спречавању ПН. На ПУДИ се примењују и одредбе прописа којима се уређује ограничење распо-

13 „Службени гласник РС”, бр. 153/20.

лагања имовином у циљу спречавања тероризма и ширења оружја за масовно уништење. Република Србија је међу првим земљама у Европи и свету које су уредиле област ДИ, тако да регулатива Републике Србије није упоредива са земљама у региону, које су ову област делимично уредиле (нпр. само за потребе примене прописа о СПН/ФТ) или нису уопште уредиле.

Осим наведеног, овим прописима је регулисана провера и процесуирање неовлашћеног пружања услуга повезаних с ДИ, механизми за заштиту корисника ДИ, механизми за спречавање злоупотреба на тржишту, сарадња надлежних органа и извештавање.

Након наведених законодавних новина у области ДИ и спровођења посебне процене ризика од ПН/ФТ у сектору ДИ у 2021. години, у децембру 2023. године Република Србија је оцењена као у великој мери усклађена (*largely compliant* – LC) са измењеном Препоруком бр. 15.

Од усвајања ЗДИ два привредна друштва су добила дозволу, од Народне банке Србије и Комисије за хартије од вредности, за пружање услуга повезаних с ДИ, а седам захтева за давање те дозволе је одбачено због неуредне документације.

2.6. Употреба блокчејн анализа

Надзорним органима су тренутно доступне само јавно доступне блокчејн анализе, али је у плану да се омогући и приступ осталим доступним блокчејн анализама у наредном периоду.

У Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова, осим јавно доступних блокчејн анализа, тренутно је у употреби и комерцијални алат за праћење трансакција кроз мрежу *Chainalysis*.

Глава 3:

ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН КРОЗ ПРЕТХОДНО КРИВИЧНО ДЕЛО И ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ФТ ЗА ДИ/ПУДИ

3.1. Хипотеза

Овај одељак описује предикатна кривична дела и типологије ПН/ФТ повезане с ДИ и ПУДИ засноване на стварним случајевима.

Иако се велики број кривичних дела повезаних са ДИ суштински тиче предикатних кривичних дела или кривичног дела ПН, поједини учиниоци кривичних дела користе ДИ и како би избегли финансијске обавезе према држави и евентуално прикупили средства за ФТ.

На основу учесталости кривичних дела, у Републици Србији најчешћи тип злоупотребе су кривична дела преваре, рачунарске преваре, крађе, тешке крађе, уцене и изнуде извршене путем интернета. Поред наведеног, све је већи број кривичних дела везаних за стављање у промет опојних дрога путем *dark net* и апликација за комуникацију (најчешће Телеграм) у којима се плаћање врши у виртуелним валутама, а уочен је и раст у погледу кривичног дела из члана 185 Кривичног законика, тј. купопродајна дистрибуција порнографије настале искоришћавањем малолетних лица за виртуелне валуте. Имајући у виду природу наведених кривичних дела, најчешћи, а уједно и главни извори информација о кривичним делима у вези са ДИ, су оштећена лица која подносе кривичне пријаве Одељењу за сузбијање високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова и Посебном одељењу за борбу против високотехнолошког криминала Вишег јавног тужилаштва у Београду, и износе чињенице везано за начин, време и место извршења кривичног дела. С обзиром на системе заштите на интернету од дистрибуције порнографије настале искоришћавањем малолетних лица, информације у вези са поменутих кривичним делом се неретко добијају и од страних агенција које се баве сузбијањем ове врсте криминалитета, а које такође могу да доведу до дистрибутера. У све више случајева крађе ДИ у којима су оштећени држављани Републике Србије који своју ДИ чувају у тзв. дигиталним (виртуелним) новчаницима, услов који често доприноси њиховом оштећењу је што њихови „кључеви” нису адекватно обезбеђени, превасходно због техничког незнања како систем генерисања и чувања јавних и приватних кључева функционише код ДИ.

Када се ради о Управи за спречавање прања новца (у даљем тексту: УСПН), извор информација су пријаве сумњивих активности од стране обвезника. У наведеним пријавама се, у већем броју случајева, као претходна кривична дела наводе фалсификовање исправе, превара, конверзија имовине стечене извршењем кривичног дела за куповину ДИ, итд. Прикупљање и размена оперативних података спроводи се преко међународне групе ЕГМОНТ.

3.2. Демонстрација

Типолошки случајеви криминалних активности повезаних са крађом ДИ евидентирани су кроз следеће: злоупотреба рачуна физичког лица, односно крађа података и коришћење истог за куповину ДИ, прикривање порекла новчаних средстава која потичу извршењем кривичних дела и коришћење истих за куповину ДИ.

Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова је уочило следеће типологије ПН употребом ДИ:

1. Коришћење *privacy coins*;
2. Коришћење миксер сервиса (централизованих и децентрализованих);
3. Коришћење централизованих мењачница и берзи криптовалута;
4. Коришћење децентрализованих мењачница;
5. Коришћење онлајн кладионица;
6. ОТЦ трговање;
7. Коришћење криптомата;
8. Коришћење базена за рударење;
9. Куповину незаменљивих токена (у даљем тексту: НФТ);
10. Комбинација наведених.

Ове типологије се у одређеној мери поклапају са типологијама ПН које су представљене у документима ФАТФ-а који се односе на имплементацију стандарда ФАТФ-а за ДИ и ПУДИ из 2020, 2021, 2023. и 2024. године.

Посебно одељење за борбу против високотехнолошког криминала Вишег јавног тужилаштва у Београду је представљало Републику Србију у предмету у којем је био оформљен заједнички истражни тим између надлежних органа Савезне Републике Немачке, Републике Бугарске и Републике Кипра. Радило се о догађају из 2020. и 2021. године у којем су немачки држављани оштећени кроз наводна улагања у ДИ. Интернет сајтови који су им били приказивани су били лажни, а улагања која су вршили су након конверзије у ДИ, одлазила у различите делове света. Том приликом је, на дан реализације (11. јануара 2023. године) на територији Републике Србије откривен кол центар чији су запослени све до тренутка реализације, доводили у заблуду велики број грађана Комонвелта Аустралије, Швајцарске Конфедерације, Канаде, Савезне Републике Немачке и Краљевине Шведске. Од свих ових држава захтевано је пружање међународне правне помоћи у кривичним стварима у циљу идентификације свих оштећених лица, штета и начина на који је новац оштећених, након конверзије у криптовалуте, био прослеђиван у разне државе.

У посматраном периоду Више јавно тужилаштво у Новом Саду – Посебно одељење за сузбијање корупције имало је један случај прања новца кроз ДИ, који је тренутно у фази истраге. Окривљена је у периоду од 8. јуна 2021. године до 17. фебруара 2023. године у Суботици, као одговорно лице у експозитури пословне банке, за 26 клијената банке, без њиховог знања и сагласности, поднела захтеве за отварање/измену рачуна, у које је уносила нови број телефона и имејл адресе које је контролисала, те захтевима је фалсификовала потписе клијената. На тај начин је за клијенте активирала пакете текућих рачуна, које је контролисала преко апликација електронског и мобилног банкарства, а затим је, фалсификујући потписе клијената, сачинила и захтеве за делимичну исплату/превремено разрочење штедње. По основу тако сачињених фалсификованих захтева неовлашћено је располагала новцем клијената у укупном износу од 450.820,14 евра (52.881.202,40 динара), који је потом конвертовала у ДИ (виртуелну валуту *Litecoin*), преко једног лиценцираног ПУДИ. Окривљена је и преко налога у страном ПУДИ трговала виртуелним валутама, односно куповала и улагала у различите виртуелне валуте и дигиталне токене кроз 367 фракција. У овом предмету је на предлог тужилаштва Виши суд у Новом Саду – Посебно одељење за сузбијање корупције донео решење којим се одређује привремена мера ради обезбеђења имовинскоправног захтева оштећене банке и одузимања имовинске користи, а окривљеној је забрањено отуђење и оптерећење свих виртуелних валута и дигиталних токена који се налазе на налогу код страног ПУДИ, а који је повезан са адресом електронске поште окривљене.

У пракси Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала појављује се и кривично дело Неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246 Кривичног законика, тако што осумњичени продају опојних дрога у дужем временском периоду оглашавају путем криптовалних апликација за комуникацију, а затим путем истих апликација проналазе купце и до-

говарају место примопредаје дроге без директног контакта, док би новац од тих продаја узимали у виду криптовалута (тзв. *dead drop*). Купцима опојних дрога се путем наведене апликације шаљу фотографије и ГПС координате места на којем је опојна дрога постављена и на тај начин се врши примопредаја исте.

У посматраном периоду није било захтева Министарству правде за пружање међународне правне помоћи нити за одузимање имовине. Дирекција за управљање одузетом имовином није примила ниједну тужилачку наредбу нити одлуку суда о привременом или трајном одузимању ДИ/ПУДИ. Била су два случаја одузимања виртуелних валута, од којих је један случај у вези са ПН, у којем је у међународној акцији, у заједничком истражном тиму са Савезном Републиком Немачком, Републиком Бугарском и Републиком Кипар, Република Србија одузела виртуелне валуте од једног српског држављанина у вредности од 963.000,00 евра, а које су потицале из кривичног дела превара.

Према подацима Посебног одељења за борбу против високотехнолошког криминала и Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала, од 478 кривичних пријава, 74% се односило на превару, односно тешку крађу чији је предмет ДИ, а 15% на кривична дела крађе, тешке крађе и рачунарске преваре. У преосталих 11% радило се о кривичним делима неовлашћеног приступа заштићеном рачунару, рачунарском систему или рачунарској мрежи, рачунарске саботаже, уништења и оштећења рачунарских података. У односу на претходну Процену ризика, потребно је истаћи да су грађани кроз много распрострањенију употребу интернета, али и честе видове злоупотреба (кроз искачуће прозоре којима им се обећавају енормне зараде од трговине виртуелним валутама), постали упознати са истинитим, али и лажним начинима зараде од трговине виртуелним валутама. Због тога се у последње четири године, многи грађани, иако без икаквог емпиријског знања из области трговине виртуелним валутама, одлучују за трговину преко платформи које су неретко предмет истрага држава у којима су регистроване, док су поједине, управо због слабе или никакве контроле, регистроване управо у тзв. пореским рајевима. Износи за које су оштећена правна и физичка лица, када су у питању сва три облика кривичних дела која се појављују, су најчешће у распону од 250 евра (које се најчешће траже за приступ лажним платформама за трговину криптовалутама на берзи) до 10.000 евра. Средњи број случајева, када су у питању уцењивачки софтвери и крађе криптовалута, обухвата износе од 10.000 до 100.000 евра. Када су у питању најређи случајеви крађе и преваре у вези са криптовалутама, ради се о износима од 100.000 до 350.000 евра, док су код уцењивачких софтвера највећи али и најређи износи који су тражени у криптовалутама у распону од 100.000 до 500.000 евра.

Према статистици Посебног одељења за борбу против високотехнолошког криминала, укупан обим процењеног економског губитка проузрокованог кривичним делима повезаним са ДИ, за која се води поступак пред овим тужилаштвом, износи око 8.000.000,00 евра. Уједно, износ противправне имовинске користи прибављене кривичним делима повезаним са ДИ представља 8.000.000,00 евра, будући да је он еквивалент економском губитку оштећених грађана. Разлог једнаестоструког повећања губитка, односно користи, у односу на претходну Процену ризика огледа се у чињеници која је претходно наведена.

На основу података судова о правноснажним пресудама због кривичног дела ПН, утврђено је да у посматраном периоду није донета ниједна правноснажна пресуда због кривичног дела ПН коришћењем ДИ.

У посматраном периоду у Републици Србији није било забележених случајева ФТ употребом ДИ или употребом услуга ПУДИ.

Када се ради о УСПН, извор информација су пријаве сумњивих активности од стране обвезника. У наведеним пријавама се, у већем броју случајева, као претходна кривична дела наводе фалсификовање исправе, превара, конверзија имовине стечене извршењем кривичног дела за куповину ДИ, итд. УСПН за посматрани период не располаже примерима размене финансијско-обавештајних података са страним партнерским службама путем заштићеног ЕГМОНТ сајта, а у вези података који се односе на крађу ДИ. Разлог је све већа размена података са иностраним елементом између надлежних тужилаштава, односно путем замолнице у кривично-правним стварима. Напред наведено се не односи на достављене тзв. спонтане информације од стране партнерске службе, које се могу пронаћи у наставку текста.

Анализом извештаја о сумњивим активностима које су УСПН прослеђене од обвезника може се, у највећем броју случајева, препознати појава конверзије новчаних средстава сумњивог порекла у ДИ, тј. учестало се врши куповина ДИ новцем за који постоји сумња да потиче од криминалне делатности, како од стране физичких тако и од стране правних лица. Наиме у пријавама сумњивих активности (у даљем тексту: САР/ИСА), које су УСПН достављене од обвезника, у великом броју случајева се могу пронаћи информације које се односе на сумњу у полагање готовинских средстава на рачуне физичких лица, непознатог порекла, која се касније користе за куповину ДИ, или располагање новчаним средствима за која постоји сумња да потичу од криминалне активности, која се касније користе за конверзију у ДИ. Такође, уочавају се безготовинске трансакције између повезаних правних лица без јасне економске оправданости, односно сумња у симуловане правне послове, где један део новчаних средстава се користи за куповину ДИ.

Обвезници по ЗСПНФТ у посматраном периоду нису УСПН пријављивали сумњиве активности које се односе на ФТ, а доводе се у везу са ДИ.

У наредном периоду, потребно је улагати у технолошку опрему, програмске алате и потребна знања у смислу људских ресурса за успешно вођење истрага, заплону ДИ и управљање запленим ДИ, када су у питању поменута кривична дела.

ПУДИ би требало да обрате пажњу у случајевима када:

- постоји сумња да се виртуелне валуте користе за плаћање роба и услуга на *Darknet*;
- постоји сумња да се користе уцењивачки софтвери – *ransomware*;
- постоји сумња да се виртуелне валуте користе за изнуђивање – *blackmail* и *sextortion*;
- постоји сумња да се неовлашћено приступа новчаницима клијената, хаковање регистрованих налога и сличне рачунарске преваре;
- постоји сумња у злоупотребу пословања и прављење Понцијеве (пирамидалне) шеме;
- се приликом извршавања трансакција користе софтвери за појачану анонимност учесника у трансакцијама (*tumblers* и *mixers*), или када се врши замена виртуелних или званичних валута за виртуелне валуте са појачаном анонимношћу (Монеро и сл.);
- региструју трансакције повезане са ризичним подручјима;
- пружају услуге страним држављанима који су пореклом из ризичних подручја, а који поседују документа Републике Србије издата на основу привременог боравка;
- непотпуни детаљи у вези са налогом за извршење трансакција у корист НПО (задужбине, удружења, фондације и др.) или у корист физичких лица повезаних са наведеном организацијом;
- средства пристижу или се упућују на платформе за трговање ДИ – *peer2peer* платформе;
- средства пристижу или се упућују према нерегистрованим и нелиценцираним ПУДИ у земљи или иностранству.

Наведене сумње могу бити повезане како са ПН, тако и са ФТ.

Према искуствима УСПН уочено је неколико недостатака у сектору ПУДИ чијом злоупотребом се може утицати на изложеност и рањивост читавог сектора па самим тим и на повећан ризик од ФТ.

Поједностављене процедуре онлајн идентификације клијената на страним платформама и достављања докумената погодују и даље злоупотребама као што је преправљање и фалсификовање личних идентификационих докумената, решењима о привременом боравку страних држављана, извода промета и стања по банковним рачунима и крађама идентитета.

УСПН је преко система за размену финансијско-обавештајних служби, односно ЕГМОНТ сајта, у посматраном периоду, примила укупно осам тзв. спонтаних информација. Наиме, у питању је део информација које су достављене УСПН као обавештења због повезаности са Републиком Србијом. За напред наведени период евидентирана је и једна информација о већем броју физичких лица која су вршила тзв. *stock price liquidity trading* (трговање ради повећања ликвидности капитала). Криптовалута коју су наведена лица депоновала на ту платформу има исто порекло.

Након што се депонују средства, она се тада трансферишу ка првобитном извору пре него што следеће лице започне исти процес.

Такође, у 2024. години, евидентирана је једна пријава САР/ИСА од стране партнерске службе која се односила на физичка лица, држављане Републике Србије, која су улагала новчана средства у куповину криптовалуте, а за које је постојала сумња да су претходно новчана средства стекла извршењем кривичног дела превара. Информација је прослеђена надлежном државном органу.

Истовремено, УСПН је током 2024. године упутила захтев партнерским службама ради добијања података о безготовинским приливима у корист резидентног правног лица, регистрованога за делатност рачунарско програмирање, које је у кратком временском периоду примило безготовинска средства преко Кракена – платформе за трговину ДИ из Лихтенштајна и САД. У току је размена и прикупљање информација са страним партнерским службама. Такође, приметно се повећао број случајева у којима се средства извлаче са украдених или клонираних кредитних и дебитних картица, као и због различитих преварних радњи са припејд картицама.

3.3. Закључак

Матрица ризика 1

Бр.	Ставка	Процена вероватноће (Л)	Процена последица (Ц)	Рејтинг ризика (ЛхЦ)
1.	Тешка крађа	3	0,5	1,5
2.	Уцењивачки софтвер	3	0,5	1,5
3.	Превара	4	0,75	3
4.	Остале преваре	2	0,5	1
5.	Замена новчаних средстава која су стечена криминалним активностима (неовлашћено располагање новчаним средствима с платних рачуна у банкама) за ДИ преко ПУДИ	2	0,5	1

Повезане рањивости: Недовољно знање и свесћ корисника о могућностима за злоупотребу у циљу извршења наведених кривичних дела, шифровање података корисника, а у замену за њихово дешифровање тражи се ошкурнина у ДИ, могући практични проблеми у имплементацији регулаторног оквира који се односи на зајелену и чување ДИ, као и недоследна судске праксе у таквим предметима. Слабости у погледу утврђивања порекла новчаних средстава и/или ДИ приликом вршења трансакција код ПУДИ.

Повезана претња: Криминалци добијају приступ осетљивим подацима корисника (нпр. подаци о илајним картицама, бројевима рачуна, иривајним кључевима) које могу да користе за извршење кривичних дела, употреба ошурених средстава за ПН и ФТ. Злоупотреба података корисника банкарских услуга од стране одговорних лица у банкама или фалсификовање њих података, прикупљена или ошурена средства се користе за ПН/ФТ.

Опис догађаја: Наведена кривична дела су се односила углавном на хаковање дигиталних новчаника или имејл адреса, злоупотребе илајних картица или бројева текућих рачуна, као и на фишинг. Поред тога, одговорно лице у експлозијур банке је неовлашћено расплајала средствима на рачуну клијента која је појом мењала за ДИ преко ПУДИ.

Опис ризика: Ризик од оваквог вида кривичних дела углавном се односи на недовољно познавање сајбер безбедности и свих аспеката који произлазе из ње а иичу се уско домена ДИ и производа који из ње произлазе. Могућности и да се злоупотреби доступности личних и финансијских података о корисницима с обзиром на радно место у банци или другој финансијској институцији, чиме се иројивравно стиче имовинска корист која се даље може користити за криминалне активности.

Други закључци

На основу Матрице нивоа ризика, можемо закључити да су случајеви кривичних дела повезаних са ДИ: преваре, крађе и тешке крађе, фалсификовање и злоупотреба платних картица, те уцењивачки софтвер. На основу анализе, може се утврдити да су последице умерене (обим ПН

се може упоредити са пословањем једног малог предузећа), док су вероватноће ризика: средњи за „остале преваре”, велики за „тешку крађу” и „уцењивачки софтвер” и веома велики за „превару”. У наредном периоду радиће се на подизању свести грађана и привреде о могућностима злоупотреба (нпр. фишинг, разне врсте превара, злоупотребе платних картица), као и на унапређењу капацитета (нпр. додатне обуке представника репресивних органа) у циљу сузбијања ових кривичних дела.

Подаци органа из репресивног дела система утичу на ублажавање ризика од ПН/ФТ употребом ДИ с обзиром на то да се ради о средњим и нижим износима којим се врше ова кривична дела, са тенденцијом умереног ризика, због сталног пораста вредности криптовалута кроз тржишну капитализацију, као и саме природе уцењивачког софтвера, крађе и превара криптовалута које мотивишу извршиоце да даљим трансакцијама кроз трансакције ка приватним криптовалутама, миксер или *coin join* сервисима сакрију порекло криптовалута, а након тога их трансферишу у званичну валуту.

На основу случаја ПН кроз ДИ које је имало Више јавно тужилаштво у Новом Саду – Посебно одељење за сузбијање корупције, могу се уочити и недостаци у утврђивању порекла новчаних средстава, односно ДИ која се користи у трансакцијама које извршавају ПУДИ, те ће надзорни органи посебну пажњу обратити на наведено у наредном периоду.

Потенцијална претња од ФТ употребом ДИ представља употреба ДИ од стране лица повезаних са тероризмом и ФТ непосредним контактом, тј. путем П2П размене/трансакција, без посредства лиценцираног/регистрованог ПУДИ. Ово је узрок највећег резидуалног ризика од ФТ употребом ДИ имајући у виду да изостаје спровођење претходних мера познавања и праћења странке. Како би се ризик донекле ублажио ПУДИ треба да буду нарочито опрезни у случају клијената који имају везу са државама које имају активну терористичку претњу и да редовно прате јавно доступне глобалне типологије ФТ путем ДИ.

Глава 4:

ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН/ФТ ПРЕМА ПРОФИЛУ КЛИЈЕНТА/КОРИСНИКА

4.1. Хипотеза

У складу са Одлуком о Смерницама за примену одредаба Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма за обвезнике над којима Народна банка Србије врши надзор, која је израђена по узору на ФАТФ Индикаторе високог ризика за прање новца и финансирање тероризма, ПУДИ под надзором Народне банке Србије треба да имају у виду ризик производа (услуге повезане с виртуелним валутама), ризик странке и географски ризик при пружању услуга повезаних с виртуелним валутама.

ПУДИ у Републици Србији не могу да пружају услуге клијентима с којима претходно нису успоставили пословни однос (осим у случају примене изузетка из члана 16а ЗСПНФТ), што значајно доприноси спречавању потенцијалних злоупотреба у области СПН/ФТ.

У табели 1 дат је преглед броја клијената, по врстама, које су ПУДИ имали закључно на дан 31. децембар одређене године.

Табела 1: Преглед структуре странака ПУДИ по годинама

Година	2021	2022	2023
Нерезиденти физичка лица	30	354	551
Нерезиденти правна лица	/	/	18
Резиденти физичка лица	10.920	16.315	18.860
Резиденти правна лица	71	131	213
Резиденти предузетници	17	34	50
Функционери	9	14	16
Правна лица са сложенем власничком структуром	2	2	9
НПО	/	1	/
Клијенти који се баве трговином ловачке и спортске опреме	/	/	/

Највећи део клијената ПУДИ су физичка лица, затим правна лица, док предузетници заузимају мањи удео. Међу клијентима доминирају резиденти. За посматрани период, уочен је тренд раста броја клијената, посебно међу нерезидентима што се може у одређеној мери објаснити повећаним бројем миграната услед рата у Украјини, иако је укупан број нерезидената и даље мали. Сви клијенти с којима је успостављен пословни однос имају право коришћења свих услуга за које је ПУДИ лиценциран.

ПУДИ у редовном пословању стриктно примењују прописе у области СПН/ФТ, уз континуирану проверу и праћење клијената. У случају идентификовања сумње предузимају се мере попут

блокирања средстава и спровођења дубинске анализе сумњивих трансакција. Такође, појачане радње и мере познавања и праћења странке представљају саставни део процеса праћења и ублажавања ризика од ПН/ФТ.

4.2. Демонстрација

ПУДИ утврђују и проверавају идентитет својих странака у складу с ЗСПНФТ, при чему један ПУДИ у овом тренутку утврђује идентитет својих странака у поступку видео-идентификације и исти ПУДИ примењује изузетак из члана 16а ЗСПНФТ. Имајући у виду да је један од недостатака који су констатовани код оцене техничке усклађености Републике Србије са Препоруком бр. 1 у петом кругу узајамних процена које спроводи *MONEYVAL* недовољна повезаност између прописаних изузетака и резултата процене ризика, односно да ти изузеци нису базирани на процењеним ниским ризицима на нивоу државе, у овој процени ризика посебна пажња је посвећена изузетку из члана 16а. Овај изузетак може да се примени само према физичким лицима и само ако је у складу са анализом ризика процењено да постоји низак ризик од ПН/ФТ и ако су испуњени сви други услови прописани ЗСПНФТ (вредност појединачне трансакције с ДИ је мања од 15.000 динара, без обзира на то да ли се ради о једној или више међусобно повезаних трансакција, при чему вредност тих трансакција одређене странке на месечном нивоу не прелази 40.000 динара а на годишњем нивоу 120.000 динара, ПУДИ је обезбедио тестирано и потврђено техничко решење које омогућава достављање копије, односно очитаног извода личног документа странке, фотографије лица странке и копије документа из којег се може утврдити адреса пребивалишта, односно боравишта странке, ако лични документ странке не садржи податак о тој адреси, ПУДИ у довољној мери прати трансакције с ДИ тако да може да открије неубичајене или сумњиве трансакције). Наиме, ФАТФ Препоруком бр. 15 утврђено је да се радње и мере познавања и праћења странке не морају вршити за повремене трансакције које не прелазе износ од 1.000 америчких долара, односно евра, али је наведени изузетак утврђен чланом 16а ЗСПНФТ знатно строжи од захтева ФАТФ-а, не само у погледу износа, него и у погледу обавезе да се утврђује идентитет корисника према којем се примењује тај изузетак, само на поједностављен начин. У закону и пракси, правни оквир Републике Србије третира износ од 1.000 евра, који ФАТФ примењује као праг за повремене трансакције, као кумулативни на годишњем нивоу за клијента, тако да *de facto* праг претпостављеног ризика који је утврдио ФАТФ није премашен. Штавише, поједностављене радње и мере се примењују како би се осигурало да се појединачни клијент који предузима такве трансакције прати за случај кумулације ових износа.

Поред тога што су уведени бројни механизми да би се спречила злоупотреба овог изузетка, на низак ризик како од ПН тако и од ФТ указује и чињеница да изузетак примењује само један ПУДИ и у јако ограниченом обиму (у посматраном периоду имао је само три клијента према којима је применио наведени изузетак), при чему тај изузетак кроз посебну процедуру мора да одобри Народна банка Србије, која и надзире његову примену. Један ПУДИ, у складу са ЗСПНФТ врши проверавање утврђивања и провере идентитета странке двома платним институцијама.

На основу анализираних података закључује се да је знатно већи број клијената ПУДИ који су физичка лица него што је то случај с правним лицима. Узрок томе, према мишљењу ПУДИ, су порески третман и рачуноводствене обавезе. Од значаја за разматрање наведених ризика истиче се и да је Народна банка Србије успоставила Евиденцију ималаца виртуелних валута, која садржи податке о правним лицима и предузетницима који су имаоци виртуелних валута, без обзира на то да ли су виртуелне валуте стекли коришћењем услуга лиценцираног пружаоца услуга повезаних с виртуелним валутама или независно од њега (нпр. рударењем или на основу непосредне куповине од продавца виртуелних валута – ОТЦ трговање). На дан 19. августа 2024. године број правних лица и предузетника корисника услуга ПУДИ у наведеној евиденцији за која су ПУДИ доставили податке износи 210. Такође, када се разматрају наведени ризици од значаја су и одредбе Закона о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност.

Када су у питању ризици од ПН/ФТ повезани са инвестирањем комерцијалних предузећа у ДИ, потребно је истаћи да је ова појава ретка у Републици Србији и да је на основу анализираних података евидентно да су правна лица знатно ређе клијенти ПУДИ него што је то случај са физичким лицима.

На основу анализе ПУДИ сектора закључује се да ПУДИ примењују и појачане радње и мере у складу са ЗСПНФТ. ПУДИ имају успостављене пословне односе са укупно 16 функционера и девет правних лица са сложеном власничком структуром, при чему је у структури једног клијента ПУДИ препознат траст. Функционери су користили искључиво услуге куповине и продаје ДИ за новчана средства, и то коришћењем виртуелних валута *Tether*, *Bitcoin* и *Etherium*. Што се тиче клијената нерезидената, у посматраном периоду постоји тенденција раста, а на крају 2023. године укупан број клијената нерезидената био је 569, од тога 551 физичко лице и 18 правних лица нерезидената. Један ПУДИ изјаснио се да је имао једног клијента у форми непрофитне организације (НПО) током 2022. године, који је према процени ризика ПУДИ био сврстан у категорију средњег ризика.

ПУДИ имају успостављену пословну сарадњу претежно са ПУДИ који су регистровани у САД и УК. Поред тога, ПУДИ пружају своје услуге ПУДИ са седиштем у Литванији, док користе услуге ПУДИ који су регистровани у Луксембургу и Италији.

ПУДИ су обезбедили примену прописа који се односе на ограничење располагања имовином у циљу спречавања тероризма и ширења оружја за масовно уништење. Приликом успостављања пословног односа, тј. идентификације сваке странке, ПУДИ утврђују да ли је странка означено лице, провером у јавно доступним базама података, као и на листи означених лица, која је доступна на званичној интернет презентацији УСПН.

Према мишљењу ПУДИ, са коришћењем ДИ за ПН/ФТ најчешће се повезују физичка лица, лица повезана са високоризичним привредним секторима, новооснована правна лица/аранжмани или правна лица/аранжмани, лица која обављају трансакције са ДИ у великом обиму и правна лица која имају сложену власничку структуру.

Што се тиче финансијског сектора, 22% банака идентификовало је физичка лица као најчешће повезана са употребом ДИ и/или ПУДИ у сврхе ПН/ФТ. Следећа група су лица повезана са високоризичним јурисдикцијама, која су са 19% друга по ризичности у погледу могуће злоупотребе ДИ/ПУДИ за ПН/ФТ. Ово укључује државе и територије које имају слабије или неадекватне регулативе за СПН/ФТ, што их чини атрактивним за криминалне активности. Лица која се баве трговином у великом обиму, новооснована правна лица и/или аранжмани, лица повезана са високоризичним привредним секторима и лица која поседују више ПУДИ рачуна сматрају се такође врстама клијената који се повезују са коришћењем ДИ/ПУДИ за ПН/ФТ. Највећи број платних институција и институција електронског новца сматра да су то лица повезана са високоризичним привредним секторима (нпр. клађење преко интернета), затим лица повезана са високоризичним јурисдикцијама и генерално, физичка лица, док нешто мањи број сматра да су то новооснована правна лица сложене власничке структуре или повезаности са више јурисдикција, затим лица која послују с великом количином готовог новца, а потом лица која се баве трговином ДИ у великом обиму и лица која поседују више различитих ПУДИ рачуна.

Што се тиче остатка финансијског сектора, 50% обвезника наводи физичка лица, лица повезана са високоризичним привредним секторима и лица која послују са великом количином готовинских средстава као врсте клијената који се најчешће повезују са коришћењем дигиталне имовине за ПН/ФТ.

На основу мишљења финансијског сектора, функционери у Републици Србији значајно мање користе ДИ и услуге ПУДИ у поређењу са традиционалним финансијским институцијама.

Представници нефинансијског сектора сматрају да су физичка лица клијенти који се најчешће повезују са ПН/ФТ, као и да је употреба ДИ од стране функционера неубичајена.

4.3. Закључак

Матрица ризика 2

Бр.	Ставка	Процена вероватноће (Л)	Процена последица (Ц)	Рејтинг ризика (ЛхЦ)
1.	Транзитно (слојевито) ПН од стране нерезидената	1	0,5	0,5
2.	ПН од резидената из предикатног кривичног дела домаћег порекла	2	1	2
<p>Повезане рањивости: База клијената ПУДИ у Републици Србији ограничена је првенствено на резидентне физичка лица, која обављају једносавне ДИ трансакције, док су категорије веће ризика као што су иравна лица, нерезиденти, ПЕП и НПО малобројне, а <i>de facto</i> надзорни орган може да спроведе дејалан надзор над њиховим пословањем преко ПУДИ ако је потребно. Све ове категорије клијената су биле предмет провера током недавног неосредног надзора ПУДИ.</p>				
<p>Повезана претња: Уочено повећање броја нерезидената клијената повећава потенцијалну претњу од екстерних фактора.</p>				
<p>Опис догађаја: Хипотетички сценарији који се односе на коришћење ПУДИ од стране нерезидената, узимајући у обзир развијање међународних веза ових ПУДИ, могу на крају довести до сценарија слојевитог ПН, где би Република Србија могла да буде коришћена као посредник.</p> <p>Резидентни клијенти укључени у криминалне активности такође могу да користе ПУДИ за једносавније операције ПН у циљу улаза или изласка (раслојавања), као и потенцијално за вршење кривичних дела која су извори главних претњи идентификованих у Републици Србији, као што су организовани криминал, штељина дрогом, ирава и корупција.</p>				
<p>Опис ризика: Транзитно (слојевито) ПН од стране нерезидената; ПН од резидената из предикатног кривичног дела домаћег порекла.</p>				

Други закључци

У погледу врсте клијената, ризици од ПН/ФТ постоје имајући у виду да ПУДИ у Републици Србији пружају своје услуге и физичким и правним лицима, резидентима и нерезидентима. Међутим, ризици су умањени због строгих КУС захтева које примењују ПУДИ у Републици Србији на основу ЗСПНФТ, укључујући примену појачаних радњи и мера у одређеним случајевима, као и у сваком случају у којем због природе пословног односа, облика и начина вршења трансакције, пословног профила странке, односно других околности повезаних са странком постоји или би могао постојати висок степен ризика за ПН/ФТ. Један ПУДИ пружа могућност видео-идентификације својим клијентима и исти ПУДИ примењује изузетак из члана 16а ЗСПНФТ, али у том погледу су ризици значајно умањени, имајући у виду строге захтеве које ПУДИ мора да испуни у складу с прописима надзорних органа којима се уређује видео-идентификација, као и у складу с чланом 16а ЗСПНФТ ако намерава да примењује изузетак из тог члана. Поред тога, Народна банка Србије пажљиво прати примену овог изузетка, те ће у случају његове повећане употребе, размотрити предузимање додатних мера, односно његову даљу оправданост.

Поред тога, ризици постоје јер ПУДИ пружају своје услуге функционерима, али ризици су у том погледу значајно умањени будући да ПУДИ примењују појачане радње и мере познавања и праћења странке према функционерима и јер је број функционера који користе услуге ПУДИ занемарљив.

Међутим, евидентне промене у структури клијената лиценцираних ПУДИ у РС, у односу на 2021. годину, посебно пораст клијената нерезидената, захтевају посебну пажњу у наредном периоду. Ипак, ПУДИ у Републици Србији примењују КУС процедуре, које обухватају детаљну проверу клијената приликом успостављања пословних односа, као и прикупљање додатне документације, као што су докази о пореклу средстава клијента. ПУДИ спроводе проверу клијената на релевантним међународним листама, попут листа санкционисаних лица (УН листе санкција, ОФАК листе санкција, листе Владе Републике Србије и др.), а користе и специјализована решења попут *Lexis*

Nexis, како би додатно оснажили процес управљања ризиком од ПН/ФТ. Детаљне провере и анализе се спроводе како приликом успостављања пословних односа, тако и током њиховог трајања, чиме се обезбеђује константна контрола и усклађеност са релевантним прописима.

ПУДИ сарађују са другим ПУДИ у иностранству, али се уз обавезу претходног обавештења надзорног органа о сарадњи са страним ПУДИ, као и уз испуњење услова да се у земљи порекла страног ПУДИ морају примењивати сви стандарди из области СПН/ФТ да би се успоставила таква сарадња, ови ризици у битној мери умањују. С обзиром на то да се међу јурисдикцијама наведеним у статистичкој табели 1 налазе Луксембург, Малта, Естонија и Уједињено Краљевство и имајући у виду регулаторни оквир ДИ у овим јурисдикцијама, као и њихов значај на европском тржишту ДИ, Народна банка Србије је у фебруару 2023. године закључила Споразум о сарадњи са Комисијом за надзор финансијског сектора Луксембурга (*The Commission de Surveillance du Secteur Financier – CSSF*), а у августу 2024. године Споразум о сарадњи са Управом за финансијске услуге Малте (*Malta Financial Services Authority*). У току су консултације и преговори око закључења споразума о сарадњи и са Финансијско-обавештајном службом Малте, као и са Финансијско-обавештајном службом Естоније. Народна банка Србије је иницирала закључење споразума о сарадњи и са Управом за финансијско тржиште Уједињеног Краљевства. Планирано је иницирање сарадње и са другим надзорним органима у којима ПУДИ послују и/или са којима имају пословне везе, у циљу размене података у поступцима лиценцирања и надзора.

Глава 5:

ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН/ФТ НА ОСНОВУ ОДНОСА С ДРУГИМ ПРИВРЕДНИМ СЕКТОРИМА

5.1. Хипотеза

Овај одељак описује у којој мери се случајеви ПН и ФТ који укључују ДИ и ПУДИ ослањају на друге привредне секторе (који нису сектор ПУДИ). Коришћење ДИ у другим економским секторима или није дозвољено или није познато да је постојало такве употребе ДИ.

ДИ у Републици Србији се претежно користи у ИТ сектору, посебно од стране привредних друштава која се у одређеној мери баве блокчејн технологијом. ДИ се у том сектору користи у развоју производа и услуга. У осталим секторима ДИ се врло мало користи, и то претежно од физичких лица за учешће у видео-играма на интернету.

5.2. Демонстрација

Када се разматрају ризици од ПН/ФТ повезани са коришћењем ДИ за добијање услуга ФИ (нпр. плаћање премија осигурања у ДИ), такви ризици су у Републици Србији препознати још 2013. и 2014. године када је Народна банка Србије заузела став да ФИ не могу користити ДИ за пружање својих услуга. Доношењем ЗДИ потврђен је изразито рестриктиван режим употребе ДИ у финансијском сектору. Поред наведеног, када се разматрају ризици од ПН/ФТ повезани са коришћењем ДИ за добијање услуга ФИ, битно је истаћи да се ограничења која се односе на ФИ спроводе доследно у пракси. Наиме, Народна банка Србије, која врши свеобухватан (посредан и непосредан) надзор највећег броја ФИ, до сада није утврдила да се ФИ под њеним надзором користе ДИ за пружање својих услуга. Што се тиче односа према ПУДИ као клијентима, током 2021. године, већина банака имала је прилично рестриктиван приступ према успостављању пословних односа са ПУДИ. Томе је допринела свест о високим ризицима који могу пратити ову врсту трансакција, укључујући ризике од ПН/ФТ. У овом периоду, већина банака је забранила пружање финансијских услуга ПУДИ и онемогућила било какав облик пословне сарадње. Сличан приступ банака задржан је и у 2022. години, иако се уочава благи пораст броја банака које су почеле да омогућавају одређене врсте услуга за ПУДИ, али под веома строгим условима (нпр. омогућавање извршавања ограничених трансакција ПУДИ лиценцираним у Републици Србији, и то само у контексту измирења редовних обавеза, док су трансакције клијената ПУДИ биле и даље забрањене). До 2023. године неке банке су омогућиле отварање рачуна клијентима ПУДИ, укључујући могућност обављања куповине ДИ код ПУДИ основаних у иностранству, док су неке банке омогућиле пружање услуга ПУДИ лиценцираним у Републици Србији. Ипак, значајан број банака задржао је своју рестриктивну политику, уз примену строгих мера надзора и контроле, што сведочи о опрезу и високим стандардима у управљању ризицима од ПН/ФТ банкарског сектора.

Од укупно 15 платних институција и институција електронског новца, две платне институције и једна институција електронског новца изјасниле су се да пружају финансијске услуге ПУДИ, али да заправо немају ПУДИ као сталне клијенте, као и да они немају отворене платне рачуне код њих

(што је забрањено), него да је код тих институција могуће извршити платну трансакцију у вези с трговином ДИ. Остале институције (њих 12) су се изјасниле да не пружају финансијске услуге ПУДИ, тј. да спроводе радње и мере познавања и праћења странке, праћења трансакција и сл. из којих се закључује да ли има употребе ДИ код тих странака. Једна институција је појаснила да, ако се на основу спроведених радњи и мера, као странка појави лице које је издавалац ДИ или ПУДИ – не закључује се уговор, па се стога не реализују такве трансакције у институцији.

Што се тиче остатка финансијског сектора, анализа података 63 обвезника (девет друштава за осигурање, 12 друштава за управљање (инвестиционим и добровољним пензијским) фондовима, седам давалаца финансијског лизинга, 26 посредника у осигурању, девет брокерско-дилерских друштава) указује на висок ниво опреза у финансијском сектору Републике Србије када су у питању ДИ и ПУДИ. Ниједан од наведених обвезника не омогућава извршавање трансакција повезаних са ДИ. Ово је потврђено у 100% случајева, што сугерише да постоји снажан консензус у финансијском сектору о неопходности избегавања укључивања у ове врсте трансакција због потенцијалних ризика и регулаторних ограничења. Додатно, ниједна од ових институција не пружа финансијске услуге ПУДИ, што такође указује на свест о ризицима и недостатак интересовања за укључивање у овај сектор. Сви обвезници су навели да немају изложеност према ДИ, као што су улагања у ДИ или финансијске деривате везане за ДИ. Ово додатно потврђује конзервативан приступ и избегавање ризика који могу бити повезани са овим облицима имовине.

У погледу нефинансијског сектора, имајући у виду да је на основу ЗДИ прихватање и/или пренос дигиталне имовине непосредно са потрошача на трговца забрањен, ризици од ПН/ФТ који су повезани с коришћењем ДИ за добијање услуга нефинансијских институција, коришћењем ДИ за приступ онлајн коцкању (осим онога које се одвија у играчницама) и онлајн видео-играма и коришћењем ДИ за куповину других врста (нерегулисане) робе и услуга морају се разматрати у светлу чињенице да евентуално коришћење ДИ у овим секторима мора бити искључиво преко лиценцираних ПУДИ који су дужни да спроводе све радње и мере у складу са прописима из области спречавања ПН/ФТ. Тренутно у Републици Србији ниједан ПУДИ нема дозволу за пружање услуге прихватања ДИ у замену за робу и/или услуге.

Сектори у којима се ДИ најчешће користи у сврху ПН/ФТ, према мишљењу ПУДИ, су приређивачи посебних игара на срећу, посредници у промету и закупу непокретности, онлајн коцкање (осим оног у играчницама) и онлајн видео-игре. Ипак, ПУДИ сматрају да употреба ДИ у овим секторима нема значајан утицај на извршење кривичних дела у привредним активностима.

Мишљење највећег броја банака је да је утицај коришћења ДИ и ПУДИ на извршење кривичних дела у финансијском сектору релативно мали, док више од половине платних институција и институција електронског новца (њих осам) мисли да је тај утицај прилично безначајан, а нешто мање од половине институција (њих седам) мисли да је тај утицај унеколико значајан. Што се тиче осталих обвезника из финансијског сектора, утицај коришћења ДИ на извршење кривичних дела у сектору се сматра прилично безначајним од стране свих обвезника.

Већина обвезника из нефинансијског сектора сматра да је утицај коришћења ДИ и ПУДИ на извршење кривичних дела у тим секторима прилично безначајан или изразито безначајан. У вези са сагледавањем ризика од ПН/ФТ повезаног са инвестирањем ДИ у комерцијална предузећа, судска пракса је и пре доношења ЗДИ била изричита у ставу да није могуће инвестирање ДИ у комерцијална предузећа, а доношењем наведеног закона прописано је да се виртуелне валуте не могу уносити као улог у привредно друштво, већ се могу конвертовати (заменили) за новац и као новчани улог уплатити у друштво, али неновчани улози у привредно друштво могу бити у дигиталним токенима који се не односе на пружање услуга или извршење рада. Од значаја за разматрање наведених ризика истиче се и да је Народна банка Србије успоставила Евиденцију имаца виртуелних валута, која садржи податке о правним лицима и предузетницима који су имаоци виртуелних валута, без обзира на то да ли су виртуелне валуте стекли коришћењем услуга лиценцираног пружаоца услуга повезаних с виртуелним валутама или независно од њега (нпр. рударењем или на основу непосредне куповине од продавца виртуелних валута – ОТЦ трговање).

На дан 19. августа 2024. године број правних лица и предузетника ималаца виртуелних валута у наведеној евиденцији који су самостално доставили податке износи 52. Такође, када се разматрају наведени ризици од значаја су и одредбе Закона о обављању плаћања правних лица, предузетника и физичких лица која не обављају делатност.

Када су у питању ризици од ПН/ФТ повезани са инвестирањем комерцијалних предузећа у ДИ, потребно је истаћи да је ова појава ретка у Републици Србији и да је на основу анализираних података евидентно да су правна лица знатно ређе клијенти ПУДИ него што је то случај са физичким лицима.

Управа царина Републике Србије није имала сазнања о кривичним делима која се могу довести у везу са ДИ. Поред тога, у Републици Србији нису идентификоване специјалне економске зоне које би могле бити искоришћене за ПН/ФТ у вези са злоупотребом ДИ.

УСПН у посматраном периоду није имала пријаву сумњивих трансакција које се односе на коришћење ДИ, а које се ослањају на друге привредне секторе нити је у назначеном периоду имала размену оваквих података са страним партнерским службама путем заштићеног ЕГМОНТ сајта.

Што се тиче репресивног дела система, према подацима Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала и Посебног одељења за високотехнолошки криминал Вишег јавног тужилаштва у Београду, у посматраном периоду постојао је један случај међународне сарадње након достављања замолнице надлежних органа Републике Кореје, након чега је Посебно одељење за високотехнолошки криминал поднело суду захтев за привремено одузимање имовине, који је усвојен.

Наиме, До Квон, држављанин Републике Кореје, бивши финансијски директор компаније *Terraform Labs*, оптужен је пред органима Републике Кореје за сложу превару у вези са криптовалутом *Terra* (ЛУНА) која је довела до значајног губитка вредности те криптовалуте. Према оптужбама, он је намерно створио лажне финансијске извештаје и манипулисао подацима како би нерегуларно утицао на цене ЛУНА токена. До Квон је боравио у Републици Србији, у стану вредном два милиона долара у Београду, општина Савски венац. Према званичним подацима Службе за катастар непокретности, стан је у власништву Хан Чанг-Јоона, држављанина Републике Кореје, који је ухапшен заједно са До Квоном када су покушали да побегну из Црне Горе у Уједињене Арапске Емирате. Стан је тренутно у поступку заплене по налогу тужиоца.

Поред наведеног случаја, Министарство правде Републике Србије је у новембру 2022. године потписало Уговор о оснивању заједничког тима између Републике Србије, коју су представљали Посебно одељење за високотехнолошки криминал и Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала, затим Савезне Републике Немачке, Републике Бугарске и Републике Кипар. У овој акцији Посебно одељење за високотехнолошки криминал је у сарадњи са Одељењем за сузбијање високотехнолошког криминала, а у присуству јавних тужилаца, извршило претресе у четири позивна (односно „кол“) центра на територији Београда. Правна лица, њихови оснивачи и одговорна лица у овим правним лицима терете се за организацију истих, међусобно неповезаних позивних центара, који су ступали у контакт са држављанима разних држава и доводили их у заблуду путем интернета и *VoIP* позива да могу да остваре зараду од улагања у виртуелне валуте.

У конкретном случају, три лица се терете да су у групи извршила кривично дело ПН, будући да су имовину која је на претходно описане начине уплаћивана од стране оштећених страних држављана у ове преварне кол центре и затим конвертована у разне виртуелне валуте (најчешће биткоин), даље трансферисала на више дигиталних новчаника, одакле су их потом пребацивали на сервисе за „миксовање“ у циљу заматања њиховог трага. Против лица је прекинута истрага док не постану доступни органима кривичног гоњења Републике Србије, а све у циљу спречавања наступања рокова релативне застарелости. Лице за које се сумња да је читаву структуру организовало и одржавало није српски држављанин и није доступно нашим органима кривичног гоњења, али су и од њега одузета два стана на територији Београда, за која се претпоставља да представљају имовину која је проистекла из кривичног дела.

Оно што би било значајно указати у конкретном случају јесте међународни елемент у постојању свих ових сложених кривичних дела преваре и нужност да се реагује хитно како би се прикупили што квалитетнији електронски докази, а што је у конкретном случају и испуњено. На-

име, у случајевима када се на описани начин оштећују грађани Републике Србије, позиви долазе из иностранства, па је потребно брзо откривати локације са којих се позиви обављају како би учиниоци евентуално лоцирали, а што употребе сервиса попут VPN-а такође знатно отежавају.

5.3. Закључак

Матрица ризика 3

Бр.	Ставка	Процена вероватноће (Л)	Процена последица (Ц)	Рејтинг ризика (ЛхЦ)
1.	Интеграција „прљавог новца” из иностраних преварних активности са ДИ у некретнине	2	0,8	1,6
2.	Раслојавање „прљавог новца” употребом ДИ и онлајн игара на срећу	1	0,2	0,2
<p>Повезане рањивости: Рањивости у контролама нефинансијској сектору око кувовине некретнина (адвокати, ношари, агенцији за некретнине) и управљача игра на срећу.</p>				
<p>Повезана претња: Претња која потиче од предикатних кривичних дела из домаћих извора и умешаности у међународне преварне активности; Стране претње од преваре у вези са ДИ.</p>				
<p>Опис догађаја: Преваре извршене у иностранству коришћењем ДИ и страних ПУДИ стварају значајне износе прихода, који се делом улажу (инвестирају) у Републику Србију, пре свега у сектору некретнина. Други семенити финансијској систему, посебно банкарски сектор, као и нефинансијски сектор (адвокати, ношари и агенцији за некретнине) такође су подложни пошеницијалном укључивању. Предикатна кривична дела у земљи стварају приходе, који се инвестирају у ДИ и након тога иду укупно онлајн игра на срећу.</p>				
<p>Опис ризика: Интеграција „прљавог новца” из иностраних преварних активности са ДИ у некретнине; Раслојавање „прљавог новца” употребом ДИ и онлајн игара на срећу.</p>				

Други закључци

На основу података наведених у поглављу 5.2. и статистичкој табели 3 закључује се да у Републици Србији не постоје сектори у којима се значајно употребљава ДИ/ПУДИ.

У погледу ризика од ПН/ФТ повезаних са коришћењем ДИ за добијање услуга ФИ, имајући у виду рестриктиван режим (забрану) употребе ДИ од стране ФИ (како пре, тако и након доношења ЗДИ), чињеницу да се ограничења која се односе на ФИ спроводе доследно у пракси, мали број ФИ који је својим пословним политикама дозволио успостављање пословних односа са клијентима који су ПУДИ, може се закључити да су на снази бројни механизми који доприносе онемогућавању остварења наведеног ризика.

У погледу ризика, од ПН/ФТ који су повезани с коришћењем ДИ за добијање услуга нефинансијских институција, коришћењем ДИ за приступ онлајн коцкању (осим онога које се одвија у играчницама) и онлајн видео-играма и коришћењем ДИ за куповину других врста (нерегулисана) робе и услуга, имајући у виду да евентуално коришћење ДИ у овим секторима мора бити искључиво преко лиценцираних ПУДИ који су дужни да спроводе све радње и мере у складу са прописима из области спречавања ПН/ФТ, чињеницу да ниједан ПУДИ нема такву дозволу, као и постојање Евиденције ималаца виртуелних валута, може се закључити да је наведени ризик средњи, и то пре свега због могућности коришћења ДИ онлајн (нпр. за онлајн коцкање на страним платформама или видео-игре), што је тешко пратити.

У погледу ризика који се односе на коришћења ДИ за инвестирање у комерцијална предузећа, имајући у виду да улагање виртуелних валута у комерцијална предузећа није дозвољено, да је успостављена Евиденција ималаца виртуелних валута, да привредна друштва у Републици Србији морају вршити трансакције коришћењем услуга пружалаца платних услуга и поседовати

текући рачун у банци, да је употреба готовине ограничена, може се закључити да су на снази бројни механизми који доприносе елиминисању наведеног ризика.

У погледу ризика који се односе на инвестирање комерцијалних предузећа у ДИ, имајући у виду да је ова појава врло ретка у Републици Србији и да је на основу података које су доставили ПУДИ евидентно да су правна лица знатно ређе клијенти ПУДИ него што је то случај са физичким лицима, да привредна друштва у Републици Србији морају вршити трансакције коришћењем услуга пружалаца платних услуга и поседовати текући рачун у банци, да је употреба готовине ограничена, те да је успостављена Евиденција ималаца виртуелних валута, може се закључити да је наведени ризик низак.

Имајући у виду случај са којим су се сусрели истражни органи Републике Србије, као и чињеницу да се ради о познатој глобалној типологији, посебну пажњу би обвезници требало да обрате на клијенте који пружају услуге кол-центра.

Глава 6:

ПРОЦЕНА РИЗИКА ОД ПН/ФТ ПРЕМА ТИПУ ДИ/УСЛУГА ПУДИ

6.1. Хипотеза

На дан 31. децембра 2023. године два привредна друштва имају дозволу за пружање услуга повезаних с ДИ. Оба ПУДИ пружају услугу пријема, преноса и извршења налога који се односе на куповину и продају ДИ за рачун трећих лица, услуге куповине и продаје ДИ за готов новац и/или средства на рачуну и/или електронски новац, услугу замене ДИ за другу ДИ, као и услугу чувања и администрирања ДИ за рачун корисника ДИ. Један ПУДИ пружа и услугу управљања портфолиом ДИ. Један ПУДИ пружа услуге помоћу криптомата, и то само услугу куповине и продаје ДИ за готов новац и искључиво клијентима физичким лицима.

У погледу врста ДИ с којима послују, ПУДИ у Републици Србији у највећој мери послују са виртуелним валутама *Bitcoin (BTC)*, *Ethereum (ETH)*, *Litecoin (LTC)* и *Bitcoin Cash (BCH)*. Ове виртуелне валуте су лако доступне и изузетно ликвидне, али нису стабилне, напротив осцилације њихове вредности су честе и могу да буду изузетно велике. Оба ПУДИ у Републици Србији послују и са стабилном дигиталном имовином (*Tether, USD Coin*), која је стабилна, доступна и ликвидна, иако мање ликвидна у односу на, примера ради, *Bitcoin* и *Ethereum*.

Од момента почетка примене ЗДИ и Закона о изменама и допунама Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма¹⁴ ПУДИ не послују са ДИ која посредно или непосредно омогућава прикривање идентитета странке (анонимна ДИ, попут *privacy coins*), имајући у виду да је такво пословање изричито забрањено у Републици Србији одредбама ЗСПНФТ. ПУДИ такође не може да користи хардверска или софтверска решења која омогућавају и олакшавају прикривање идентитета странке и/или који онемогућавају и/или отежавају праћење трансакција с ДИ (попут протокола за миксовање). ПУДИ не омогућавају извршење децентрализованих или П2П трансакција повезаних с ДИ. Привредно друштво које подноси захтев за давање дозволе за пружање услуга повезаних с ДИ дужно је да Народној банци Србије, односно Комисији за хартије од вредности уз тај захтев достави списак ДИ с којом планира да послује, као и да унапред достави све планиране измене и/или допуне на таквом списку, како би се утврдило да се поштује наведена законска забрана.

У посматраном периоду УСПН је имала пријаве САР/ИСА од стране ПУДИ које су се, углавном, односиле на трговину виртуелном валутом *Tether*.

Према подацима Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова, за извршење кривичних дела тренутно се највише користе *Monero*, *ZCASH* и *DASH*.

6.2. Демонстрација

ДИ које имају највећи ризик од ПН/ФТ су: анонимна ДИ (тзв. *privacy coins*), *Bitcoin* због тога што је лако доступан и изузетно ликвидан, као и стабилна ДИ због тога што не мења вредност у односу на валуту за коју је везана. Најмањи ризик носи затворена ДИ будући да се може употребити само у оквиру ограничене мреже и не може се преносити или продавати.

14 „Службени гласник РС”, бр. 153/20.

Процена ризика од прања новца и финансирања тероризма у сектору дигиталне имовине

У табели 2 дати су подаци о броју и вредности трансакција које су ПУДИ извршили у посматраном периоду у оквиру услуге куповине и продаје ДИ за новчана средства, разврстани према врстама ДИ и врсти клијената.

Табела 2: Број и вредност трансакција према врсти ДИ, по годинама

Врста ДИ	Година	Физичка лица		Предузетници		Правна лица	
Број и вредност трансакција (у РСД)							
Bitcoin	2021	18.772	1.663.165.306	40	22.836.507	3.349	226.561.892
	2022	13.599	813.712.302	44	19.611.812	232	346.177.353
	2023	10.262	726.164.562,49	16	2.477.251	74	468.078.893,11
Bitcoin Cash	2021	1.381	33.773.957	/	/	167	2.901.690
	2022	1.025	20.186.794	/	/	/	/
	2023	419	6.950.818	/	/	/	/
Cardano	2021	11	3.749.321	1	1.900.000	/	/
	2022	3	504.758	/	/	/	/
	2023	1	12.000	/	/	/	/
Ethereum	2021	14.811	1.307.796.495	56	18.004.490	2.281	87.348.328
	2022	5.003	432.645.859	12	3.497.072	53	29.751.659
	2023	3.367	308.114.933,23	8	787.562	42	22.728.586
Litecoin	2021	21.097	604.111.618	1	60.000	3.445	64.229.103
	2022	15.036	414.761.953	/	/	80	4.479.272
	2023	11.083	280.935.038	4	570.284	6	832.910
Tether	2021	5.799	1.333.915.536	8	1.692.211	619	415.975.583
	2022	3.617	1.289.040.617	85	37.325.245	563	2.785.407.891
	2023	5.356	1.148.754.186	38	7.309.980,23	437	4.665.532.494,47
Ripple	2021	2	750.000	/	/	/	/
	2022	/	/	/	/	/	/
	2023	2	226.464.655	2	327.741,89	/	/
USD Coin	2021	10	60.319.807	/	/	6	19.396.820
	2022	9	137.509.442	14	6.244.904	49	563.977.908
	2023	334	47.078.429	12	7.198.283	80	361.405.754

На основу анализираних података, приметан је раст употребе стабилне ДИ (посебно *USD Coin*), како од физичких, тако и од правних лица, као и пад употребе ДИ која није стабилна (*Bitcoin (BTC)*, *Ethereum (ETH)*, *Litecoin (LTC)*). Разлог за то је вероватно чињеница да је реч о стабилној и ликвидној ДИ, као и да је ДИ која није стабилна, а посебно *Bitcoin*, имала честе и велике осцилације вредности у посматраном периоду.

Све наведене врсте ДИ су подложне и безбедносним ризицима (блокаде, хаковање, напади), али ПУДИ су дужни да обезбеде стабилно и сигурно пословање, посебно у делу који се односи на управљање информационо-комуникационим системом ПУДИ у делу пословања који се односи на ДИ, у складу с прописима надзорних органа¹⁵. ПУДИ је, у складу с тим прописима, између осталог, дужан да успостави процес управљања инцидентима који ће омогућити благовремен и ефикасан одговор у случају нарушавања безбедности или функционалности ресурса информационо-комуникационог система и да надзорни орган обавести о инциденту који је озбиљно угрозио или нарушио његово пословање, односно који би могао озбиљно угрозити или нарушити његово пословање.

У табели 3 дат је преглед броја и вредности трансакција извршених преко криптомата, по годинама и врсти ДИ.

Табела 3: Број и вредност трансакција путем криптомата, по врсти ДИ

Врста ДИ	Година	Број трансакција	Вредност трансакција (у РСД)
Bitcoin	2021	2.830	84.357.300
	2022	1.911	83.761.000
	2023	2.061	101.926.500
Ethereum	2021	255	4.779.900
	2022	98	2.663.100
	2023	140	4.316.800
Litecoin	2021	1.690	46.033.100
	2022	922	37.031.000
	2023	752	35.921.500

У погледу трансакција куповине и продаје *Bitcoin*-а путем криптомата уочава се стабилан број и вредност трансакција у посматраном периоду, док је приметан пад у погледу куповине и продаје *Litecoin*-а на овај начин. *Ethereum*, с друге стране, бележи раст у 2023. години у односу на 2022. годину. У односу на претходну процену ризика, приметан је значајан пад броја и вредности трансакција извршених помоћу криптомата, што је, између осталог, последица и пада броја криптомата у Републици Србији. Имајући у виду и чињенице да трансакције преко криптомата омогућава само један ПУДИ, те да их омогућава само корисницима с којима је претходно успоставио пословни однос у складу с ЗСПНФТ, као и наведене податке о употреби криптомата у поређењу с претходном проценом ризика, закључује се да су ризици од употребе криптомата у Републици Србији значајно умањени. Ипак, надзорни органи посебну пажњу у надзору обраћају на употребу криптомата и радње и мере које се спроводе при обављању трансакција помоћу криптомата, с обзиром на то да се при обављању тих трансакција користи готов новац, те ће и у наредном периоду посебна пажња надзорних органа бити на томе.

Када је реч о истраживању мишљења приватног сектора, по мишљењу ПУДИ претњу за ПН и ФТ у сектору ДИ представљају анонимне виртуелне валуте (*privacy coins*), као и ОЦЦ трговање и П2П трансакције. ПУДИ су навели да рањивост сектора ДИ представља немогућност праћења ОЦЦ трговања и П2П трансакција. У контексту пословања ПУДИ у Републици Србији, рањивост представља утврђивање порекла ДИ која се продаје, посебно оне која је стечена пре неколико година. По мишљењу ПУДИ за ПН и ФТ највише се користи анонимна ДИ (*privacy coins*), посебно *Monero (XMR)*, ДИ унутар ограничених мрежа (попут видео-игара), као и НФТ, који се могу користити за трансфер средстава на начин који отежава праћење и контролу преноса. Поред тога,

15 ЗДИ, Одлука о условима управљања информационо-комуникационим системом пружаоца услуга повезаних с виртуелним валутама и Правилник о условима управљања информационо-комуникационим системом пружаоца услуга повезаних с дигиталним токенима.

ПУДИ сматрају да се у овом смислу често користи и стабилна ДИ, као и *Bitcoin* због тога што је лако доступан и изузетно ликвидан. У Републици Србији није дозвољено пословање ПУДИ са анонимном ДИ, тако да такво пословање, генерално посматрано, не представља рањивост сектора ДИ у Републици Србији, али ризици у вези са анонимном ДИ постоје у вези са ОТЦ тржиштем и П2П трансакцијама, на којима може да се користи анонимна ДИ, а надзорни органи не располажу подацима о обиму и врсти тих трансакција.

Када је реч о врстама ПУДИ, по мишљењу ПУДИ у Републици Србији за ПН/ФТ се најчешће користе ПУДИ који су основани или послују у земљама које не уређују област ДИ/ПУДИ и не захтевају лицензирање ових обвезника (у том погледу се мишљење надзорних органа поклапа с мишљењем ПУДИ). Поред нерегистрованих/нелиценцираних ПУДИ, већа подложност злоупотребама примећена је у погледу ОТЦ трговања и некастоди новчаника. Приликом анализе трансакција ради смањења ризика од ФТ, ПУДИ не користе дефинисане лимите трансакција. Ипак, аутоматизована и мануелна провера трансакција (посебно оних које изазивају сумњу) представља интегрални део процеса анализе трансакција ПУДИ. Лимити трансакција дефинисани су у делу утврђивања порекла средстава клијента. Све трансакције клијентата се сумирају на крају радне недеље, и поједине су предмет додатних анализа ако изазивају сумњу. Посебна пажња се посвећује трансакцијама које се обављају путем криптомата, које се анализирају у оквиру једног радног дана. Уз то, све трансакције које се обављају преко банкарског система подлежу посебној провери, чиме се додатно смањује ризик. Према мишљењу ПУДИ, трансакције мањих износа (нпр. 100 евра) сматрају се ризичним са становишта ФТ. Саставни део процеса за смањење овог ризика укључује и праћење мањих износа како би се избегло откривање злоупотреба. ПУДИ у свом пословању, посебну пажњу посвећују и повезаним трансакцијама ДИ усмереним ка земљама високог ризика од ФТ. До данас нису идентификоване трансакције у њиховом пословању које би биле повезане са ризиком од ФТ.

Према мишљењу банака, *privacy coins*, инвестициони токени и кориснички токени најризичнији су за ПН и ФТ са по 26% вероватноће злоупотребе. ДИ унутар ограничених мрежа са 19% такође носи значајан ризик од злоупотребе, али нешто мањи у поређењу са претходно поменутих врстама ДИ. С друге стране, стабилна ДИ је, према мишљењу банака, мање ризична са 3% вероватноће злоупотребе, док банке оцењују да се биткоин, алткоин заснован на транспарентном блокчејну и НФТ не користе у сврху ПН/ФТ. Банке су исказале јединствен став да се домаћи ПУДИ не користе за ПН/ФТ, јер су лиценцирани у Републици Србији и подложни домаћој регулативи, што смањује ризик од злоупотреба. Међутим, банке су истакле да у случају недовољно снажних контрола и надзора, и домаћи ПУДИ могу бити злоупотребљени за ПН/ФТ. Када је реч о страним ПУДИ, 60% банака сматра да они представљају већу претњу у погледу ПН/ФТ, нарочито ако долазе из земаља са стратешким недостацима у системима за СПН/ФТ (што је и став надзорних органа). Највећа опасност, према мишљењу 90% банака, долази од ПУДИ који послују без икакве лиценце, било у Републици Србији или у иностранству. Банке су такође указале на могућност коришћења некастоди новчаника и ОТС трансакција, у којима ПУДИ не узимају учешће.

У погледу врста ДИ за које платне институције и институције електронског новца мисле да се најчешће користе за ПН/ФТ, уочено је да те институције у највећој мери мисле да је реч о биткоину и другим виртуелним валутама, док нешто мањи број сматра да су то *privacy coins*, затим да су то алткоин заснован на транспарентном блокчејну, док поједине институције сматрају да су то и НФТ, инвестициони токени и друге врсте ДИ. Убедљиво највећи број платних институција и институција електронског новца (њих 11) сматра да су ПУДИ који су основани или послују у државама које не уређују области ДИ/ПУДИ и не захтевају регистрацију или лицензирање ПУДИ врста ПУДИ која се најчешће користе за ПН/ФТ. Две институције сматрају да се најчешће користе и домаћи ПУДИ, а две да се најчешће користе ПУДИ који су нерегистровани/нелиценцирани, а једна институција сматра да се најчешће користе страни ПУДИ, регистровани/лиценцирани у иностранству.

Што се тиче остатка финансијског сектора, сви обвезници су препознали *Bitcoin* као најчешће коришћену виртуелну валуту за ПН/ФТ, док половина њих такође идентификује алткоине и корисничке токене као релевантне у том контексту. Највећи број обвезника (50%) сматра да се за ПН/ФТ најчешће користе ПУДИ који су основани или послују у земљама које не уређују област ДИ и не захтевају регистрацију или лицензирање ПУДИ. Ово указује на перцепцију да недостатак

регулације и надзора у одређеним јурисдикцијама ствара простор за злоупотребу ових субјеката за незаконите активности. Следећи по учесталости су нерегистровани или нелиценцирани ПУДИ, за које 39,47% обвезника сматра да су најчешће коришћени за ПН/ФТ. Ово је значајан индикатор да нерегулисани ПУДИ представљају озбиљан ризик у погледу законитости њихових активности. Домаћи ПУДИ, лиценцирани у Републици Србији, као и страни ПУДИ, регистровани или лиценцирани у иностранству, добили су најмању оцену међу обвезницима, са само 2,63% и 15,79% одговора, респективно. Ови подаци сугеришу да су обвезници мање забринути због злоупотребе ових типова ПУДИ, вероватно због уверења да су они подложни строгим регулаторним захтевима и надзору. Око 3,95% обвезника сматра да се уопште не користе ПУДИ за ПН/ФТ, већ да се ради о другим методама, попут некастоди новчаника или трговања преко ОТС трансакција.

Према мишљењу нефинансијског сектора, најризичнији су *Bitcoin* и *privacy coins*. Такође, ПУДИ регистровани у иностранству и у земљама које не уређује област ДИ/ПУДИ представљају највећи ризик за ПН/ФТ. Нерегистровани и нелиценцирани ПУДИ су такође идентификовани као значајан ризик.

УСПН је у периоду од 2022. до 2024. године одржала више састанака на којима су присуствовали обвезници ПУДИ, те им је током истих указано на све потенцијалне претње и ризике од ПН/ФТ кроз сектор, као и сугестије за правилну примену обавеза ПУДИ у сектору ДИ.

У погледу репресивног дела система, почетком 2023. године изведена је заједничка акција тужилаштва Савезне Републике Немачке и Републике Србије у којој су заплена средства у износу од око 1.900.000 америчких долара у разним виртуелним валутама проистеклих извршењем кривичног дела превара (више информација у оквиру поглавља 5.2. – случај кол центара).

Релевантан је и случај Вишег јавног тужилаштва у Новом Саду – Посебног одељења за сузбијање корупције (више детаља у одељку 3.2), будући да је новац којим је неовлашћено располагала окривљена конвертовала у виртуелну валуту *Litecoin*, преко једног лиценцираног ПУДИ.

Према подацима Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала Министарства унутрашњих послова, у посматраном периоду је препозната *peer to peer* куповина и размена ДИ у већем обиму, али изузетно је комплексно пратити кретања ових трансакција, јер су то углавном физичка лица која врше ОТП размену, односно путем разних група (нпр. Телеграм) се физички налазе и мењају ДИ у замену за новчана средства. Постоје стереотипи адреса ДИ нелиценцираних ПУДИ који би били нулти или мали износи на новчаницима са доста адреса и брза транзиција ДИ са једног на други новчаник.

6.3. Закључак

Матрица ризика 4

Бр.	Ставка	Процена вероватноће (Л)	Процена последица (Ц)	Рејтинг ризика (ЛхЦ)
1.	Коришћење виртуелне валуте <i>Bitcoin</i> за ПН/ФТ	3	0,5	1,5
2.	Коришћење виртуелне валуте <i>Litecoin</i> за ПН/ФТ	3	0,5	1,5
3.	Коришћење анонимне ДИ (<i>privacy coins</i>)	1	0,5	0,5
4.	Повезаност с ПУДИ који су основани или послују у земљама које не уређују област ДИ/ПУДИ и не захтевају лиценцирање ових обвезника	1	0,5	0,5
5.	Употреба нелиценцираних ПУДИ	1	0,25	0,25
Повезане рањивости: Рањивости повезане са нелиценцираним или сираним активностима с ДИ.				
Повезана претња: Домаћа или сираниа предикајна кривична дела.				
Опис ризика: Конверзија прихода од криминала у <i>Bitcoin</i> или <i>Litecoin</i> ; употреба анонимне ДИ (<i>privacy coins</i>) у децентрализованом размени и преко сираних ПУДИ. Мањи ризик од неовлашћеног уручања услуга повезаних с ДИ од сираних физичких лица путем различитих средстава за комуникацију на интернету (нпр. Телеграм групе).				

Други закључци

У Републици Србији забрањено је коришћење анонимне ДИ, као и софтверских и хардверских решења и информационих добара који омогућавају и/или олакшавају прикривање идентитета странке и/или који онемогућавају и/или отежавају праћење трансакција с ДИ. Међутим, постоји ризик од коришћења анонимне ДИ, односно наведених софтверских и хардверских решења и информационих добара у П2П размени/трансакцијама и ОТП трговању, због чега постоји извешан степен ризика од ПН/ФТ коришћењем анонимне ДИ у Републици Србији, и у том погледу се став надзорних органа поклапа са мишљењем приватног сектора (ПУДИ), као и искуствима истражних органа. Међутим, овај ризик је умањен ограничењима за обављање трансакција с ДИ у иностранству, без обзира на врсту ДИ, које је битно ограничено прописима Народне банке Србије, а узимајући у обзир да се трансакције с ДИ у иностранству из Републике Србије углавном извршавају коришћењем платних картица. Ради умањења ризика од сектора ПУДИ, Народна банка Србије је 12. јула 2021. године упутила инструкцију банкама преко Удружења банака Србије, у којој је указала банкама и на то да трансакције с ДИ, по правилу, указују на висок ризик, а да су банке дужне, у складу са ЗСПНФТ, да предузимају појачане радње и мере познавања и праћења странке у случајевима постојања високог ризика. Народна банка Србије је указала банкама и на то да нису дужне да омогуће платне трансакције у вези са трансакцијама с ДИ у иностранству, чак и ако се те трансакције врше преко страних лиценцираних или регистрованих ПУДИ, и то како у појединачним случајевима, у складу с проценом ризика, тако и на општем нивоу, што уопште неће омогућити извршавање таквих трансакција без обзира на околности појединачног случаја. Дакле, банке не могу да извршавају платне трансакције (плаћање, наплату, преносе) повезане с трансакцијама с ДИ које су извршене мимо лиценцираних или регистрованих ПУДИ, укључујући ОТП трговање или П2П трансакције. Поред тога, представници Народне банке Србије су на састанцима у оквиру Удружења банака Србије у току посматраног периода више пута давали инструкције и сугестије за правилну примену обавеза банака у овој области.

Имајући у виду напред описано, оцењује се да постоји одређен степен ризика од ПН/ФТ услед коришћења *Bitcoin*-а и *Litecoin*-а, који су најзаступљеније врсте ДИ на тржишту Републике Србије и глобално и које су се појављивале у случајевима Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала и Посебног одељења за високотехнолошки криминал (у том погледу се став надзорних органа поклапа са мишљењем ПУДИ) и стабилне ДИ, која се све више користи у трансакцијама преко лиценцираних ПУДИ (посебно *USD Coin*). Постоје и ризици од употребе анонимне ДИ (*privacy coins*), али у П2П трансакцијама, будући да ПУДИ не могу да обављају трансакције с таквом ДИ, у складу са ЗСПНФТ. Што се тиче НФТ, ризици су релативно мали имајући у виду да не постоје подаци о њиховом издавању и употреби у Републици Србији. Надзорним органима је у посматраном периоду био поднет један захтев за одобрење белог папира који се односи на издавање НФТ, али је подносилац тог захтева одустао од њега због немогућности да испуни прописане услове. Такође, не постоје ризици од употребе инвестиционих токена издатих у Републици Србији, јер се у Републици Србији такви токени издају искључиво ради финансирања одређеног пројекта и на основу одобрења Комисије за хартије од вредности у складу са ЗДИ, као и због тога што се њима не тргује на секундарном тржишту, него постоји само могућност њиховог откупа од издаваоца. Употреба инвестиционих токена издатих ван Републике Србије није препозната осим употребе ДИ која има хибридни карактер (одлике виртуелних валута и инвестиционих токена).

Ризици у погледу трансакција које се обављају преко лиценцираних ПУДИ у Републици Србији постоје, али су умањени услед строгих захтева за познавање и праћење корисника ДИ, који се примењују без изузетка, тј. без обзира на вредност појединачних трансакција. Ипак, уочени су недостаци у утврђивању порекла новчаних средстава, односно ДИ која се користи у трансакцијама које извршавају ПУДИ, те ће надзорни органи посебну пажњу обратити на наведено у наредном периоду. Услед чињенице да се највећи број трансакција с ДИ у иностранству из Републике Србије обавља коришћењем платне картице, ризици у погледу трансакција које обављају резиденти преко страних ПУДИ умањени су због ограничења која су утврђена прописима Народне банке Србије, али и пословном политиком највећег броја банака у Републици Србији (90%) које примењују појачане радње и мере при извршавању платних трансакција повезаних с трансакцијама с ДИ.

Ипак, ризици постоје због могућности приступа путем интернета страним ПУДИ, укључујући оне који су основани и послују у земљама које не уређују област ДИ и не захтевају лицензирање/ регистрацију ПУДИ, као и могућности да се трансакције изврше мимо банака (нпр. заменом једне врсте ДИ у другу).

Ризици у погледу коришћења нелиценцираних ПУДИ у Републици Србији су веома мали (у односу на све врсте ДИ), будући да надзорни органи континуирано прате активности на тржишту ДИ и промптно реагују у случају сумње да се неовлашћено пружају услуге повезане с ДИ, али ипак постоји мањи ризик од неовлашћеног пружања услуга повезаних с ДИ од стране физичких лица, посебно путем различитих средстава за комуникацију на интернету (нпр. Телеграм групе). Због тога је планирано унапређење сарадње између надзорних и репресивних органа, посебно у погледу размене података, како би се сузбили сви модалитети неовлашћеног пружања услуга повезаних с ДИ.

У погледу врста услуга повезаних с ДИ које пружају ПУДИ, оцена ризика је следећа:

У односу на услугу пријема, преноса и извршења налога који се односе на куповину и продају ДИ за рачун трећих лица, коју пружају оба ПУДИ у Републици Србији, оцењујемо да постоји извесан ризик од ПН/ФТ при пружању ове услуге, будући да она подразумева пријем и држање новчаних средстава и ДИ корисника, али је он значајно умањен чињеницом да ову услугу у Републици Србији могу пружати само лиценцирани ПУДИ који су дужни да примењују строге захтеве који се односе на обавезу успостављања пословног односа са сваком корисником ДИ, примену радњи и мера познавања и праћења странке у сваком конкретном случају и примену појачаних радњи и мера у случајевима прописаним ЗСПНФТ¹⁶. У погледу примене изузетка из члана 16а ЗСПНФТ потребно је узети у обзир строге захтеве за примену тог изузетка који су наведени у тачки 4.2. због којих је низак ризик да он буде искоришћен за ПН. Према мишљењу надзорних органа, које се поклапа с мишљењем ПУДИ, трансакције мањих износа (нпр. 100 евра) сматрају се ризичним са становишта ФТ. Иако изузетак из члана 16а ЗСПНФТ може представљати рањивост од ФТ, рањивост је умањена имајући у виду поменуто строге захтеве за примену овог изузетка, а нарочито да се тај изузетак може применити само ако је у складу са анализом ризика процењено да постоји низак ризик од ФТ, као и изразито ограничен обим примене овог изузетка у пракси (примењује га само један ПУДИ и примењен је према само три клијента). Поред тога, саставни део процеса за смањење овог ризика укључује и праћење мањих износа од стране ПУДИ, како би се избегле злоупотребе. ПУДИ у свом пословању, посебну пажњу посвећују и повезаним трансакцијама с ДИ усмереним ка земљама високог ризика од ФТ. До данас нису идентификоване трансакције које би биле повезане са ризиком од ФТ.

Осим тога, у Републици Србији постоји успостављен систем надзора који врше Народна банка Србије и Комисија за хартије од вредности, као и широк распон административних, грађанских и кривичних санкција, које су пажљиво одмерене тако да имају одвраћајући карактер. Ризик од пружања ове услуге од нелиценцираног ПУДИ у Републици Србији значајно је умањен континуираним активностима надзорних органа на идентификацији таквих лица и механизмима санкционисања који стоје на располагању надзорним органима а који су утврђени ЗДИ. Такође, ризик је умањен и услед чињенице да је пословање правних и физичких лица преко страних ПУДИ битно ограничено прописима Народне банке Србије у области девизног пословања и обавеза банака које из њих произлазе, имајући у виду да се највећи број платних трансакција у вези са трансакцијама с ДИ у иностранству обавља коришћењем платних картица.

У односу на услуге куповине и продаје ДИ за готов новац и/или средства на рачуну и/или електронски новац и услуге замене ДИ за другу ДИ, које пружају оба ПУДИ у Републици Србији, постоји ризик од ПН/ФТ при пружању ових услуга, и то посебно услуге продаје ДИ за новчана средства и услуге замене ДИ за другу ДИ, с обзиром на то да се новац стечен незаконитим активностима често замењује за ДИ путем ОТЦ трговања или обављањем П2П трансакција. Међутим, у овим случајевима се чешће за даље трансакције с том ДИ користе нерегистровани или нелиценцирани ПУДИ због нижих КУС стандарда или одсуства тих стандарда, посебно у погледу

16 Примена појачаних радњи и мера своди се на ситуације повећаног ризика од ПН/ФТ.

утврђивања порекла ДИ. Због тога су ризици за ПН/ФТ при пружању ових услуга у Републици Србији значајно умањени строгим КУС стандардима које морају да примењују ПУДИ лиценцирани у Републици Србији¹⁷, као и континуираним надзором надзорних органа над неовлашћеним пружањем услуга повезаних с ДИ и промптног санкционисања тих лица. Ове услуге могу да се пружају и помоћу криптомата, код којих постоји извешан степен ризика од ПН/ФТ имајући у виду да се трансакције на криптоматима најчешће извршавају употребом готовог новца и без обавезе идентификације корисника. Међутим, овај ризик је умањен обавезом ПУДИ да примењује радње и мере познавања и праћења странке чак и кад се услуга повезана с ДИ пружа помоћу криптомата, и то без обзира на износ појединачне трансакције.

Код услуге чувања и администрирања ДИ за рачун корисника ДИ и са тим повезаних услуга, коју пружају оба ПУДИ у Републици Србији, постоји низак ризик од ПН/ФТ, јер пружање ове услуге не подразумева извршавање појединачних трансакција с ДИ. У сваком случају, ризици су умањени строгим КУС стандардима које морају да примењују ПУДИ лиценцирани у Републици Србији који пружају ову услугу, посебно у погледу утврђивања порекла ДИ која је предмет ове услуге, као и континуираним надзором надзорних органа над неовлашћеним пружањем услуга повезаних с ДИ и промптним санкционисањем тих лица. Ову услугу у делу чувања криптографских кључева могу да пружају и банке по претходном обавештавању Народне банке Србије о томе, што ниједна банка до дана 31. децембра 2023. године није учинила, тако да ниједна банка не пружа ову услугу у Републици Србији, због чега нисмо идентификовали ризике у банкарском сектору у том погледу.

Код услуге управљања портфолиом ДИ, коју пружа један ПУДИ у Републици Србији, постоји извешан ризик од ПН/ФТ, али је он значајно умањен чињеницом да ову услугу у Републици Србији могу пружати само лиценцирани ПУДИ који су дужни да примењују строге захтеве који се односе на обавезу успостављања пословног односа са сваким корисником ДИ, примену радњи и мера познавања и праћења странке у сваком конкретном случају, посебно у погледу утврђивања порекла ДИ која је предмет ове услуге, као и примену појачаних радњи и мера у случајевима прописаним ЗСПНФТ. Ризици су умањени и континуираним надзором надзорних органа над неовлашћеним пружањем услуга повезаних с ДИ и промптним санкционисањем тих лица.

Услуге у вези са издавањем, понудом и продајом ДИ, са обавезом њеног откупа (покровитељство) или без те обавезе (агентура), услуга вођење регистра заложног права на ДИ, услуга прихватања/преноса ДИ и услуга организовање платформе за трговање ДИ – нису предмет ниједне дозволе за пружање услуга повезаних с ДИ. Стога су ризици од ПН/ФТ при пружању ових услуга ниски, јер се оне евентуално пружају резидентима Републике Србије од страних ПУДИ, и то пре свега преко страних платформи за трговање ДИ. Међутим, ризици су битно смањени тиме што је пословање правних и физичких лица преко страних ПУДИ битно ограничено прописима Народне банке Србије у области девизног пословања и обавеза банака које из њих произлазе, имајући у виду да се највећи број платних трансакција у вези са трансакцијама с ДИ у иностранству обавља коришћењем платних картица. Банке могу да изврше платну трансакцију повезану с трансакцијом с ДИ само ако се трансакција с ДИ врши преко страног ПУДИ регистрованог/лиценцираног у иностранству у складу са међународним стандардима у области СПН/ФТ, али су дужне да примене појачане радње и мере познавања и праћења странке у складу с проценом ризика. Банке могу да одлуче и да уопште не дозволе извршавање таквих платних трансакција, што је тренутно, на основу података које су Народној банци Србије доставиле банке, пословна политика више од 80% банака у Републици Србији. Већина банака у Републици Србији примењује појачане мере и радње када су у питању трансакције повезане са ДИ/ПУДИ. Ове мере углавном подразумевају детаљније провере и континуирано праћење активности клијената, у смислу додатних захтева (доказа или документације) који оправдавају извршење таквих трансакција. Неке банке примењују појачане радње и мере у складу са проценама ризика сваког појединачног клијента, док, с друге стране, поједине банке с посебном пажњом прате трансакције које укључују преносе ДИ

17 На основу ЗСПНФТ, ПУДИ је дужан да одбије понуду за успостављање пословног односа, као и извршење трансакције ако не може да изврши радње и мере познавања и праћења странке, укључујући утврђивање порекла имовине која јесте или ће бити предмет пословног односа, односно трансакције.

или врше класификацију клијената који су повезани са ДИ у високоризичне и примењују посебне мере надзора над њиховим трансакцијама. Ове мере укључују праћење плаћања путем платних картица и малих трансакција, са посебним освртом на земље из којих или у које се средства преносе. Једна банка примењује још свеобухватнији приступ, укључујући контролу свих учесника у трансакцији повезаној с ДИ и активно праћење јавно доступних информација о њима. Ова банка такође може захтевати од својих ПУДИ клијената додатна појашњења у вези са корисницима њихових услуга. Такође, неке банке примењују мере праћења прилива и одлива на кварталном нивоу за физичка лица резиденте и нерезиденте, са посебним освртом на трансакције које прелазе 5.000 евра. Приступ банкарског сектора према примени појачаних радњи и мера одражава висок ниво одговорности и озбиљности који се огледа у широком спектру имплементираних мера ради ефикасног управљања ризиком од ПН/ФТ.

Имајући у виду наведено, ризици од ПН/ФТ у овом погледу битно су умањени, али ипак постоје због могућности да се за извршавање трансакција с ДИ користе и други начини плаћања, односно наплате (попут страних институција електронског новца).

Имајући у виду број поднетих САР/ИСА од стране ПУДИ у периоду 2022. и 2023. године, може се оценити да је поднет задовољавајући број САР/ИСА, који се садржински, такође, може оценити као задовољавајући. У прилог наведеном иде и податак да су обвезници (ПУДИ) у већем броју случајева препознали и пријавили УСПН ризик од ПН који се доводи у везу са ДИ.

Глава 7:

ТРЕТМАН РИЗИКА

7.1. Опште

У складу са закључцима из претходних поглавља политика у сектору ДИ/ПУДИ усмерена је на потпуна деанонимизацију трансакција које се извршавају преко ПУДИ те стриктну примену тзв. *travel rule*.

Народна банка Србије од 2018. године спроводи посредни надзор над применом прописа из области СПН/ФТ код ПУДИ. У посматраном периоду, Народна банка Србије је у свакој години извршила посредни надзор код ПУДИ слањем упитника о активностима ПУДИ ради СПН/ФТ, као и другим захтевима за достављање података. Поред тога, Народна банка Србије је у посматраном периоду отпочела два непосредна надзора над оба ПУДИ од којих је један у завршној фази. Оба надзора се спроводе ради свеобухватне провере поступања ПУДИ у складу са ЗДИ, ЗСПНФТ и Законом о ограничавању располагања имовином у циљу спречавања тероризма и ширења оружја за масовно уништење, као и прописа донетих на основу тих закона, имајући у виду да су оба ПУДИ добила дозволу у децембру 2022. године те да су ово први непосредни надзори над њиховим пословањем. Будући непосредни надзори су планирани као циљани надзори у областима виших ризика. Комисија за хартије од вредности је 17. марта 2023. године издала две дозволе за пружање услуга повезаних са дигиталним токенима. Сходно Акционом плану за борбу против прања новца и финансирања тероризма за период 2022–2024. године, Комисија за хартије од вредности је у првој години од давања дозволе за рад наведеним субјектима, покренула редовне непосредне надзоре над овим субјектима по ЗСПНФТ, који су тренутно у завршној фази.

Народна банка Србије као надзорни орган и поред довољних капацитета за вршење надзора над пружањем услуга повезаних с виртуелним валутама, континуирано врши обуке запослених у овој области, како интерног карактера тако и у сарадњи са међународним институцијама, образовним институцијама и страним регулаторима, имајући у виду динамичан развој у области ДИ/ПУДИ. Међутим, потребна су даља улагања у развој капацитета надзорних органа имајући у виду ширење употребе ДИ у Републици Србији, као и додатне обуке на ову тему.

Поред тога, Народна банка Србије континуирано спроводи радионице за приватни сектор како би се одржавали и развијали капацитети приватног сектора да идентификује ризике повезане са употребом ДИ, пре свега како би се обезбедило свеобухватније идентификовање сумњивих трансакција повезаних са ДИ/ПУДИ.

Народна банка Србије одржава добру сарадњу са другим надлежним органима у области спречавања ПН/ФТ, посебно у области ДИ/ПУДИ. Ипак, потребно је јачати сарадњу између превентивних и репресивних органа, те је планирано закључивање споразума о сарадњи између Народне банке Србије, с једне стране, и Министарства унутрашњих послова и Вишег јавног тужилаштва у Београду, с друге стране, у циљу размене података о кривичним делима повезаним с ДИ и ПУДИ.

Премда је правни оквир Републике Србије у области ДИ/ПУДИ уређен по узору на најразвијеније земље у погледу тржишта ДИ и у складу са најсавременијим међународним стандардима у

овој области¹⁸, имајући у виду динамичан развој ове области потребно је редовно преиспитивати адекватност правног оквира који се односи на ДИ у делу који се односи на ризике ПН/ФТ, као и смерница надзорних органа.

У погледу оперативног поступања надлежних органа за спровођење закона, планирано је континуирано вршење обука, повећање технолошке опремљености и унапређење кадрова ових органа, као и коришћење комерцијалних софтвера за праћење и анализе трансакција и правилна едукација за њихово коришћење.

Када је реч о надзорним активностима, планира се континуирано спровођење непосредног и посредног надзора над свим ПУДИ на тржишту Републике Србије, у складу с проценом ризика, као и даље идентификовање лица која се неовлашћено баве пружањем услуга повезаних с ДИ и предузимање прописаних мера. Имајући у виду случајеве Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала и Посебног одељења за високотехнолошки криминал (посебно случај Вишег јавног тужилаштва у Новом Саду из тачке 3.2.), примећено је да ПУДИ не проверавају на адекватан начин порекло новчаних средстава, односно ДИ који се користе у трансакцијама с ДИ, те ће се током надзора посебно обратити пажња на тај сегмент пословања ПУДИ. Намерава се и иницирање сарадње са још страних регулаторних и надзорних тела (поред Луксембурга, Малте, Естоније и Уједињеног Краљевства с којима је Народна банка Србије већ успоставила, односно иницирала ту сарадњу).

7.2. Садашња улагања у ресурсе у области СПН/ФТ (држава) и покретљивост ресурса

Визија Републике Србије у овој области јесте да заштити свој финансијски систем и економију од претњи ПН и ФТ и ширења оружја за масовно уништење, и на тај начин јача интегритет финансијског и нефинансијског сектора и доприноси безбедности и сигурности.

Република Србија редовно ажурира националну процену ризика од ПН/ФТ на основу које доноси националну стратегију за борбу против ПН/ФТ и пратеће акционе планове за спровођење наведених стратегија. Такође, Република Србија има свеобухватан правни оквир за СПН/ФТ у сектору ДИ/ПУДИ који је усклађен са међународним стандардима у овој области.

Такође, ради постизања наведеног циља, значајно је и формирање међуресорног Координационог тела за спречавање прања новца и финансирања тероризма чији су чланови представници најзначајнијих државних институција у борби против ПН/ФТ.

Надзорни органи континуирано развијају кадровске и оперативне капацитете за вршење надзора над ПУДИ. Ипак, неопходно је више едукација на тему ДИ и софтвера за праћење трансакција, што би додатно олакшало посао превентивним и репресивним органима. Такође, потребно је ажурирање и куповина комерцијалних алата за праћење трансакција и блокчејн анализе, које би користили превентивни и репресивни органи.

У посматраном периоду одржане су циљане обуке јавних тужилаца и судија ради упознавања са новинама у правном систему које су настале свеобухватним уређивањем тржишта ДИ у Републици Србији. Ове радионице су биле регионалног карактера (за подручја четири апелациона тужилаштва/судова).

7.3. Резиме и приоритети третмана ризика

На основу закључака из ове процене ризика закључује се да употреба ДИ од стране привредних друштава није висока, а имајући у виду да је обим трансакција привредних друштава по правилу знатно већи од обима трансакција физичких лица, то има своје последице и приликом успостављања приоритета у систему СПН/ФТ.

18 Посебно са Препоруком 15 ФАТФ.

Приоритет представља праћење развоја тржишта ДИ у Републици Србији и разматрање последица које такав евентуалан развој може имати по ПН/ФТ ризике. Благовремена идентификација свих субјеката који се неовлашћено баве пружањем услуга повезаних с ДИ је од кључног значаја, као и инсистирање на доследној примени обавеза ПУДИ које се односе на утврђивање идентитета свих учесника у трансакцији и чување података о томе, нарочито када је реч о прекограничним трансакцијама.

С друге стране, Република Србија прати међународне стандарде у овој области, поготово стандарде за Републику Србију најзначајних међународних тела која се баве борбом против ПН и ФТ (ФАТФ, MONEYVAL). У том смислу, посебно је битно пратити праксе у вршењу надзора над ПУДИ, као и надзора над ФИ чији су клијенти ПУДИ, како би се и ПУДИ и ФИ оспособиле да препознају сумњиве трансакције у овој области и да о њима обавесте надлежне органе. Циљ је и да се врши континуирано оспособљавање и јачање капацитета надзорних органа.

Како би се наставило праћење међународног стандарда у овој области, неопходно је запосленима у УСПН, због природе и динамике посла и праћење развоја тржишта ДИ, обезбедити студијске посете страним партнерским службама, како би се, не само одржао континуитет у раду и препознавање сумњивих трансакција везано за тржиште ДИ, већ и размена знања и искуства са колегама из страних финансијско-обавештајних служби. Запослени у УСПН су у претходном периоду присуствовали обукама које су организовале колеге из Одељења за сузбијање високотехнолошког криминала.

7.4. Смернице за ПУДИ и ФИ

Народна банка Србије, као надзорни орган, редовно комуницира са јавношћу путем својих саопштења и информација које се објављују на њеној интернет презентацији, али и директно, тако што одговара на постављена питања и даје мишљења о примени прописа из своје надлежности. У сарадњи са надзорним органима, УСПН даје мишљења о примени ЗСПНФТ, која се објављују на интернет презентацији УСПН и јавно су доступна за претраживање. Поред тога, Народна банка Србије донела је обавезујуће Смернице за примену одредаба Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма за обвезнике над којима Народна банка Србије врши надзор у којима је посебан део намерен управо за ПУДИ. Такође, у јулу 2021. године Народна банка Србије је дала путем званичног дописа одговоре на питања Удружењу банака Србије у вези с применом ЗДИ и подзаконских аката Народне банке Србије донетих на основу тог закона. Комисија за хартије од вредности је 2021. године донела низ подзаконских аката којима се спроводи ЗДИ. У сарадњи са Организацијом за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) Комисија за хартије од вредности је припремила преглед одговора на најчешће постављана питања у вези са ЗДИ. Комисија за хартије од вредности даје мишљења о примени прописа и стандарда у вези са дигиталним токенима.

Од ПУДИ се очекује строго поштовање наведених прописа, предузимање прописаних радњи и мера познавања и праћења странке, заснованих на процени ризика, као и појачаних радњи и мера у случајевима прописаним ЗСПНФТ. Посебну пажњу ПУДИ треба да обрате на клијенте функционере, као и на клијенте нерезиденте, којих може да буде више у овом сектору због природе сектора ДИ/ПУДИ, а који могу да буду из држава које имају стратешке недостатке у систему СПН/ФТ. ПУДИ треба да буду свесни да се за кршење обавеза утврђених законима и другим прописима изричу мере и казне утврђене ЗДИ, као и да постоји могућност одузимања дозволе за пружање услуга повезаних с ДИ за теже повреде прописа којима се уређује СПН/ФТ.

7.5. Прекогранични надзор и спровођење СПН/ФТ

ЗДИ уређена је и сарадња надзорних органа са органима страних држава надлежним за надзор над ПУДИ и тржиштем ДИ. Народна банка Србије је у фебруару 2023. године закључила

Споразум о сарадњи са Комисијом за надзор финансијског сектора Луксембурга (*The Commission de Surveillance du Secteur Financier – CSSF*), а у августу 2024. године Споразум о сарадњи са Управом за финансијске услуге Малте (*Malta Financial Services Authority*). У току су консултације и преговори око закључења споразума о сарадњи и са Финансијско-обавештајном службом Малте, као и са Финансијско-обавештајном службом Естоније. Народна банка Србије је иницирала закључење споразума о сарадњи и са Управом за финансијско тржиште Уједињеног Краљевства. Поступајући по примљеном захтеву, Комисија је, на основу Меморандума о разумевању са Међународном организацијом комисија за хартије од вредности (*IOSCO*), иницирала службену комуникацију са Комисијом за финансијски надзор Републике Пољске у предмету који садржи елементе употребе ДИ. Народна банка Србије и Комисија за хартије од вредности закључиле су 23. јуна 2021. године Споразум о сарадњи којим су ближе уредиле начин сарадње и размене података ради вршења и унапређења надзора, одлучивања у управним поступцима и обављања других послова утврђених ЗДИ. Предмет овог споразума је и сарадња у вези са надзором у области СПН/ФТ.

У погледу репресивног дела система, значајно је истаћи случај међународне сарадње с надлежним органима Републике Кореје и случај заједничке акције тужилаштва Савезне Републике Немачке и Републике Србије (више информација о овим случајевима доступно је у одељку 5.2.).

7.6. Мере које не спадају у СПН/ФТ

Додатне мере које не спадају у СПН/ФТ а утичу на ублажавање ризика ПН/ФТ се огледају у рестрикцијама које постављају прописи из области девизног пословања (имајући у виду да Република Србија још увек није либерализовала све трансакције у односу са иностранством), али и у одредбама прописа који регулишу ДИ а не односе се посебно на област СПН/ФТ¹⁹, као и одредбама прописа из области информационе безбедности. Поред тога, Народна банка Србије води евиденцију правних лица и предузетника који имају виртуелне валуте, при чему обавезу достављања података имају или домаћи ПУДИ за трансакције обављене преко њих или сама правна лица и предузетници ако су до ДИ дошли на други начин (рударењем или П2П стицањем).

7.7. Финансијско укључивање

Правна лица и предузетници у Републици Србији имају обавезу да отворе текући рачун у банци и послују искључиво преко рачуна, као и да сав новац примљен у готовом новцу уплате у прописаном року на рачун у банци. Физичка лица су такође највећим делом укључена у регуларне финансијске токове²⁰. Поред тога, велики број корисника интернет и мобилног банкарства у односу на број становника смањује ризике који се тичу финансијске искључености. Имајући у виду висок степен дигитализације финансијских услуга у Републици Србији, може се рећи да све то утиче на смањење ризика у вези с коришћењем ДИ у свакодневном пословању и њихову смањену употребу. Као повећане ризике у вези с коришћењем ДИ у свакодневном пословању посебно се истиче њихово коришћење за незаконите активности, као што је учествовање у играма на срећу које организују страни приређивачи и недовољна едукација грађана и приватног сектора о карактеристикама и трошковима ДИ, због чега би се у наредном периоду предузеле мере на повећању свести грађана у вези с ДИ.

19 ЗДИ уређене су и бројне друге обавезе које се односе на сигурност пословања ПУДИ, као што су капитални захтеви, обавеза успостављања система управљања ризицима и унутрашњих контрола, унутрашња ревизија, захтеви у вези са ИТ системом, вођење евиденције корисника чија новчана средства држи ПУДИ и заштита тих средстава и др.

20 Томе је нарочито допринела и измена Закона о платним услугама из 2018. године којим је имплементирана Директива ЕУ о праву на основни рачун.

7.8. Даље праћење и надзор

Народна банка Србије од 2018. године врши надзор над домаћим ПУДИ примењујући приступ заснован на процени ризика. Народна банка Србије надзор је вршила у складу са ЗСПНФТ, смерницама за примену тог закона код обвезника над којима Народна банка Србије врши надзор и сопственом интерном методологијом за вршење надзора. У наредном периоду планира се континуирани непосредни и посредни надзор над свим ПУДИ који имају дозволу надзорних органа, у складу с проценом ризика. Поред испуњења свих других услова који се односе на СПН/ФТ (који се оцењују и у поступку лицензирања), посебна пажња биће посвећена надзору над успостављањем пословног односа с клијентима и примени тзв. *travel rule* при извршавању трансакција с ДИ. Поред тога, надзорни органи вршиће континуирани надзор над неовлашћеним пружањем услуга повезаних с ДИ и благовремено идентификовање свих субјеката који немају дозволу, а пружају услуге на тржишту Републике Србије, као и предузимање мера према тим субјектима.

7.9. Саопштавање

Табела 4: Сумарна табела фактора ризика

Бр.	Опис ризичног догађаја	Повезана претња	Повезане рањивости	Процена вероватноће	Процена последица	Вредновање (рејтинг ризика)
Према претходном (предикатном) кривичном делу						
1.	Тешка крађа	Употреба отуђених средстава са дигиталних новчаника за ПН/ФТ.	Недовољна свест и знање корисника, шифровање података корисника, проблеми у примени регулаторног оквира, недостатак судске праксе	3	0,5	1,5
2.	Уцењивачки софтвер			3	0,5	1,5
3.	Превара			4	0,75	3
4.	Остале преваре			2	0,5	1
5.	Замена новчаних средстава која су стечена криминалним активностима (неовлашћено располагање новчаним средствима с платних рачуна у банкама) за ДИ преко ПУДИ	Злоупотреба података корисника банкарских услуга од стране одговорних лица у банкама или фалсификовање тих података, прикупљена или отуђена средства се користе за ПН/ФТ.	Слабости у погледу утврђивања порекла новчаних средстава и/или ДИ приликом вршења трансакција код ПУДИ.	2	0,5	1
Према субјекту						
6.	Транзитно (слојевито) ПН од стране нерезидената	Уочено повећање броја нерезидената клијената повећава потенцијалну претњу од екстерних предиката.	База клијената ПУДИ у Републици Србији ограничена је првенствено на резиденте физичка лица, која обављају једноставне ДИ трансакције, док су категорије већег ризика као што су правна лица, нерезиденти, ПЕП и НПО малобројне, а <i>de facto</i> надзорни орган може да спроведе детаљан надзор над њиховим пословањем преко ПУДИ ако је потребно. Све ове категорије клијената су биле предмет провера током недавног непосредног надзора ПУДИ.	1	0,5	0,5
7.	ПН од резидената из предикатног кривичног дела домаћег порекла			2	1	2

Бр.	Опис ризичног догађаја	Повезана претња	Повезане рањивости	Процена вероватноће	Процена последица	Вредновање (рејтинг ризика)
Према врсти ДИ						
8.	Коришћење виртуелне валуте <i>Bitcoin</i> за ПН	Домаћа или страна предикатна кривична дела.	Рањивости повезане са нелиценцираним или страним активностима с ДИ.	2	0,75	1,5
9.	Коришћење виртуелне валуте <i>Litecoin</i> за ПН			2	0,75	1,5
10.	Коришћење анонимне ДИ (<i>privacy coins</i>)			1	0,5	0,5
Према привредном субјекту						
11.	Повезаност с ПУДИ који су основани или послују у земљама које не уређују област ДИ/ПУДИ и не захтевају лицензирање ових обвезника	Домаћа или страна предикатна кривична дела.	Рањивости повезане са нелиценцираним или страним активностима с ДИ.	1	0,5	0,5
12.	Употреба нелиценцираних ПУДИ			1	0,25	0,25
Према финансијском сектору/нефинансијском сектору						
13.	Интеграција „прљавог новца“ из иностраних преварних активности са ДИ у некретнине	Претња која потиче од предикатних кривичних дела из домаћих извора и умешаности у међународне преварне активности; Стране претње од преваре у вези са ДИ.	Рањивости у контролама нефинансијског сектора око куповине некретнина (адвокати, нотари, агенти за некретнине) и приређивача игара на срећу.	2	0,8	1,6
14.	Раслојавање „прљавог новца“ употребом ДИ и онлајн игара на срећу			1	0,2	0,2
Финансирање тероризма						
15.	Коришћење виртуелне валуте <i>Bitcoin</i> за ФТ	Домаћа или страна предикатна кривична дела.	Рањивости повезане са нелиценцираним или страним активностима с ДИ.	2	0,75	1,5
16.	Коришћење виртуелне валуте <i>Litecoin</i> за ФТ			2	0,75	1,5
17.	Коришћење анонимне ДИ (<i>privacy coins</i>)			1	0,5	0,5

Табела 5: Сумарна табела за интегрисани третман ризика

Област	Опис акције	Приоритет	Надлежни орган	Рок
Секторска политика	<p>Потпуна деанонимизација трансакција које се извршавају преко ПУДИ (стриктна примена тзв. <i>travel rule</i>)</p> <p>Благовремена идентификација и санкционисање свих ПУДИ који неовлашћено пружају услуге повезане с ДИ</p> <p>Обука и унапређење кадрова надлежних органа за спровођење закона</p> <p>Организовање радионица за приватни сектор</p> <p>Сарадња између надлежних органа Закључивање споразума о сарадњи између НБС, с једне стране, и МУП-а и надлежног тужилаштва, с друге стране, о размени података о кривичним делима повезаним с ДИ и ПУДИ</p>	Висок	<p>Народна банка Србије</p> <p>Комисија за хартије од вредности</p> <p>Надлежни правосудни органи</p> <p>МУП</p> <p>УСПН</p>	Континуирано
Законодавство	<p>Редовно преиспитивање адекватности законских решења која се односе на ДИ у делу који се односи на ризике ПН/ФТ</p>	Низак	<p>Народна банка Србије (као Уставом овлашћени предлагач закона и надзорни орган)</p> <p>Министарство финансија (као надлежна институција која припрема законе које предлаже Влада)</p> <p>Комисија за хартије од вредности (као надзорни орган)</p>	Континуирано
Регулаторни оквир	<p>Редовно преиспитивање адекватности регулаторног оквира који се односи на ДИ у делу који се односи на ризике ПН/ФТ, нарочито када је реч о смерницама надзорних органа и усклађивањем с најновијим регулаторним трендовима и међународним стандардима (нпр. ФАТФ смернице)</p>	Средњи	<p>Народна банка Србије</p> <p>Комисија за хартије од вредности</p>	Континуирано
Институционални оквир	<p>Редовно преиспитивање адекватности институционалног оквира која се односе на ДИ у делу који се односи на ризике ПН/ФТ, као и даље унапређење капацитета надзорних органа</p>	Низак	<p>Народна банка Србије</p> <p>Комисија за хартије од вредности</p> <p>УСПН</p>	Континуирано

Област	Опис акције	Приоритет	Надлежни орган	Рок
Оперативна активност (спровођење реда и закона)	Обука, технолошка опремљеност и унапређење кадрова надлежних органа за спровођење закона	Висок	Органи за спровођење закона	1. јануар 2025. године
Надзорна активност	Континуирано спровођење посредног и непосредног надзора над ПУДИ, у складу с проценом ризика, као и идентификовање лица која се неовлашћено баве пружањем услуга повезаних с ДИ и предузимање мера Иницирање сарадње са још страних регулаторних и надзорних тела	Висок	Народна банка Србије Комисија за хартије од вредности	Континуирано
Истраживање	Унапређење праћења активности ПУДИ без потребе за непосредним надзором, као и идентификовања лица која се неовлашћено баве пружањем услуга повезаних с ДИ	Средњи	Народна банка Србије	Континуирано

Глава 8:

КРИТЕРИЈУМИ ЗА ПРОФИЛИСАЊЕ РИЗИКА И ПРОЦЕДУРЕ ЗА ВРЕДНОВАЊЕ РИЗИКА КОНКРЕТНИХ ПУДИ

8.1. Резимирање претњи, рањивости и ризика

У посматраном периоду било је неколико наведених случајева употребе ДИ за сврхе ПН. У Републици Србији није било забележених случајева ФТ употребом ДИ или од стране ПУДИ. Такође, није било одузете ДИ нити привремено обустављених трансакција виртуелних валута. Основни разлог је занемарљиви обим коришћења ДИ у привредном сектору због забране директног прихвата ДИ у замену за робу и/или услуге, забрана коришћења ДИ од стране финансијског сектора, релативно мали број корисника ДИ, од којих су већина физичка лица резиденти, умерено усвајање савремених дигиталних алата, ограничења у девизном пословању и мали број ПУДИ који послује на територији Републике Србије. Вредност сектора ПУДИ и обима трансакција с ДИ у односу на финансијски сектор је апсолутно занемарљива.

Треба имати у виду и мали број ПУДИ у Републици Србији, посебно у поређењу са другим европским земљама, што ограничава његов потенцијал да се сматра међународним крипто центром. Примера ради, према аналитичким подацима компаније *Coincub*, у Европи је између марта и априла 2023. године било регистровано 1.577 ПУДИ у 20 земаља (у поређењу с два лиценцирана ПУДИ у Републици Србији), од чега, примера ради, у Бугарској (која је спровела процену ризика у сектору ДИ и ПУДИ) – 84 ПУДИ,²¹ у Хрватској је регистровано осам ПУДИ.²² Такође, треба имати у виду да Република Србија већ други пут спроводи секторску процену ризика за ДИ и ПУДИ (у поређењу, примера ради, с Мађарском која тек ради на таквој процени ризика²³).

Када је реч о претњама, очигледно је да један део претњи долази од чињенице да ДИ може да се преноси путем П2П трансакција, децентрализоване размене и на тзв. ОТЦ тржишту мимо лиценцираних ПУДИ што онемогућава утврђивање ко су учесници у трансакцији и без спровођења претходних мера познавања и праћења странке. Анонимност појединих виртуелних валута (*privacy coins*) додатно појачава претње. Практично посматрано, ОТЦ тржиште је често ван домашаја надзорних органа. Ово су претње које се односе пре свега на ФТ, али у одређеној мери могу се односити и на ПН. Претње се огледају и у могућности да се новац прибављен криминалним радњама може заменити за ДИ на ОТЦ тржишту или коришћењем сарадње с појединим нерегулисаним ПУДИ у иностранству. Поједини картични системи плаћања омогућавају обављање трансакција с виртуелним валутама тиме што се несметано извршавају трансфери ка глобалним платформама за трговање ДИ, чиме се онемогућава претходна контрола банке и документације клијента који врши плаћање према иностранству у складу с прописима којима се уређује платни промет са иностранством. Недавне регулаторне промене су побољшале доступност података о трансакцијама с виртуелним валутама од ПУДИ, банака и других пружалаца платних услуга, као и картичних система плаћања, увођењем обавезе редовног извештавања Народне банке

21 Извор: <https://coincub.com/ranking/crypto-licences-report-2023/>.

22 Извор: <https://www.hanfa.hr/podrucja-nadzora/virtualne-valute/registar-pruzatelja-usluga-virtualne-imovine/>.

23 Извор: <https://rm.coe.int/moneyval-2024-3-hy-5thround-6thenhfur/1680b06af8>.

Србије. Претња је и недовољно развијена свест грађана о карактеристикама виртуелних валута, чиме представљају значајан извор ризика за преваре у овој области без могућности заштите надлежних органа у Републици Србије код прекограничних трансакција.

Претње се односе на могућност коришћења виртуелних валута за извршење кривичних дела која се односе на превару, фалсификовање и злоупотребу платних картица, пореску евазију, безбедност рачунарских података (уцењивачки софтвер), учешће у организованим криминалним групама, рекетирање, трговину дрогом, изнуду, уцене и повреду интелектуалне својине, од којих за неке постоје конкретни случајеви надлежних органа у Републици Србији. Висок ризик постоји и у вези с незаконитим коцкањем. Претње се односе и на могућност да ПУДИ који има лиценцу надзорног органа у Републици Србији буде злоупотребљен од криминалаца за вршење кривичних дела, и то у свим фазама, од уношења средстава у ПУДИ, преко раслојавања путем разних врста трансакција с ДИ (посебно тзв. *chain hopping*), до изношења средстава од ПУДИ као „легалног” у друге ФИ (тзв. интеграција). Глобалне претње проистичу из могућности да се злоупотребе глобалне платформе за трговину ДИ, нарочито оне које долазе из земаља које нису примениле међународне стандарде у области СПН/ФТ.

Када је реч о рањивости, оне проистичу пре свега из анонимности поједине ДИ и могућности да се она користи по основу П2П трансакција, у децентрализованом размени и на ОТЦ тржишту, имајући у виду забрану пружања услуга повезаних с анонимном ДИ у Републици Србији. Безбедност коришћења технологија које омогућавају трансакције с ДИ такође може да буде извор рањивости. Рањивост ПУДИ је изражена код оних ПУДИ који се баве заменом ДИ за законско средство плаћања у смислу адекватног спровођења радњи и мера које се односе на утврђивање порекла имовине. Рањивост проистиче и из чињенице да поједине земље нису примениле минималне стандарде који се односе на лиценцирање/регистрацију ПУДИ и примену других стандарда за ПУДИ у области СПН/ФТ, што слаби глобални и прекогранични систем у тој области услед могућности за лаки пренос ДИ. Рањивост је ублажена ефикасном међународном сарадњом истражних органа у прекограничним случајевима ПН и предикатних кривичних дела, као и успостављањем сарадње надзорних органа у Републици Србији са надлежним органима у иностранству, као и *de facto* забрану успостављања пословне сарадње ПУДИ са страним ПУДИ из земаља које не примењују међународне стандарде у области СПН/ФТ. У односу на виртуелне валуте, рањивост система је мања када је реч о инвестиционим и корисничким токенима услед природе тих токена и тога да су они обично везани за конкретан пројекат, издаваоца или услугу и не представљају универзално средство размене.

Иако постоје бројна ограничења у погледу употребе ДИ која се односе на привредни сектор и грађане (строжа регулатива у односу на глобалне стандарде у области СПН/ФТ), како у прекограничном пословању тако и у домаћим трансакцијама, као и мали број лиценцираних ПУДИ у Републици Србији, приметан је повећан удео ДИ, посебно виртуелних валута, у свакодневним трансакцијама, све већи број банака које омогућавају извршење платних трансакција повезаних с куповином и продајом виртуелних валута (иако банке примењују појачане радње и мере у тим случајевима, а број банака које омогућавају извршење тих трансакција је и даље занемарљив у односу на укупан број ФИ), као и већи број случајева злоупотребе ДИ за вршење кривичних дела, укључујући и ПН и предикатна кривична дела за ПН – због чега ризик оцењујемо као средње висок у вези с трансакцијама с виртуелним валутама, а низак када је реч о инвестиционим и корисничким токенима. У наредном периоду континуирано ће се пратити сви ризици и у зависности од развоја тржишта могућа је промена ове оцене, на основу закључака изведених у поступку контроле и редовног праћења статистичких података из области платног промета са иностранством и у вези с домаћим трансакцијама које се односе на ДИ, повећања употребе ДИ у свакодневном пословању, као и на основу праћења извршења кривичних дела која су повезана с ДИ. Такође, ради адекватног праћења трансакција са ДИ од стране надлежних органа планиран је приступ додатним комерцијалним алатима за блокчејн анализе.

У вези са идентификованим инхерентним ризиком предвиђене су бројне мере за ублажавање ризика које су представљене у глави 7. Међутим, упркос томе главни резидуални ризик произлази из чињенице да ДИ може да се преноси путем П2П трансакција, децентрализоване размене и на тзв. ОТЦ тржишту мимо лиценцираних ПУДИ што онемогућава утврђивање ко су учесници у

трансакцији имајући у виду да изостаје спровођење претходних мера познавања и праћења странке. Дobar пример резидуалног ризика представља и чињеница да се забрана употребе анонимне ДИ не може применити у случају поменутих трансакција.

8.2. Идентификација ПУДИ који подлежу надзору

У Републици Србији услуге повезане с ДИ може пружати само привредно друштво које има седиште у Републици Србији и дозволу за пружање услуга повезаних с ДИ. То значи да компанија из иностранства која пружа услуге повезане с ДИ и која намерава да има било који облик комерцијалног присуства у Републици Србији (нпр. инсталирање криптомата или отварање рачуна у српској банци), мора да оснује привредно друштво у Републици Србији и прибави дозволу Народне банке Србије и/или Комисије за хартије од вредности. Поред тога, ако домаћи ПУДИ намерава да пружа услуге у иностранству, неопходно је да пре тога прибави сагласност Народне банке Србије и/или Комисије за хартије од вредности и испуни све прописане услове, укључујући и доказе да су прописи стране државе усклађени с међународним стандардима у области СПН/ФТ и да није онемогућен надзор надзорног органа Републике Србије у тој земљи.

Домаћи ПУДИ су дужни да надзорним органима у Републици Србији у поступку лиценцирања и пре успостављања сарадње доставе списак свих иностраних ПУДИ с којима послују, чиме се смањују ризици пословања са иностраним ПУДИ који не примењују адекватне мере у овој области. ПУДИ је дужан да без одлагања обавести надзорни орган о свим променама чињеница или околности на основу којих је донето решење о давању дозволе за пружање услуга повезаних с ДИ, укључујући промене података о иностраним ПУДИ с којима послује, као и да том органу истовремено достави измењену документацију и податке који су достављени уз захтев за давање дозволе.

Надзорне активности над ПУДИ у Републици Србији обављају Народна банка Србије и Комисија за хартије од вредности, а тај надзор је заснован на процени ризика. Народна банка Србије надзор врши у складу са ЗСПНФТ, Смерницама за примену ЗСПНФТ код обвезника над којима НБС врши надзор и сопственим интерним методологијама за процену ризика и вршење надзора. Комисија за хартије од вредности надзор над ПУДИ спроводи у складу са ЗДИ, ЗСПНФТ, Правилнику о надзору који спроводи Комисија за хартије од вредности, као и осталим интерним актима који прописују методолошке аспекте процене ризика пружаоца услуга повезаних с дигиталним токенима.

У Народној банци Србије и код других надзорних органа редовно се врше провере расположивих информација о томе да ли поједина лица неовлашћено пружају услуге повезане с ДИ. То се врши редовним претрагама интернета, друштвених мрежа и информација с тржишта. У досадашњој пракси информације су добијане и од домаћих ПУДИ, банака и грађана, као и од других надлежних органа (МУП, УСПН и сл.). Свим обвезницима је на располагању регистар лиценцираних ПУДИ у Републици Србији који је доступан преко вебсајта Народне банке Србије због чега ФИ и други обвезници према ЗСПНФТ немају потешкоћа у идентификовању ПУДИ који се овлашћено/неовлашћено баве пружањем услуга повезаних с ДИ. Народна банка Србије је према 29 правних лица, предузетника и физичких лица покренула поступак провере због сумње да неовлашћено пружају услуге повезане с ДИ.

8.3. Утврђивање приоритета међу ПУДИ у сврху надзора

План је да се направи процена ризика сваког појединачног ПУДИ, и да се у односу на појединачни степен ризика припреми годишњи план надзора у којем приоритет имају ПУДИ са највећим утврђеним системским ризиком.

СПИСАК ПРЕДСТАВНИКА ИНСТИТУЦИЈА УКЉУЧЕНИХ У ПРОЦЕС НАЦИОНАЛНЕ ПРОЦЕНЕ РИЗИКА

Национални координатор (НРА)		
	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Јелена Пантелић
Институција		Име и презиме
1.	Безбедносно-информативна агенција	Мане Гајић
2.	Безбедносно-информативна агенција	Драгана Видаковић
3.	Канцеларија Савета за националну безбедност и заштиту тајних података	Сања Дашић, координатор
4.	Канцеларија Савета за националну безбедност и заштиту тајних података	Дејан Николић
5.	Комисија за хартије од вредности	Горан Купрешанин, координатор
6.	Врховни суд	Татјана Вуковић
7.	Министарство унутрашњих послова	Небојша Адамовић
8.	Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца	Данијела Танић Зафировић, координатор
9.	Министарство финансија – Управа за спречавање прања новца	Татјана Јеросимић, координатор
10.	Народна банка Србије	Виолета Бојић, координатор
11.	Народна банка Србије	Драган Михаиловић
12.	Врховно јавно тужилаштво	Миљко Радисављевић, координатор
13.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Владимир Стевановић, координатор
14.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Јасмина Милановић Ганић, координатор
15.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Маријана Симић Вујашевић, координатор
16.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Александар Исаиловић
17.	Министарство правде	Златко Петровић
18.	Министарство правде	Магдалена Марковић
19.	Министарство правде	Јована Кутањац

Национална процена ризика

Представници		
	Институција	Име и презиме
1.	Управа за спречавање прања новца (Сектор за аналитику и спречавање прања новца) – Подгрупа „Финансијски сектор”	Драгана Николић Ракар
2.	Управа за спречавање прања новца (Сектор за аналитику и спречавање прања новца) – Подгрупа „Нефинансијски сектор”	Владимир Ђокић
3.	Управа за спречавање прања новца (Сектор за аналитику и спречавање прања новца) – Подгрупа „Финансирање тероризма”	Ђорђевић Вујичић
4.	Управа за спречавање прања новца (Група за правне послове и усклађивање прописа са међународним стандардима) – Подгрупа „Рањивост система”	Марина Нојкић Лазаревић
5.	Управа за спречавање прања новца (Одсек за надзор) – Подгрупа „Нефинансијски сектор”	Игор Грбовић
6.	Управа за спречавање прања новца (Одсек за надзор) – Подгрупа „Нефинансијски сектор”	Милица Кљајић
7.	Управа за спречавање прања новца (Сектор за аналитику и спречавање прања новца) – Подгрупа „Претње систему”	Душан Гутић
8.	Управа за спречавање прања новца (Сектор за аналитику и спречавање прања новца) – Подгрупа „Претње систему”	Сања Кијановић
9.	Комисија за хартије од вредности	Ирена Радуловић
10.	Комисија за хартије од вредности	Александар Божовић
11.	Комисија за хартије од вредности	Дејана Кресовић
12.	Комисија за хартије од вредности	Никола Бугарин
13.	Комисија за хартије од вредности	Ивана Ђурђевић
14.	Комисија за хартије од вредности	Владан Гајић
15.	Комисија за хартије од вредности	Весна Ступљанин
16.	Министарство спољних послова	Милош Јончић
17.	Министарство спољних послова	Милан Гојковић
18.	Министарство спољних послова	Сања Ковач
19.	Министарство финансија – Управа за игре на срећу	Биљана Мурганић
20.	Министарство финансија – Управа за игре на срећу	Верица Чугаљ
21.	Министарство финансија – Управа за игре на срећу	Елеонора Синђелић
22.	Министарство финансија – Управа за игре на срећу	Милош Станковић
23.	Министарство информисања и телекомуникација	Марија Вучинић
24.	Министарство информисања и телекомуникација	Слађана Станимировић
25.	Министарство информисања и телекомуникација	Биљана Стајковић Матовић
26.	Министарство финансија – Управа царина	Веселин Чубровић
27.	Министарство финансија – Управа царина	Игор Јиндра
28.	Министарство финансија – Управа царина	Саша Нешић
29.	Агенција за привредне регистре – Регистар финансијских извештаја	Марина Ђукић

Списак представника институција укључених у процес

Представници		
	Институција	Име и презиме
30.	Агенција за привредне регистре – Регистар финансијских извештаја	Весна Цумбо
31.	Агенција за привредне регистре – Регистар привредних субјеката	Марија Пајић
32.	Агенција за привредне регистре – Регистар привредних субјеката	Биљана Ваљаревић
33.	Агенција за привредне регистре – Регистар привредних субјеката	Јелена Чукић
34.	Агенција за привредне регистре – Регистар привредних субјеката	Марга Житко
35.	Агенција за привредне регистре – помоћник руководиоца оператера	Дијана Првуловић
36.	Агенција за привредне регистре – Регистар заложног права и Регистар финансијског лизинга	Тамара Ђукановић
37.	Агенција за привредне регистре – Регистар удружења	Јована Јанковић
38.	Агенција за привредне регистре – Централна евиденција обједињених процедура за издавање аката у остваривању права на изградњу и употребу објеката	Ружица Ускововић
39.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Анђела Роглић
40.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Јелена Кркаловић
41.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Мирјана Дамјановић
42.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Снежана Обренов Ивановић
43.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Соња Ранђеловић
44.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Јелена Поповић
45.	Министарство унутрашње и спољне трговине	Јелена Петровић
46.	Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности	Ивана Килибарда
47.	Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности	Александра Павловић
48.	Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности	Жељко Вуловић
49.	Јавнобележничка комора Србије	Александра Стевановић
50.	Јавнобележничка комора Србије	Марко Томић
51.	Јавнобележничка комора Србије	Саша Бошковић
52.	Јавнобележничка комора Србије	Душанка Жунџић
53.	Јавнобележничка комора Србије	Јадранка Голубовић
54.	Адвокатска комора Србије	Урош Цветојевић
55.	Адвокатска комора Србије	Милош Мршовић
56.	Адвокатска комора Србије	Душан Дробњаковић
57.	Врховни суд	Татјана Вуковић
58.	Врховни суд	Гордана Којић
59.	Врховни суд	Ивана Булован

Национална процена ризика

Представници Институција		Име и презиме
60.	Врховни суд	Јасмина Љубичић
61.	Врховни суд	Наташа Младеновић
62.	Виши суд у Београду	Наташа Албијанић
63.	Виши суд у Београду	Зоран Бурсаћ
64.	Виши суд у Београду	Драгана Марковић
65.	Виши суд у Београду	Мирјана Цицић
66.	Виши суд у Нишу	Јелена Миладиновић
67.	Виши суд у Нишу	Бојан Вујачић
68.	Виши суд у Краљеву	Весна Спасић
69.	Виши суд у Краљеву	Гордана Крстић
70.	Виши суд у Новом Саду	Ана Стаменић
71.	Виши суд у Новом Саду	Ђорђе Радовановић,
72.	Први основни суд у Београду	Александар Ђорђевић
73.	Други основни суд у Београду	Дејан Гарић
74.	Други основни суд у Београду	Лука Пантелић
75.	Апелациони суд у Београду	Душанка Ђорђевић
76.	Апелациони суд у Београду	Гордана Ивковић
77.	Апелациони суд у Београду	Наташа Милосављевић Миљковић
78.	Апелациони суд у Новом Саду	Боривој Пап
79.	Апелациони суд у Новом Саду	Наташа Бањац
80.	Апелациони суд у Крагујевцу	Александар Блануша
81.	Апелациони суд у Крагујевцу	Радоман Спарић
82.	Апелациони суд у Нишу	Јасмина Јововић
83.	Апелациони суд у Нишу	Иван Булатовић
84.	Прекршајни апелациони суд у Београду	Маја Вадњал
85.	Прекршајни апелациони суд у Београду	Марија Мимица
86.	Привредни суд у Београду	Гордана Ратковић
87.	Привредни суд у Београду	Драгана Стојановић
88.	Привредни апелациони суд у Београду	Златан Дмитрић
89.	Привредни апелациони суд у Београду	Срђан Никић
90.	Управни суд у Београду	Братислав Ђокић
91.	Управни суд у Београду	Зорица Китановић
92.	Врховно јавно тужилаштво	Миљко Радисављевић
93.	Врховно јавно тужилаштво	Тања Васиљевић Вељковић
94.	Врховно јавно тужилаштво	Зоран Петрић

Списак представника институција укључених у процес

Представници		
	Институција	Име и презиме
95.	Врховно јавно тужилаштво	Ана Клипа
96.	Врховно јавно тужилаштво	Маја Томовић
97.	Врховно јавно тужилаштво	Милена Манојловић Недељковић
98.	Апелационо јавно тужилаштво Београд	Томислав Килибарда
99.	Апелационо јавно тужилаштво Београд	Лидија Комлен
100.	Апелационо јавно тужилаштво Ниш	Небојша Тасић
101.	Апелационо јавно тужилаштво Ниш	Тања Исаиловић
102.	Апелационо јавно тужилаштво Нови Сад	Тања Лагумџија
103.	Апелационо јавно тужилаштво Нови Сад	Драгана Тадић
104.	Апелационо јавно тужилаштво Крагујевац	Милијана Дончић
105.	Апелационо јавно тужилаштво Крагујевац	Душан Зубовић
106.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Влада Стојнић
107.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Лидија Јозић
108.	Јавно тужилаштво за организовани криминал	Раде Бајић
109.	Тужилаштво за високо технолошки криминал	Борис Мајлат
110.	Тужилаштво за високо технолошки криминал	Сања Цинцаревић
111.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Београду	Јелена Зилкић
112.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Београду	Марта Церовић Оцокољић
113.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Београду	Тијана Матаругић
114.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Београду	Бранкица Марић
115.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Нишу	Драгољуб Миладиновић
116.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Нишу	Јелена Паповић Миладиновић
117.	Основно јавно тужилаштво у Нишу	Нина Миленовић
118.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Краљеву	Сања Протић
119.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Краљеву	Бранислав Павловић
120.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Краљеву	Селена Тапушковић
121.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Новом Саду	Видак Даковић
122.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Новом Саду	Александар Барац
123.	Више јавно тужилаштво – Посебно одељење у Новом Саду	Олга Дамјановић
124.	Министарство унутрашњих послова	Владимир Бачић
125.	Министарство унутрашњих послова	Ненад Антонијевић
126.	Министарство унутрашњих послова	Трифун Миловановић
127.	Министарство унутрашњих послова	Милан Пејчић
128.	Министарство унутрашњих послова	Сања Богетић
129.	Министарство унутрашњих послова	Вељко Маринковић

Национална процена ризика

	Представници Институција	Име и презиме
130.	Министарство унутрашњих послова	Милена Милојковић
131.	Министарство унутрашњих послова	Весна Зечевић
132.	Министарство унутрашњих послова	Петар Јуришић
133.	Министарство унутрашњих послова	др Сениша Достих
134.	Министарство унутрашњих послова	Златко Ђурић
135.	Народна банка Србије (Сектор за економска истраживања и статистику)	Александар Пинкуљ
136.	Народна банка Србије (Сектор за принудну наплату)	Здравко Колунчић
137.	Народна банка Србије (Сектор за принудну наплату)	Јелена Милић
138.	Народна банка Србије (Сектор за надзор над обављањем делатности осигурања)	Рада Јевтић
139.	Народна банка Србије (Сектор за надзор над обављањем делатности осигурања)	Данило Милошевић
140.	Народна банка Србије (Сектор за девизне послове и кредитне односе са иностранством)	Санда Малевих
141.	Народна банка Србије (Сектор за девизне послове и кредитне односе са иностранством)	Љупка Милошевић
142.	Народна банка Србије (Сектор за контролу пословања банака)	Снежана Краговац
143.	Народна банка Србије (Сектор за контролу пословања банака)	Сандра Јовановић
144.	Народна банка Србије (Сектор за контролу пословања банака)	Александра Медан
145.	Народна банка Србије (Сектор за платни систем)	Кристина Трајковић
146.	Народна банка Србије (Сектор за платни систем)	Маја Латиновић
147.	Народна банка Србије (Дирекција за законодавно – правне послове)	Филип Савић
148.	Народна банка Србије (Центар за посебну контролу – AML)	мр Срђан Миловановић
149.	Народна банка Србије (Центар за посебну контролу – AML)	Силвија Дуванчић Гујаничић
150.	Народна банка Србије (Центар за посебну контролу – AML)	Драгана Јовановић
151.	Народна банка Србије (Центар за посебну контролу – AML)	Ненад Јездимировић
152.	Народна банка Србије (Центар за посебну контролу – AML)	Марија Ружић
153.	Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог (Сектор за сарадњу са цивилним друштвом)	Жарко Степановић
154.	Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог (Сектор за сарадњу са цивилним друштвом)	Сања Атанковић Опачић
155.	Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог (Сектор за сарадњу са цивилним друштвом)	Бранка Лазић
156.	Пореска управа (Одељење унутрашње контроле)	Небојша Костић
157.	Пореска управа (Сектор пореске полиције)	Бобан Ничић

Списак представника институција укључених у процес

Представници		
	Институција	Име и презиме
158.	Пореска управа (Сектор за контролу)	Владимир Јовичић
159.	Министарство правде – Дирекција за управљање имовином	Владимир Ђеклић
160.	Министарство правде – Дирекција за управљање имовином	Мирјана Милосављевић Зорић
161.	Републички завод за статистику	Весна Зајц
162.	Републички завод за статистику	Дијана Додиг Букилица
163.	Републички геодетски завод	Снежана Јосиповић
164.	Републички геодетски завод	Блажо Филиповић
165.	Координациона комисија за инспекцијски надзор	Бранислава Ђилас
166.	Координациона комисија за инспекцијски надзор	Лидија Вајагић
167.	Агенција за спречавање корупције	Предраг Кнежевић
168.	Агенција за спречавање корупције	Марија Парезановић Брадара
169.	Војнообавештајна агенција	Његош Копитић
170.	Војнообавештајна агенција	Никола Галић
171.	Војнобезбедносна агенција	Жељко Цекиновић
172.	Војнобезбедносна агенција	Драган Петрашевић
173.	Министарство културе – Сектор за заштиту културног наслеђа и дигитализацију	Милош Гајић, начелник
174.	Министарство културе – Сектор за заштиту културног наслеђа и дигитализацију	Вања Вулевић
175.	Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре	Иван Дивац, в.д. помоћника министра за инспекцијски надзор
176.	Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре	Дуња Спасић, руководилац Групе за правно-административне послове СИН
177.	Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре	Бранислав Вучковић, шеф Одсека за правне послове министарства, Секретаријат министарства
178.	Министарство грађевинарства, саобраћаја и инфраструктуре	Ана Михајловић, Секретаријат министарства
179.	Министарство привреде	Сандра Тасић
180.	Министарство привреде	Јелица Трнинић Шишовић
181.	Министарство правде – Управа за сарадњу са црквама и верским заједницама	Татјана Милошевић
182.	Министарство правде – Управа за сарадњу са црквама и верским заједницама	Даница Перуничкић
183.	Високи савет судства	Марија Аранђеловић Јуреша
184.	Високи савет судства	Жак Павловић
185.	Високи савет тужилаца	Јелена Глушица
186.	Високи савет тужилаца	Вања Мартиновић
187.	Правосудна академија	Ненад Вујић

Национална процена ризика

Представници		Име и презиме
Институција		
188.	Правосудна академија	Мирко Миловановић
189.	Министарство финансија – Сектор за финансијски систем	Огњен Поповић
190.	Министарство финансија – Сектор за финансијски систем	Александар Јањушевић
191.	Министарство финансија – Управа за трезор	Бојан Стојилковић, начелник Одељења за фискалну статистику
192.	Министарство финансија – Управа за трезор	Гордана Петровић
193.	ЈП Нуклеарни објекти Србије	Далибор Арбутина в.д. директора
194.	ЈП Нуклеарни објекти Србије	Милош Младеновић,
195.	Народна банка Србије Сектор за економска истраживања и статистику	Александар Пинкуљ
196.	Министарство туризма и омладине – Сектор за туризам	Маша Ковачевић
197.	Министарство туризма и омладине – Сектор за туризам	Марија Марић
198.	Министарство туризма и омладине – Сектор туристичке инспекције	Ратка Вушуровић
199.	Министарство туризма и омладине – Сектор туристичке инспекције	Саша Ристески
200.	Министарство унутрашњих послова –Сектор за ванредне ситуације, Одељење за промет и транспорт експлозивних материја и контролисане робе	Слађана Кнежевић
201.	Министарство унутрашњих послова –Сектор за ванредне ситуације, Одељење за промет и транспорт експлозивних материја и контролисане робе	Мила Пузић Трнавац
202.	Министарство унутрашњих послова – Служба за борбу против високотехнолошког криминала, Одсек за анализу трансакција криптовалута и других облика дигиталне имовине	Бранко Крстић
203.	Министарство унутрашњих послова – Служба за борбу против високотехнолошког криминала, Одсек за анализу трансакција криптовалута и других облика дигиталне имовине	Владимир Марјановић
204.	Министарство привреде – Дирекција за мере и драгоцене метале	Чедомир Белић
205.	Министарство привреде – Дирекција за мере и драгоцене метале	Зоран Дамњановић
206.	Министарство привреде – Дирекција за мере и драгоцене метале	Драган Пантић
207.	Министарство одбране – Генералштаб Војске Србије	потпуковник Урош Алашевић
208.	Директорат за радијациону и нуклеарну сигурност и безбедност Србије	Владимир Јањић
209.	Директорат за радијациону и нуклеарну сигурност и безбедност Србије	Катарина Жарковић

Списак представника институција укључених у процес

Представници		
	Институција	Име и презиме
210.	Министарство рударства и енергетике	Стефан Србљановић, државни секретар
211.	Министарство рударства и енергетике – Сектор за међународну сарадњу и европске интеграције	Марија Роловић
212.	Градска управа града Београда – Секретаријат за урбанизам и грађевинске послове	Владан Ђешнић, д.и.а.
213.	Градска управа града Београда – Секретаријат за урбанизам и грађевинске послове	Весна Јовановић
214.	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – Сектор пољопривредне инспекције	Теодора Јаковљевић
215.	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – Сектор пољопривредне инспекције	Предраг Вукчевић
216.	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде	Зоран Маринковић,
217.	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – Управа за аграрна плаћања	Милица Павловић
218.	Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – Управа за аграрна плаћања	Миња Радовановић

Приватни сектор

Привредна комора Србије	Катарина Оцокољић
Привредна комора Србије	Владимир Ђорђевић
Привредна комора Србије – Удружење факторинг	Тања Курсор
Удружење осигуравача	Бранко Дмаљановић
Удружење осигуравача	Бојан Рељић
КЛАСТЕР некретнине	Дамир Борић
КЛАСТЕР некретнине	Ненад Ђорђевић
Удружење банака	Сања Томић
Асоцијација туристичких агенција ЈУТА	Александар Сеничић

ISBN 978-86-81546-19-2

